T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI SOSYAL, EKONOMİK, SİYASAL İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

1991 SONRASI AZERBAYCAN İLE ABD ARASINDA İMZALANAN DİPLOMATİK ANLAŞMALARIN STRATEJİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahir SÜLEYMANOV

DANIŞMANI : Prof. Dr. Nadim MACİT

İZMİR-2017

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI SOSYAL, EKONOMİK, SİYASAL İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

1991 SONRASI AZERBAYCAN İLE ABD ARASINDA İMZALANAN DİPLOMATİK ANLAŞMALARIN STRATEJİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahir SÜLEYMANOV

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. Nadim MACİT (Danışman)
Doç. Dr. Abdullah TEMİZKAN
Yar. Doç. Dr. Füsun Çoban DÖŞKAYA

İZMİR-2017

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "1991 Sonrası Azerbaycan ile ABD Arasında İmzalanan Diplomatik Anlaşmaların Stratejik Analizi" adlı yüksek lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

İsim-Soyadı
Mahir Süleymanov
İmza

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : **Mahir Süleymanov**

Numarası : **92120000484**

Anabilim Dalı : **Sosyal Ekonomik Siyasal İlişkiler**

Tez Başlığı (Türkçe) : **1991 Sonrası Azerbaycan ile ABD Arasında İmzalanan Diplomatik Antlaşmaların Stratejik Analizi**

Tez Başlığı (İngilizce) : **Strategic Analysis of Diplomatic Agreements Between Azerbaycan and USA in the Post-1991 Period**

Tez Savunma Tarihi : **12.01.2018**

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Nadim Macit

Karar : O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Abdullah Temizkan

Karar : O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yard. Doç. Dr. Füsun Doşkaya

Karar : O Başarılı O Başarısız O Düzeltme

İmza : .....

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle O

Oy çokluğuyla O

Başarılıdır	Düzeltilmelidir	Başarısızdır
✓		

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım süresince sabrı, müsamahası ve yol göstericiliği; ayrıca engin deneyimi, bilgi birikimi ve yaptığı katkılar ile çalışmamın gelişmesine imkân tanıyan tez danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Nadim MACİT'e teşekkürü borç biliyorum.

Tez savunma sınavı sırasındaki değerli tavsiyeleri ve yorumlarından ötürü saygıdeğer jüri üyeleri, sevgili hocam Doç. Dr. Abdullah TEMİZKAN ve kendileriyle tanışmaktan büyük kıvanç duyduğum, sayın Yrd. Doç. Dr. Füsun Çoban DÖŞKAYA'ya da teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Bu tez çalışmamı,

uzun süren uğraşlarda daima yanımda olan, maddi, manevi ve psikolojik desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili anneme, babama ve ağabeylerime adıyorum.

Sizler olmasaydınız bu çalışma eksik kalırdı ..

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR iv
TABLOLAR vii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
ABD İLE AZERBAYCAN ARASINDA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN KURULMASI VE POLİTİK-ASKERİ İLİŞKİLER

A. BELİRSİZLİK DÖNEMİ (1991-1994) 7
1. Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Kısa Tarihi 7
2. Diplomatik İlişkilerin Kurulması 9
3. "907 Sayılı Ek" Madde ve Azerbaycan-ABD İlişkilerine Etkileri 14
B. İLİŞKİLERDE İŞBİRLİĞİ DÖNEMİ (1994-2001) 19
1. ABD'nin Azerbaycan'a Yönelik Değişen Politikası 19
a. Haydar Aliyev'in ABD'ye İlk Resmi Ziyareti ve İlişkilerin Gelişimi 20
b. Haydar Aliyev'le Bill Clinton'un Görüşmesi ve Anlaşmaların İmzalanması 21
c. "ABD-Azerbaycan İlişkileri Hakkinda Ortak Bildiri" 22
d. Aliyev'in Ziyaretinin ve 'Ortak Bildiri'nin İlişkilere Katkısı 24
2. Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında ABD-Azerbaycan İlişkileri 26
a. "907 Sayılı Ek" Maddeyle İlgili Kongre'deki Çalışmalar 26
b. "Wilson Önerisi" 29
c. "Porter İlavesi" 30
d. ABD'nin AGİT Minsk Grubu Çerçevesindeki Faaliyetleri 32
e. Key-West Görüşmeleri 35
3. Askeri İlişkiler 38
C. STRATEJİK ORTAKLIK DÖNEMİ (2001-2010) 43
1. 'Uluslararası Terörizme Karşı Ortak Mücadele' 43

2. Dağlık Karabağ Sorunu 49
a. '907 Sayılı Ek' Maddenin Yürürlüğünün Durdurulması 49
b. ABD'nin Dağlık Karabağ Sorununa AGİT Çerçevesindeki Yaklaşımı ve İnisiyatifi 52
3. Askeri İlişkiler 55

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN İLE ABD ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER

A. İLK EKONOMİK İLİŞKİLER (1991-1994) 60
1. Azerbaycan Ekonomisinde ABD'nin Yeri 60
2. İlişkilerde Petrol Boyutu 61
3. ABD'nin Yardım Programları Çerçevesindeki Faaliyetleri 64
B. "ENERJİ DİPLOMASİSİ" DÖNEMİ (1994-2001) 65
1. Ekonomik İlişkilerde Gelişmeler 65
a. Yabancı Yatırımlar ve ABD 67
b. Dış Ticaret ve ABD 70
2. 'Asrın Anlaşması', 20 Eylül 1994 72
3. Bölgesel Boru Hatları ve ABD 78
a. ABD'nin desteklediği projeler 78
b. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı Projesi ve ABD 82
4. ABD'nin Yardım Progamları Çerçevesindeki Faaliyetleri 85
C. EKONOMİK-TİCARİ İŞBİRLİĞİ DÖNEMİ (2001-2010) 87
1. ABD'nin Ekonomik Çıkarları 87
2. BTC Petrol Boru Hattı ve ABD 89
a. BTC Petrol Boru Hattı Projesiyle İlgili Tartışmalar 89
b. ABD'nin BTC Petrol Boru Hattıyla İlgili Tutumu 91

3. ABD'nin Azerbaycan'a Yardım Programları 94
a. Güvenlik Alanındaki Programlar 94
b. Demokrasinin Gelişimi Programı 96
c. Eğitim Alanındaki Reformların Desteği Programı 98
d. Ticaret ve Tarım Programları 100
e. Sosyal ve İnsani Yardım Programları 101

SONUÇ 103
KAYNAKÇA 111
ÖZGEÇMİŞ 127
ÖZET 128
ABSTRACT 129

Kısaltmalar

AAA:	Amerika Ermeni Asamblesi
	(Armenian Assembly of America)
AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC:	Azerbaycan Halk Cumhuriyeti
AIOC:	Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi
	(Azerbaijan International Operating Company)
AKKA:	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
ANCA:	Amerika Ermeni Milli Komitesi
	(Armenian National Comittee of America)
ARXİNA:	Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı Arşivi
	(Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi Arxivi)
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO:	Barış İçin Ortaklık
BIT:	İkili Yatırım Anlaşması
	(Bilateral Investment Treaty)
BM:	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ:	Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BP:	British Petrolium
BTC:	Bakü-Tiflis-Ceyhan
CRDF:	ABD Sivil Araştırmalar ve Kalkınma Vakfı
	(U.S. Civilian Research & Development Foundation)
ECO:	Ekonomik İşbirliği Örgütü
	(Economic Cooperation Organization)
EUCOM:	ABD Avrupa Merkez Kuvvetler Komutanlığı
	(United States European Command)

FMF:	Yabancı Askerî Güçlere Finans Desteği Programı (Foreign Military Financing Program)
GAAT:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GTS:	Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
IMET:	Uluslararası Askerî Eğitim ve Talim Programı (International Military Education and Training)
IMF:	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IREX:	International Research and Exchanges Board
ISAF:	Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (International Security Assistance Force)
KFOR:	Kosova Barış Gücü (Kosovo Force)
KİS:	Kitle İmha Silahları
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
NDI:	Ulusal Demokrasi Enstitüsü (National Democracy Institute)
NDN:	Kuzey Dağıtım Ağı (Northern Distribution Network)
OPIC:	Denizaşırı Özel Yatırım Şirketi (Overseas Private Investment Corporation)
PSA:	Üretim Paylaşım Anlaşması (Production Sharing Agreement)
SAM:	Stratejik Araştırmalar Merkezi
SOCAR:	Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company of Azerbaijan Republic)

SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TPAO:	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRACECA:	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia)
UCD:	Uluslararası Ceza Divanı
UNDP:	BM Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNHCR:	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
UNICEF:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
USACC:	ABD-Azerbaycan Ticaret Konseyi (US-Azerbaijan Chamber of Commerce)
USAID:	ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (U.S. Agency for International Development)
USCRI:	ABD Mülteci ve Göçmen Komitesi (U.S. Committee for Refugees and Immigrants)
USTDA:	ABD Ticaret ve Kalkınma Ajansı (U.S. Trade and Development Agency)
WB:	Dünya Bankası (World Bank)
WFP:	Dünya Gıda Programı (World Food Programme)
WHO:	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
WTO:	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
YSK:	Yüksek Seçim Kurulu

Tablolar

Tablo 1 1994-2001 Arasında Azerbaycan'da Yabancı Yatırımlar 68

Tablo 2 Azerbaycan'ın 1994-2001 Arasında ABD'yle Dış Ticareti 72

Tablo 3 Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesinde Şirketlerin Pay Dağılımı 84

GİRİŞ

Bir ülkenin diğer bir ülkeyle ilişkisi, siyasî, iktisadî ve askerî alanlarda yaptığı anlaşmaların tahlili, o ülkenin dünya sistemi/denklemi içindeki yeriyle doğrudan alakalıdır. Azerbaycan uzun süre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)/Varşova Paktı içinde yer almış, 1990 sonrasında bağımsızlığına kavuşmuş bir ülkedir. ABD ile olan ilişkisi yeni olmasına karşın, ABD'nin 1990 sonrası dünya sisteminde kendisini küresel güç olarak tanımlaması, özellikle Yakın Doğu ve Rusya çevresinde varolma arzusu farklı alanlarda ilişkinin hızlı geliştiğini ve önemli antlaşmalar yapıldığını söyleyebiliriz.

ABD ve Azerbaycan arasında gelişen ilişki, Azerbaycan'ın jeo-politik konumuyla da bağlantılıdır. Eğer Azerbaycan tek bir kelimeyle tarif edilmek istenseydi, o kelime hiç şüphesiz "geçit yolu" olurdu.[1] Azerbaycan'ın da bir parçası olduğu Kafkaslar bölgesi, tarih boyunca Avrasya'nın değişik bölgelerine yayılan kavim göçlerinin en önmeli kavşak noktalarından birini oluşturmuştur. Orta Asya ile Ortadoğu'nun ve Ön Asya'nın tam merkezinde bulunan Azerbaycan, bu tarihi bölgede gerçekleşen göç hareketlerinden, askerî fütuhatlardan ve bölgeyi kuzey-güney ve doğu-batı istikametlerinde kesen ticaret yolları üzerindeki ekonomik faaliyetlerden etkilenmekte, aynı zamanda bunu bir fırsat olarak değerlendirme imkânını elinde tutmaktadır. Bölge ülkeleri arasında köprü konumunda bulunması, stratejik açıdan ele geçirilmek istenmesi nedeniyle tarih boyunca dünya jeopolitiğinde hassas bir konumda yer almıştır. Tüm bu koşullar doğal olarak Azerbaycan'ın tarihsel gelişim seyrini ve demografik yapısını da etkilemiş ve etkilemektedir.

Kafkasya'nın bölge dışı küresel güçlerin strateji ve politikalarında yer alan bir konuma gelmesi daha çok 20. yüzyılın başlarına tesadüf etmektedir. Bölgedeki zengin petrol kaynaklarını ve güvenlik kaygılarını barındıran değişik stratejik görüşler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kafkasya'yı dünya gündemine sokmuştur. 19. yüzyılda bölgede İngiltere ile Rusya arasında cereyan eden rekabete ve güç mücadelelerine verilen

[1] Tadeusz Swietochowski, **Russia and Azerbaijan: A Borderland in Transition**, New York: Columbia University Press, 1995.

"Büyük Oyun" ismi, aynı zamanda bölgenin ne kadar çetrefilli ilişkiler ağına sahip olduğunu da göstermişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş, bu oyunun bir süre için sahnelenmesini erteledi. SSCB'nin dağılmasıyla da oyunun yeniden sahneye konulduğu iddia edilmektedir.[2] Çok yönlü güç mücadelesinin hatlarından birisi olan Azerbaycan, merkezi güçler arasındaki rekabet nedeniyle çok yönlü bir siyasî-stratejik tutum geliştirmekte ve ilişkilerini anılan denge üzerinden sürdürmektedir.

SSCB'nin dağılması ile iki kutuplu dünya sistemi çökmüş, liberal düşünceyi temsil eden Amerika Birleşik Devletleri (ABD), daha doğrusu böyle düşünen bazı siyaset bilimciler tarihin sonunu ilan etmişlerdi.[3] Nitekim ABD önderliğinde ortaya çıkan yeni uluslararası sisteme "Yeni Dünya Düzeni" ismi verildi. [4] Bu yeni düzende Kafkasya'da büyük bir jeopolitik boşluğun meydana geldiği dile getirilmiş ve 'boşluk' tanımı, müdahalenin gerekçelerinden birisi olarak sunulmuştur. [5] 19. yüzyılın sonuyla 20. yüzyılın başındakinin aksine petrolün bugün ifade ettiği anlam çok daha fazla önem kazanmış, özellikle büyük hedefleri olan devletlerin stratejik ve ekonomik çıkarları için anılan bölge hayati bir değer taşımaya başlamıştır. Keza nükleer silahların varlığı ve bu silahların kontrol altına alınma çabaları bu bölgeyi farklı kılmış, yeni bir güç mücadelesinin alanı haline getirmiştir.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 20. yüzyılda ikinci kez bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan, uluslararası sistemin yeni üyesi olarak tarih sahnesinde tekrar kendisine yer bulmuştur. Yetmiş yıllık komünist rejimin ardından ülke tepeden tırnağa reform sürecine girmiş, eski rejimin tüm kalıntılarının bertaraf edilmesi yoluna gidilmiştir. Millî değerlerin ön plana çıkartılması, ulusal kimliğin yeniden inşası, 1918'de kurulmuş Birinci Cumhuriyet'in devlet sembollerinin (bayrak, arma, devlet marşı) tekrar kabul edilmesi, latin alfabesine geçilmesi (Türki Cumhuriyetler arasında ilk defa olarak), ulusal para birimi manatın tedavüle çıkması vs. bu süreçte atılan temel adımlar olarak karşımıza çıkıyor. Bu arada piyasa ekonomisine geçme denemeleri

---

[2] Ariel Cohen, "Yeni Büyük Oyun: Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti", **Avrasya Etüdleri**, C. III, No. 1 (İlkbahar 1996), s. 2-11.

[3] Francis Fukuyama, **The End of History and the Last Man**, New York: The Free Press, 1992.

[4] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996, s. 71-72.

[5] Thomas P.M. Barnett, **Pentagon'un Yeni Haritası: 21. Yüzyılda Savaş ve Barış**, Çev: Cem Küçük, İstanbul, 1001 Kitap, 2005.

yapılmış, hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları söylemleri dile getirilmeye başlamıştır.

Yaşanan tüm gelişmeler bağımsızlığına henüz ulaşan devletin dış politika eğilimlerini de etkilemiş, Kafkasya bölgesinde etkinliğini sürdürmekte olan Rusya'nın baskılarından sıyrılıp, daha çok Batı ve ABD eksenli politikaların tercih edileceğinin sinyalleri verilmiştir. Bağımsızlığının daha ilk yıllarında Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal etmesiyle topraklarının %20'lik bir kısmını kaybeden ve bu meselede Rusya'yı karşısında bulan bir devletin farklı bir adım atması da düşünülemezdi. Toprak bütünlüğünün sağlanması, bağımsızlığın pekiştirilmesi ve liberal-kapitalist sisteme entegre olunması çerçevesinde ABD ile diplomatik ilişkiler dış politikanın merkezine yerleştirilmiştir.

Soğuk savaşın sona ermesi ve SSCB'nin tarihe karışması ile birlikte dünyadaki tek mutlak güç konumuna yükselen ABD, Azerbaycan açısından Rusya'ya karşı bir denge unsuru teşkil etmiştir. Azerbaycan'ın enerji politikalarının şekillenmesinde, petrol boru hatları projelerinin güzergahının belirlenmesinde, başta Rusya olmak üzere İran, Türkiye ve diğer büyük devletlere yönelik politikalarının oluşmasında da ABD dikkate alınması gereken bir unsur olmuştur. Doğu Bloku'nun çökmesiyle tek kutuplu hale gelen dünyada yegâne egemen güç olarak varlık gösteren ABD'nin dış politikada dikkate alınmaması, bu ülkenin çıkarlarının görmezden gelinebilmesi mümkün olamayacağı gibi, enerji, ulaşım, güvenlik, demokratikleşme alanlarındaki işbirliği perspektifleri de başlangıç itibariyle Azerbaycan'ın yararına olacak şekilde bir görünüm arzetmekteydi.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri de ABD olmuştur. 18 Mart 1992'de diplomatik ilişkilerin resmen kurulması ve Bakü'de ABD büyükelçiliğinin açılmasından sonra iki ülke arasında bir çok alanda anlaşmalar ve belgeler imzalanmıştır. Bu anlaşmaların kapsamına teröre karşı ortak mücadele, askerî işbirliği, bölgesel barışın ve istikrarın tesis edilmesi, Hazar'ın hidrokarbon rezervlerinin işlenmesi ve nakli, enerji güvenliği, uyuşturucu trafiğinin ve insan kaçakçılığının engellenmesi, eğitim, çevresel konular vs. dâhil edilebilir. Bu anlaşmalar ikili ilişkilerin seyrini olumlu yönde etkilemiş olmakla birlikte, ABD ile Azerbaycan arasında Dağlık

Karabağ'daki Ermeni işgalinin hukuki statüsü ve Amerika'daki Ermeni lobisinin faaliyetleri nedeniyle ilişkilerin zaman zaman aksadığı ve sorunların yaşandığı da görülmektedir. Bilhassa, bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan'ın kendi içerisinde yaşanan iktidar kavgaları ve iç savaş tehlikesi ile birlikte Ermenilere karşı savaşta ağır kayıplar verilmesi hem içeride, hem de dışarıda kaos ortamı yaratmış, bu da Dağlık Karabağ'daki savaşla ilgili gerçeklerin dünya kamuoyuna doğru ve tarafsız bir biçimde ulaştırılmasını engellemiştir. ABD, "Azerbaycan'ın, Ermenistan ve Dağlık Karabağ'a yönelik ambargo uygulaması ve diğer saldırgan tavırları" nedeniyle, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerde çoğulcu demokratik rejimlerin ve piyasa ekonomisinin desteklenmesine yönelik "Özgürlükleri Destekleme Yasası"na "907 Sayılı Ek" maddeyi kabul etmiştir ki, bu da ABD yönetimi tarafından Azerbaycan'a yapılacak her türlü askerî, siyasî ve ekonomik yardımların kısıtlanmasını öngörüyordu.[6] Bu süreç, 2001 yılına kadar Azerbaycan – ABD ilişkilerinin mevcut normal seyrinin üzerine çıkmasını engellemiş, Azerbaycan hükûmeti de ikili görüşmelerde elinden geldiğince bu haksız muamelenin son bulması ve "907 Sayılı Ek" maddenin kaldırılması için mücadele etmişse de, Ermeni lobisinin Kongre'deki faaliyetleri neticesinde bir sonuca varılamamıştır.

11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında, Azerbaycan'ın uluslararası terörizmle mücadele konusunda ABD ile aynı safta yer alması ve hava sahasını ABD'nin kullanımına açması, ABD Kongresi'nin "907 Sayılı Ek" maddeyi tekrar gözden geçirmesinde etkili olmuştur. Dönemin ABD başkanı George W. Bush, Kongre'nin "2002 yılının sonuna kadar '907 Sayılı Ek' maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili" kendisine yetki veren yasa tasarısını 2002 yılının Ocak ayında imzalamıştır. Bundan sonraki süreçte ise Azerbaycan – ABD ilişkileri, bölgesel güç ortaklığına dayanan stratejik iş birliği temelinde gelişme göstermekte ve yakın dostluk ve müttefiklik zeminide sürdürülmektedir. Ayrıca, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde oluşturulan Minsk grubunun eşbaşkanlığını yürüttüğünü da unutmamak gerekir.

---

[6] "US Congress, Section 907 of the Freedom Support Act", **Azerbaijan International,** C. VI, No. 2 (Summer 1998), s. 28.

Tezimiz, SSCB'nin yıkılışının ardından Azerbaycan'ın ABD ile ilişkileri, iki ülke arasında imzalanan uluslararası anlaşmaların ve ilişkilerin seyrine kayda değer biçimde etki eden önemli siyasî belgeleri incelemeyi amaçlamakta ve meseleleri bu belgeler ışığında tahlil etmeyi hedeflemektedir. Politik, ekonomik, askerî ve kültürel alanları kapsayan anlaşmalar incelenerek ilişkilerdeki olumlu-olumsuz gelişmelerin belirlenmesi ve 11 Eylül sonrası başlayan yeni süreçte ABD-Azerbaycan ilişkilerinin değerlendirilmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. İlişkiler kronolojik bir şekilde, stratejik düzlemde ve tarihsel yaklaşım çerçevesinde analiz edilerek ve iki ülke arasındaki ilişkilere etki eden faktörler eldeki verilerle yorumlanacaktır.

Bu tez çalışması bir dizi varsayım üzerine inşa edilmiştir;

- Birincisi, Azerbaycan-ABD ilişkilerinde temel belirleyici faktörlerin Dağlık Karabağ ve Hazar'ın hidrokarbon rezervleri olduğu varsayımıdır.
- İkincisi, ilişkilerde dikkate alınması gereken bir diğer önemli faktörlerden olan ABD'deki etnik lobilerin iç politikada olduğu kadar dış politikada da etkin olduklarıdır.
- Üçüncüsü, ABD'nin genelde Kafkasya, özelde ise Azerbaycan'a yönelik tutumu, bölgeyi "yaşamsal çıkar alanı" ilan ettiği 1997'den itibaren değişmeye başlamış, 11 Eylül terör saldırılarının ardından ise Azerbaycan ABD'nin "küresel terörizmle mücadele" politikasına destek vermesiyle birlikte ilişkilerin önündeki engeller kalkmıştır.

Araştırma, 1991-2010 yılları arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır. Belirtilen zaman dilimi kapsamı çerçevesinde, konu ve kavramlarla ilgili Azerbaycan ve Türkiye Türkçeleri, İngilizce ve Rusça kitap, makale, dergi, internet siteleri, gazeteler ve daha önce yazılmış tezlerden yararlanılmıştır. Tezimiz, konunun anlamı ve sınırlarını ifade eden giriş ve konuyu tahlil etmeyi amaçlayan iki bölümden oluşmaktadır. Yaptığımız tartışma sonucunda ulaştığımız sonuçları tezin sonuç kısmında sunmaya çalıştık.

Birinci bölümde, Azerbaycan ile ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve tarihsel gelişimine kısa bir şekilde değinildikten sonra, politik-askerî anlaşmalar ve Amerikan Kongresi'nde kabul edilen bir takım belgeler çerçevesinde ABD'nin dış

politikasıyla ulusal güvenlik stratejisi bağlamında Azerbaycan'a yönelik politikası, askerî alandaki işbirliği imkânları, ABD'nin AGİT Minsk Grubu eşbaşkanı olarak Dağlık Karabağ meselesinin çözümünde gösterdiği çabalar ve bu sorunun genel olarak ABD-Azerbaycan ilişkilerindeki yeri, ayrıca 11 Eylül'den sonra oluşan uluslararası terörizme karşı ortak mücadele perspektifleri incelenmektedir.

İkinci bölümde, ekonomik anlaşmalar ışığında Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkileri, ilişkilerdeki petrol faktörü, ABD'nin Azerbaycan'daki ekonomik çıkarları, Hazar enerji kaynaklarının işletilmesi ve aktarımı meselesi, petrol boru hatları projeleri ve ABD'nin bu projelerin hayata geçirilmesindeki rolü, yatırımlar, ticaret vs. boyutlarıyla yorumlanmaktadır.

Bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren, mevcut jeopolitik konjonktürü de gözönünde bulundurarak, Avrupa ve ABD eksenli bir dış politikaya yönelen Azerbaycan, zengin doğal kaynakları ve stratejik konumu nedeniyle Batı dünyasının ilgi odağı olmuştur. Ulusal güvenliğine yönelik algıladığı tehditler Azerbaycan'ı bir an önce kendine stratejik ortaklar bulmaya ve bölgeye önemli miktarda Batı sermayesi çekmeye itmiştir. Özellikle demokratik toplumun oluşturulması, serbest piyasa ekonomisinin ülkede yaygınlaştırılmasını amaçlayan Azerbaycan, bu amaçlar doğrultusunda ABD ile ilişkileri dış politikasının merkezine yerleştirmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan ile ABD arasında bu denli önem arzeden ikili ilişkilerin dış politika kavramı çerçevesinde ve uluslararası anlaşma ve belgeler bağlamında değerlendirilmesi tezin temel amacını oluşturmaktadır.

BÖLÜM I

ABD İLE AZERBAYCAN ARASINDA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN KURULMASI VE POLİTİK-ASKERÎ İLİŞKİLER

A. BELİRSİZLİK DÖNEMİ (1991-1994)

1. Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Kısa Tarihi

Azerbaycan-ABD ilişkilerinin tarihi 19. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. 1870-80'li yıllarda Bakü'de oluşan petrol sanayiine ABD'nin dev petrol şirketlerinin yoğun ilgisi olmuştu. [7] Bu dönemde, Rusya pazarındaki petrol mamüllerinin satışı ve pazarlanması Amerikan "Standart Oil" şirketinin denetimindeydi. Zamanla Rusya pazarından çıkarılan bu şirket, Bakü petrollerinin işletimini elinde bulunduran şirketlerle[8] görüşmek üzere temsilci göndermiştir. Ancak Avrupa devletleriyle ABD arasındaki rekabet ve anlaşmazlıklar, "Standart Oil"in Bakü'de kalıcı olarak yerleşmesine imkân vermemiştir.[9] Sonraki yıllarda Azerbaycan-ABD ilişkileri iki sebepten dolayı kırılmaya uğradı. (a) İngiltere, Kafkasya bölgesinde güçlü konum kazandı. (b) Amerikan-İngiliz anlaşmazlığı bölgeye dönük politik ve ekonomik faaliyetlerin zayıflamasına yol açtı.

1918 yılının ilkbaharında Kafkas devletleri bağımsızlıklarını ilan ettiler. 28 Mayıs'ta bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin (AHC) ilk dış politika adımı, ABD de dâhil olmak üzere bütün dünya devletlerine yeni kurulan devletle ilgili bilgi vermek olmuştur.[10] 16 Kasım 1918'de Fethali Han Hoylu başkanlığında

---

[7] Sam Brownback, "US Economic and Strategic Interests in the Caspian Sea Region: Policies and Implications", **Caspian Crossroads**, C. XIII, No. 2 (1996).

[8] Bu döndemde Bakü petrolü, İngiltere ve diğer Batılı devletlerin petrol şirketleri tarafından işletilmekteydi. **Bkz.** Ziya Bünyadov, **Azerbaycan Tarixi**, c. 1, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1994, s. 326.

[9] Haydar Aliyev, **Azerbaycan Nefti Dünya Siyasetinde**, C. II, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1997, s. 41-93.

[10] Eldar İsmayılov, Cemil Hasanov, Tahir Qaffarov, **Azerbaycan Tarixi (11)**, Bakı, Öğretmen Neşriyyatı, 1995, s. 14-15.

oluşturulan Millî Konsey,[11] Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınması için ABD'ye ve Avrupa devletlerine müracaatta bulundu. Bu girişimden sonra Azerbaycan ABD tarafından resmi olarak tanınmasa da, İngiltere ve Fransa ile birlikte ABD temsilcileri de Azerbaycan hükûmetiyle "de facto" ilişki kurmak ve Paris Barış Konferansı'na katılımını sağlamak niyetinde olduklarını belirttiler.[12]

28 Mayıs 1919'da Paris'te, ABD ile AHC arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik ilk teşebbüs gerçekleşti. Ali Merdan Topçubaşı[13] başkanlığındaki Azerbaycan heyeti, ABD Başkanı Woodrow Wilson ile görüştüler. Bu görüşmede Azerbaycan'ın Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesi, ABD ile diplomatik ilişkilerin kurulması ve bağımsızlığın güçlendirilmesiyle ilgili Azerbaycan hükûmetinin resmi memorandumu ABD Başkanı'na iletildi.[14] Ancak ABD'deki Ermeni algısından dolayı Wilson Azerbaycan'la diplomatik ilişkilerin kurulmasına sıcak bakmamıştır.[15] Esasen Ermeni lobi faaliyeti gerek ABD'nin iç politikasında gerekse dış politikasında etkili olmuş ve Azerbaycan ile diplomatik ilişkiler kurmayı engellemişti.

1920 yılının Ocak ayında Avrupa'nın müttefik devletlerinin Yüksek Konseyi, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıdı. İngiltere'nin Azerbaycan'da sahip olduğu güçlü konum, ABD'nin Azerbaycan'ı tanımasına ve politik ilişkiler kurmasına engel olmuştur. Azerbaycan'ın ekonomik potansiyelinden ve doğal zenginliklerinden vazgeçemeyen ABD, Azerbaycan'da konsolosluk açarak ekonomik ilişkiler kurmuştur.[16]

Azerbaycan'ın 28 Nisan 1920'de Sovyet Rusya tarafından işgali, San Remo Konferansı'na katılan Azerbaycan temsilcileri tarafından, İtalya Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla bütün devletlere ve ABD'ye bildirildi. Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Paris'teki İtalyan Büyükelçiliğine gönderdiği notada, ABD'nin Rusya'yı

---

[11] Aralık 1919'da Azerbaycan Parlamentosu açılana kadar, fonksiyonunu Millî Konsey yapıyordu. Konsey'in başkanı Mehmed Emin Resulzade, Başbakan ve Dışişleri Bakanı Fethali Han Hoylu idi. **Bkz.** Cemil Hasanlı, **Azerbaycan Tarihi (1918-1920)**, Ankara, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, s. 48, 1998, s. 94.

[12] **Ibid.**, s. 95-97.

[13] Daha önce Azerbaycan'ın Osmanlı, Gürcistan ve Ermenistan'da olağanüstü Bakan-elçisi olan Ali Merdan Topçubaşı, 7 Aralık 1919'da açılan Azerbaycan Parlamentosu'nun ilk başkanı seçilmiştir. **Bkz., Ibid.**, s. 111-112.

[14] Cemil Hesenov, **Azerbaycan Beynelxalq Münasibetler Sisteminde (1918-1920)**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, 1993, s. 193-195.

[15] Musa Qasımov, **Azerbaycan'ın Xarici Siyaseti (Konsepsiya Meseleleri)**, Bakı, Mütercim, 1997, s. 56.

[16] Ali Hasanov, **Azerbaycan-ABŞ: Anlaşılmaz Münasibetlerden Strateji Terefdaşlığa Doğru** (Oktyabr 1991- Avqust 1997), Bakı, Azerbaycan Universiteti, 1997, s. 29.

tek bir devlet olarak görmek istediği belirtildi. Azerbaycan temsilcileri, Amerikan Büyükelçiliği'ne bir nota vererek bu kararı protesto etti.[17] 1918-1920 yılları arasındaki dönemde, W. Wilson'un Azerbaycan'a karşı olumsuz tutum sergilemesinden dolayı, Azerbaycan-ABD ilişkileri önemli gelişmeler gösteremedi.

Sonraki yıllarda, Azerbaycan-ABD ilişkileri Azerbaycan'da Sovyet rejiminin kurulmasıyla kesilmiş ve SSCB dağılana kadar hiçbir resmi ilişki kurulmamıştır. Dünyanın iki güç bloğu arasındaki paylaşıma ad olan Soğuk Savaş dönemi, özellikle SSCB'nin kendi hegemonik alanı üzerine kapanması ve Azerbaycan'ın Varşova Paktı şemsiyesi altında yer alması bu imkânı ortadan kaldırmıştır. 18 Ekim 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte yeniden diplomatik ilişkiler kurulmaya başlamıştır.

2. Diplomatik İlişkilerin Kurulması

Azerbaycan ile ABD arasında ikili ilişkilerin kurulması Azerbaycan'ın 18 Ekim 1991'de SSCB'den bağımsızlığını ilan etmesinin hemen sonrasına tesadüf etmektedir. Dönemin ABD Başkanı George H. W. Bush 25 Aralık 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığının ABD tarafından resmen tanındığını ilan etmiştir.[18] Azerbaycan'ın ilk Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov'a bir mektup gönderen Bush, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulabilmesi için beş prensip ortaya koydu. Bunları şöyle sırlayabiliriz;

- Azerbaycan, 1968 tarihli kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi konusundaki antlaşmayı imzalamalıdır.
- Azerbaycan, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) çerçevesinde sınırların değiştirilemeyeceği prensibini kabul etmelidir.

---

[17] Cemil Hasanlı, "Azerbaycan-Amerika Münasibetleri - IV (1918-1920)", **Azerbaycan**, No. 294 (Kasım-Aralık 1993), s. 10-11.

[18] Musa Qasımov, **Azerbaycan Beynelxalq Münasibetler Sisteminde (1991-1995)**, Bakı, Genclik Neşriyyatı, 1996, s. 13.

- Siyasî reformlar hukukun üstünlüğü ve demokratik teamüller dikkate alınarak yapılmalıdır.
- İnsan hakları, etnik ve dini azınlıkların hukukları korunmalıdır.
- Azerbaycan serbest piyasa ekonomisine geçmelidir.[19]

Başkan Bush'a cevaben yazdığı mektubunda Mutallibov Azerbaycan'ın ilk dört şarta riayet ettiğini, beşinci şartla ilgili çaba sarfettiğini belirterek ABD ile ikili ilişkiler kurmak niyetlerini ifade etti. Ayrıca Mutallibov ABD'nin Ermenistan ile diplomatik ilişkiler kurduğu halde Azerbaycan'la böyle bir ilişki tesis etmemesinin kamuoyu tarafından yadırgandığını da vurguladı.[20] Böylece devlet başkanları arasındaki bu karşılıklı mektuplaşma ile iki ülke arasındaki ilişkilerde ilk adımlar atılmış oldu. ABD'li petrol şirketleri de bu dönemden itibaren Azerbaycan enerji sektörüne ilgi göstermeye başlamıştır.

ABD yönetimi bölgede yaşanan gelişmelerden, özellikle Azerbaycan'la Ermenistan arasında Dağlık Karabağ ihtilafının derinleşmesinden, İran'ın Güney Kafkasya bölgesinde artan etkinliğinden rahatsızlık duymaktaydı. ABD ile Azerbaycan arasında henüz diplomatik ilişkiler kurulmamıştı. Yaşanan sıkıntıların ise müzakere edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla da 12 Şubat 1992'de dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker Bakü'ye bir ziyaret gerçekleştirdi.[21] Cumhurbaşkanı Mutallibov'la görüşme yaparak Azerbaycan'ın iç ve dış politikası, ekonomik reformlar, Dağlık Karabağ'daki çatışmalarla ilgili bilgi alan Baker, ziyaretten sonra Amerikan yönetimine Azerbaycan ile diplomatik ilişkiler kurmayı tavsiye etti. ABD tarafı Şubatın 28-de Azerbaycan Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kuracağını ilan etti.[22] 17 Mart 1992'de Bakü'de ABD büyükelçiliğinin açılmasıyla birlikte diplomatik ilişkiler resmen kurulmuş oldu.[23] Bundan sonra iki ülke arasında politik, ekonomik ve askerî işbirliği alanlarında bir takım

---

[19] Nazim Cafersoy, **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992-Haziran 1993)**, Bir Bağımsızlık Mücadelesinin Diplomatik Öyküsü, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 136.

[20] "Политика США в отношении Азербайджана. Пакс Американа как новая мировая структура", Перевод А. Расизаде – Газ. **Бакинский Рабочий**, Баку, 04.11.1992.

[21] Hasanov, **op. cit.**, s. 30.

[22] Azerbaycan Respublikası Xarici İşler Nazirliyi Arxivi (Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - **ARXİNA**. 2008.

[23] Elman Nesirov, **Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri**, Bakı, Qanun Neşriyyatı, 1998, s. 8-10.

ilerlemeler kaydedilmiş, karşılıklı olarak üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş ve ilişkilerin geliştirilmesi yönünde kapsamlı hukuki anlaşma tabanı oluşturulmuştur.

1991-1992 yılları arasında ülkenin içinde bulunduğu savaş durumu, iç karışıklıklar ve ekonomik darboğaz gibi nedenlerden dolayı Azerbaycan bağımsız bir dış politika yürütememiştir. Bu dönemde Azerbaycan diğer devletlerle ilişkilerini Rusya Federasyonu üzerinden gerçekleştirmiştir. Yeni kurulmuş olan Azerbaycan-ABD ilişkileri de Rusya üzerinden yürütülmüştür. Böyle bir yaklaşımın benimsenmesinde ABD'nin "Russia first" (önce Rusya) diye adlandırılan, Rusya'ya öncelik tanıyan dış politika doktrinine yönelmesi de etkili olmuştur. Çünkü bu doktrine göre, ABD'nin öncelikli tercihi eski Sovyet coğrafyasının demokratikleşmesinin Rusya'dan başlaması idi. Doktrini savunanların kanaatince, böylece yeni kurulan diğer ülkeler de Rusya örneğini takip ederek kendi dönüşüm ve Batıya entegrasyon süreçlerini tamamlayacaktı.[24] Rusya'yı bölgenin istikrarı açısından temel faktör olarak değerlendiren[25] ABD'ye göre, enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması için gerekli altyapının Rusya'da bulunması, bu ülkeyle ilişkilerini iyi tutmasını zorunlu kılıyordu.[26] Bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü pekiştirmeye çalışan Azerbaycan için ABD'nin bu politikası engel teşkil etmiştir.

16 Haziran 1992'de Azerbaycan'da Ebulfeyz Elçibey dönemi başladı. İktidar değişikliğinin ardından ABD'nin Azerbaycan'a ilgisinin arttığı gözlemlenmiştir. Seçimden bir gün sonra Amerikan yönetimi tarafından yapılan açıklamada, seçimin demokratik koşullarda gerçekleştiği ve Azerbaycan'ın uluslararası hukuk normlarına bağlılığını kanıtladığı belirtilmekteydi.[27]

Elçibey döneminde Azerbaycan dış politikada tarihin etkin ufkunu dikkate alarak önceki durumu yansıtan ilişkinin dışına çıkmak istiyordu. Bu nedenle Rusya ve İran'ı

---

[24] Zbigniew Brzezinski, Paige Sullivan, **Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data and Analysis**, New York: M.E. Sharpe, 1997, s. 376.

[25] Jim Hoagland, "Security in the Neighborhood is the New Mission", **International Herald Tribune**, 26.10.1993.

[26] Roger Kangas, "The U.S. Perspective on the Turkic Republics: From Economics to Geopolitics", Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin (ed.), **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 214-215.

[27] Eldar Tahirzade, **Elçi Bey**, Bakı, Respublika Qezeti Neşriyyatı, 1999, s. 67.

dışlayan, Batı ve ABD'ye öncelik veren bir yaklaşım benimsemiştir.[28] Bu bağlamda Azerbaycan, bir yandan ABD'nin ikili ilişkileri geliştirmek için öne sürdüğü ilkeleri bir an önce yerine getirmek için kolları sıvarken, diğer yandan da ABD petrol şirketlerinin Azerbaycan'a yatırım yapmasını sağlamaya çalıştı. Batılı petrol şirketlerinin çağdaş teknolojiye ve yatırım yapacak mali güce sahip olmaları da bu çabanın ekonomik mantığını oluşturuyordu.[29] Ancak Elçibey'in iç ve dış politika hedeflerine ulaşmak için enerji kartını kullanmaya çalışması Rusya ile ilişkilerde gerginliğe neden olmuş ve nihai kertede iktidarının düşmesi ile sonuçlanmıştır.

Temmuz 1992'de Helsinki'de yapılan AGİK toplantısı öncesi ABD başkanı George H. W. Bush, Ebulfeyz Elçibey'e, ülkesinin Azerbaycan'la bütün alanlarda ilişkiler kurmaya ve dostluk ilişkilerini geliştirmeye hazır olduklarını belirten bir mektup göndermiştir.[30] Toplantıya katılan Elçibey, Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması için teknik silahların en aza indirilmesini amaçlayan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nı[31] (AKKA) imzalayarak, kitle imha silahlarının yayılmasından endişe duyduklarını belirtmiştir. Bu antlaşmanın imzalanması, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin ABD'den yardım ve destek alabilmeleri için uymaları gereken beş ilkeden birincisi olarak, 12 Aralık 1991'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker tarafından dile getirilmişti.[32] Ayrıca Elçibey konuşmasında, Dağlık Karabağ sorununun diplomatik yollarla çözümünden yana olduklarını ve AGİK'in faaliyetlerini desteklediklerini belirtmiştir.

Bu dönemde Azerbaycan, içinde bulunduğu savaş, iktidar kavgası ve ekonominin neredeyse çökmesi nedeniyle toprak bütünlüğünün parçalanması tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan karışıklığın temelinde yatan nedenenler şöyle sıralanabilir: (1) Azerbaycan'da siyasî hayatın Dağlık Karabağ'da yaşanan çatışmaların gölgesi altında

---

[28] Thomas De Waal, **Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War**, New York & London, New York University Press, 2003, s. 117-118.

[29] Cafersoy, **op. cit.**, s. 139.

[30] **Azadlıq**, 20.06.1992.

[31] AKKA; 19 Kasım 1990'da Paris'te, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve eski Varşova Paktı'na üye 22 devletin devlet ve hükûmet başkanları tarafından imzalandı. Gürcistan, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Norveç, İzlanda, Ukrayna, Ermenistan, Moldova, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'ı kapsayan Kanat Antlaşması ise 15 Mayıs 1997'de yürürlüğe girdi. **Bkz. NATO El Kitabı**, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s. 148.

[32] Alik Rasizade, "ABŞ'nin Azerbayan Siyaseti I", **Azadlıq**, 19.09.1992.

şekillenmesi; (2) Rusya-Ermenistan-İran ittifakının Elçibey iktidarının itibar kaybetmesini sağlamak için her türlü siyasî ve diplomatik aracı kullanması; (3) Batı'nın Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleriyle yapılacak petrol anlaşmalarında sorun çıkarmayacak bir siyasî söylemin üretilmesini 1990 sonrası politakasının temeli yapmış olması; (4) Azerbaycan'ın enerji kaynaklarının bölgesel istikrarın sağlanması ve korunması gerekçesine dayalı olarak baskı altında tutulması.[33] Bu kaotik ortamdan çıkmak ve bağımsızlığı korumak için Elçibey uluslararası toplumun, özellikle de ABD'nin desteğine ihtiyaç duydu. Ancak ABD yönetimi ve kamuoyunda Azerbaycan'la ilgili bilgi yetersizliği ve Amerika'daki güçlü Ermeni lobisinin de tesiriyle, Azerbaycan ABD'den beklediği desteği bulamadı.

20 Ocak 1993'te o dönemde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Parlamento Başkanı olan Haydar Aliyev, ABD başkanlık seçimlerini kazanan Bill Clinton'a tebrik mektubu gönderdi. Aliyev mektupta Nahçıvan'ın zor durumda olduğunu ve Ermenistan tarafından ablukaya alındığını, sorunun çözümü için ABD'nin girişimlerde bulunmasını beklediklerini belirtmiştir.[34] Bunun üzerine ABD'nin Azerbaycan'daki büyükelçisi Richard Miles Nahçıvan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Burada yetkililerle görüşen ve durumu inceleyen büyükelçi, ABD tarafından Nahçıvan'a acil insani yardım vaadinde bulunarak, ABD yönetiminin insani yardım programlarından sorumlu olan Richard Armitage'ın mektubunu Aliyev'e vermiştir.[35] 9 Mart'ta ABD tarafı Nahçıvan'a 800 bin dolarlık tıbbi malzemeden oluşan insani yardım gönderdi.[36] Ajanslar ise ABD'nin Nahçıvan'daki savaş mağdurlarına yönelik yaptığı tıbbi yardımın tutarının bir milyon doları bulduğunu belirtiyordu.[37] ABD yönetiminin Nahçıvan'a insani yardımda bulunması, Azerbaycan-ABD ikili ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Dağlık Karabağ'da yaşanan çatışmalar sonucunda Azerbaycan topraklarının yaklaşık beşte birinin Ermeni işgali altına girmiş olması ülke içinde geniş çaplı iç karışıklıklara sebep olmuş ve Haziran 1993'te Rusya destekli güçlerin başlattığı isyan

---

[33] Nadim Macit, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Demokrasi Kuşağı Oluşturma Planının/Arap Baharının Neresinde?, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. XII, No. 1 (Yaz 2012), s. 40.

[34] **Xalq Qazeti**, 22.01.1993.

[35] Ali Hasanov, **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Avropa Dövletleri ve ABŞ (1991-1996)**, Bakı, Azerneşr, 1998, s. 150.

[36] **US Humanitarian Assistance to Azerbaijan**, 24.06.1996.

[37] **ARXİNA**, 1993, Klasör № 20, v. 66-67.

neticesinde başkenti terketmek zorunda kalan Elçibey'in yerine iktidara Azerbaycan siyasetinin en kıdemli ismi, eski Politbüro üyesi ve KGB generali Haydar Aliyev gelmiştir.[38] Başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin ilgisini Azerbaycan'a çekebilmek için zengin enerji kaynaklarının cazibesini koz olarak kullanması gerektiğini çok iyi bilen Aliyev, seleflerinin dış politikadaki hatalarını tekrarlamayarak daha dengeli bir siyaset yürütmüş, böylece Rusya'dan gelebilecek olumsuz tepkilerin önüne geçmeyi başarabilmiştir.

Azerbaycan'daki demokrasi sorunu, insan haklarının korunması alanındaki sıkıntılar ve ülke genelinde rüşvet ve yolsuzluğun yaygınlaşarak normalleşmesi mezkûr dönemde Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesini engelleyici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bilhassa ilk yıllarda ABD'nin Azerbaycan'a karşı ilgisizliğinin, Ermeni lobisinin Kongre'deki faaliyetleri neticesinde Amerikan kamuoyunda oluşan olumsuz imajın da etkili olduğu görülmektedir. Bu faaliyetlerin sonucunda da, ABD Kongresi Azerbaycan aleyhinde bir takım kararlar alarak, ikili ilişkilerin gelişimine engel olmuştur.[39] Azerbaycan'ın siyasî ve iktisadî esaslara uymadığı gerekçe gösterilerek hem ülke üzerinde baskıyı artırmak hem de Ermenistan'a karşı olan tutumu kırılmak istenmiştir.

3. "907 Sayılı Ek" Madde ve Azerbaycan –ABD İlişkilerine Etkileri

ABD, SSCB'den bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletleri kendi etki alanında tutabilmek için bir takım girişimlerde bulunmuştur. Demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmak, serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını kolaylaştırmak ve bu devletlerin Batı ile entegrasyonunu sağlamak amacıyla ABD yönetimi, bu devletlere yardım yapılması için özel bir yasa çıkarılmasını kararlaştırdı. Yasayla ilgili hazırlıklar yapılırken, Rusya Federasyonu ve diğer 11 eski Sovyet Cumhuriyeti'ne yardım yapılmasından bahsedilmekteydi. Ancak yaklaşan başkanlık seçimlerinin de etkisiyle,

---

[38] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s. 127.

[39] Elman Nesirov, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetlerinin Anlaşma Terefleri: Konqres ve Onun Qanunvericilik Prosesinin Detalları", Bakı, **Qanun**, C. 48, No. 8 (Kasım 2000), s. 48.

görüşmelerde "Azerbaycan'ın, Ermenistan ile Dağlık Karabağ'a yönelik ambargo uygulaması ve saldırgan tavırları" nedeniyle,[40] Azerbaycan'la ilgili olarak yasaya özel sınırlama getirilebileceğinden bahsedilmeye başlandı.

ABD Kongresi 24 Ekim 1992'de bağımsızlığını yeni kazanmış devletlere yönelik olarak, demokrasilerinin gelişmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçmeleri amacıyla 460 milyon dolar tutarında yardım yapılmasını öngören 2532 sayılı "Özgürlükleri Destekleme Yasası"nı onaylamıştır.[41] Azerbaycan-ABD ilişkilerinde anlaşılması zor olan, ilişkilere gölge düşüren en önemli mesele "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin aynı tarihte ABD Kongresi'nin 102. dönem ikinci oturumunda kabul edilmesi olmuştur. Azerbaycan'a yönelik her türlü Amerikan yardımının kısıtlanmasını öngören "907 Sayılı Ek" Temmuz 1992'de, o dönem Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Massachusetts eyaletinden Senatör olan, daha sonra da Demokrat Parti'den başkan adayı olacak olan John Kerry tarafından hazırlanarak Kongre'ye sunulmuştur. Birçok Kongre üyesi tarafından de desteklenen tasarı karara bağlanmıştır.[42] Tasarının kabul edilmesine etki eden başlıca faktörler; Ermeni lobisinin Kongre'de Azerbaycan aleyhine yürüttüğü propaganda, ABD'deki Azerbaycan topluluğunun zayıf olması, Kongre üyelerinin Azerbaycan hakkında bilgilerinin olmaması ya da eksik olması idi. Yasa değişikliğinin Kongre'den geçmesi ABD'nin Dağlık Karabağ ihtilafının çözümündeki tarafsızlığına gölge düşürmüş, yeni kurulmuş olan Azerbaycan-ABD diplomatik ilişkileri çıkmaza girmiştir. Yaptırımlar Azerbaycan'a yapılması öngörülen Amerikan yardımlarını engellemekle kalmamış, ABD yönetimini diğer eski Sovyet ülkelerinde başarıyla uyguladığı "Yumuşak Güç" (Soft Power) politikası gibi etkili bir araçtan da yoksun bırakmıştır.

Azerbaycan'a yönelik her türlü ekonomik yardımı engelleyen yasa tasarısına göre Azerbaycan, Ermenistan'a ambargo uygulamakla suçlanmıştır. Ayrıca, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'la ilgili yaptırımlarının durdurulması gerekliliği de vurgulanmıştır. "İşgalci" devlet olarak sunulan Azerbaycan'ın tutumundan vazgeçmemesi durumunda

---

[40] Necati İyikan, ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 21, (2009), s. 256-267.

[41] **Freedom Support Act** of 1992, Oct. 24, 1992, Pub. L. 102-511, 106 Stat. 3320 (22 U.S.C. 5801 *et seq.*).

[42] Sohrab R. Sobhani, "Denying Aid to Azerbaijan, Putting US Energy Sector at Peril", **Houston Chronicle**, 27.12.1992, s. 6-7.

kararın yürürlükte kalacağı belirtilmiştir. Kararın ancak ABD Başkanı'nın, Azerbaycan yönetiminin Ermenistan ile Dağlık Karabağ'a yönelik tüm ambargoları ve her türlü kuvvet kullanımını sona erdirdiğini tespit ederek bu konuda Kongre'ye bilgi vermesi durumunda, yürürlükten kalkmasının mümkün olabileceği de belirtilmiştir.[43] Yasa ve "907 Sayılı Ek" madde aynı gün ABD Başkanı George H. W. Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe konmuştur.

Söz konusu maddenin kabul edilmesinde ABD'deki Ermeni lobisinin etkisi büyük olmuştur. ABD yönetiminin ve kamuoyunun Azerbaycan'la ilgili bilgilerinin kısıtlı olması ve Ermeni lobisinin ciddi çalışmaları sonucunda oluşturulan olumsuz tavır, "907 Sayılı Ek" maddenin çıkarılmasını mümkün kılmıştır.[44] Amerikalı uzmanlar da, detaylı çalışmalarında maddenin "Amerika Ermeni Asamblesi (Armenian Assembly of America, AAA) ve Ermeni Millî Komitesi (Armenian National Comittee of America, ANCA) gibi kuruluşların başarılı lobicilik faaliyetlerinin sonucunda" Kongre'den geçtiğini anlatmaktalar.[45] ABD'li tarihçi Profesör Swietochowski'nin ifade ettiği gibi, bu madde "...genel kanıya göre, Amerikan yönetimini ihtilafın çözümü meselesinden uzaklaştırdı."[46] Bu zaman ABD'de yaklaşık 600 bin kadar Ermeninin yaşadığı tahmin edilmekteydi. Türkiye ve Azerbaycan aleyhinde propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi, Ermenistan'a mali ve teknik yardımların sağlanması Ermeni topluluğunun ABD'deki lobi çalışmalarının çekirdeğini oluşturuyordu.

"907 Sayılı Ek" maddede anlatılan durum (Azerbaycan'ın sözde "Ermenistan ve Dağlık Karabağ'a yönelik ambargo uygulaması ve diğer saldırgan tutumları"), yasa tasarısı yürürlüğe girdiği ilk andan itibaren sahadaki gerçekliklerle hiç bir şekilde bağdaşmamaktaydı. Eğer ambargonun bir ülkenin başka ülkelerle ticaret yapmasını engelleme girişimi olduğu düşünülürse, Azerbaycan hiçbir zaman Ermenistan'a ambargo uygulama imkân ve kabiliyetine sahip olmamıştır. Bilakis Azerbaycan'a bağlı özerk bir cumhuriyet olan Nahçıvan'a Ermenistan tarafından ambargo uygulanmıştır. Daha da

---

[43] John Maresca, "U.S. Ban on Aid to Azerbaijan (Section 907), How It Started in 1992 and Why It Should be Lifted", **Azerbaijan International**, C. VI, No. 4 (Kış 1998), s. 54-55.

[44] Tayyar Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, 2009, s. 296.

[45] James MacDougal, "A New Stage In U.S. - Caspian Sea Basin Relations", **Central Asia and Caucasus Journal of Social and Political Studies**, Sweden: Information and Analytical Center, No. 5 (11), 1997.

[46] Swietochowski, **op. cit.**, s. 222.

önemlisi, Başkan George H. W. Bush'un "Özgürlükleri Destekleme Yasası"na attığı imzanın mürekkebi daha tam olarak kurumadan, Azerbaycan vatandaşları Ermeni askerlerin saldırgan tutumlarından dolayı kendi topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardı. 1993 yılının ortalarında, ABD'nin de daimi üye olduğu BM Güvenlik Konseyi Ermenistan'ın Dağlık Karabağ ve çevre bölgelerdeki askerî faaliyetlerini "saldırganlık" olarak niteliyordu. Buna rağmen, kanun hükmündeki bir federal yasaya esasen, ABD dolaylı olarak Azerbaycan'ı "işgalci devlet" olarak tanımlıyordu.[47]

Saldırıya maruz kalan taraf olmasına karşın, bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler arasında sadece Azerbaycan'a yönelik yaptırım kararının uygulanması, Azerbaycan hükûmeti ve kamuoyu tarafından kınanmıştır.[48] Üst düzey yetkililerin tepki dolu açıklamalarının ardından, "Azeri", "Güneşli", "Çırak" petrol yataklarına ilişkin konsorsiyumda lider konumunda bulunan ABD şirketi Amoco, yerini BP'ye (İngiltere) bırakmak zorunda kalmıştır.

Kongre'nin Azerbaycan'a yönelik bu adaletsiz tutumuna rağmen, Beyaz Saray yetkililerinin ve özellikle de Clinton'un daha dengeli bir politika izlediğini ve 907 sayılı kararın yürürlükten kalkması için çalıştığını belirtmek gerekir. 1993 yılında başkan seçilen Bill Clinton, 907 sayılı kararın ABD-Azerbaycan ilişkilerinin gelişmesine engel olduğunu belirtmiştir.[49] Haydar Aliyev de 2 Eylül 1993'te Bill Clinton'a, Başkan Yardımcısı Al Gore'a ve Kongre Başkanı Thomas Foly'ye mektup göndererek, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine ciddi bir şekilde engel olan 907 sayılı kararın yürürlüğünün durdurulmasının zaruri olduğunu ve meseleyle ilgili somut adımların atılması gerektiğini vurgulamıştır.[50] Bu girişimler ve Clinton yönetiminin çabaları sonucunda Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etksi nispeten azalmışsa da, bu ayrımcı yasanın yürürlüğünün durdurulması ve yaptırımların tamamen kaldırılması için yapılan tüm çalışmalar Kongre üyeleri ve Ermeni lobi grupları arasındaki yakın ilişkilerden dolayı bugüne dek başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

---

[47] Svante E. Cornell, **Azerbaijan Since Independence**, New York: M.E. Sharpe, 2011, p. 406.

[48] Musa Qasımlı, **Azerbaycan Respublikasının Xarici Siyaseti (1991-2003)**, II hisse, Bakı, Mütercim, 2015, s. 156.

[49] Hafiz Pashayev, **Racing Up Hill: Selected Papers of Azerbaijan's First Ambassador to the United States of America**, New York, Global Scholarly Publications, 2006, s. 65.

[50] Haydar Aliyev, **Müsteqilliyimiz Ebedidir**, I Kitap (Haziran, 1993 – Mayıs, 1994), Bakı, Azerneşr, 1997, s. 85.

"907 Sayılı Ek" madde Azerbaycan-ABD ilişkileri üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Şüphesiz en önemli etki Azerbaycan kamuoyu üzerinde oluşmuştur. Bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan vatandaşları arasında gözlenen ABD'ye yönelik olumlu bakış değişmeye başlamış ve giderek yerini güvensizlik ve aşağılanma duygularına bırakmıştır. 907 sayılı kararın olumsuz etkileri en çok Dağlık Karabağ'daki çatışma bölgesinden kaçmak zorunda kalan mülteciler arasında hissedilmekteydi. Nitekim, Eylül 1993'te Azerbaycan ve Ermenistan'a bir ziyaret gerçekleştiren ABD Göçmen Komitesi (USCR), "907 Sayılı Ek" maddenin ortadan kaldırılmasının gerekli olduğunu bildiren bir rapor yayınlamış, bu maddenin Azerbaycan'da zor durumda olan göçmenlere insani yardımı engellediği ve bunun da ABD'nin uluslararası misyonuna zıt olduğu, ayrıca bu kararın Ermeni terörizmini desteklediğini ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik objektif kararlar alınmasında Azerbaycan'ın ABD'ye karşı güvenini sarstığı ifade ediliyordu.[51]

SSCB'nin çözülmesinden sonra "demokrasinin yaygınlaştırılması" ve "insan haklarına saygı" söylemi, ABD'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik dış politikasının temel amacını oluşturuyordu. Üçüncü dalga olarak adlandırılan bu proje uygulanamadı, çünkü ABD'nin bu amacıyla, bölge ülkelerinin liderlerinin iktidarda kalma amaçları birbiriyle çatıştı.[52] 1993'te bölgeyi ziyaretinde dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, bölge ülkelerine insan hakları performanslarını yükseltmelerini ve yapılacak yardımların buna göre belirleneceğini ifade etmişti.[53] Böylece ABD, bölgeye yapılacak yardımları demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi şartına bağlamıştır. Ne var ki bu şart sözel düzeyde son derece cazip/çekici olmasına karşın demokrasi ve insan hakları gibi değer içerikli ifadelerin politik ve stratejik hamlelerin bir parçası yapılması iki devlet arasındaki güveni zedelemiştir.

---

[51] Nesirov, **op. cit.**, 1998, s. 32.

[52] İdris Bal, "ABD'nin Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Politikası", **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 229.

[53] **Azerbaycan**, 14.09.1993.

B. İLİŞKİLERDE İŞBİRLİĞİ DÖNEMİ (1994-2001)

1. ABD'nin Azerbaycan'a Yönelik Değişen Politikası

Başkan Bill Clinton döneminde (1992-2000) ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya bölgesine yönelik politikası değişmeye başlamıştır. Yeni ABD yönetimi Rusya'nın bu bölgeler üzerindeki etkisini geri kazanmasını önlemek ve İran'ın bölsegel meselelerde daha aktif rol oynama gayretlerini kısıtlamak amacıyla bölge ülkelerini desteklemiştir. Bu dönemde ABD basını ve ülkenin önde gelen siyasetçileri, üst düzey bürokratları ve Kongre üyelerinin Azerbaycan'la ilgili görüşlerinde, özellikle de bölgesel gelişmelere bakışlarında yaşanan değişimi sezmek mümkündü. Örneğin, Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, 21 Temmuz 1997'de yaptığı konuşmada, Dağlık Karabağ sorununa değinerek ABD'nin AGİT Minsk Grubu eşbaşkanı olarak sorunun çözümü için girişimlerini arttıracağını belirtmiş, "907 Sayılı Ek" maddenin Azerbaycan'la ilişkilere zarar verdiğini ve ABD'nin ulusal çıkarlarıyla ters düştüğünü vurgulamıştır.[54]

Clinton, Hazar bölgesinin siyasal ve ekonomik bakımdan özgür bir bölge olmasının zaruretinden ve ABD'yle ilişkilerin geliştirilmesinin öneminden bahsetmiş, Azerbaycan'ı da yapısal, politik ve ekonomik reformlar yapması konusunda cesaretlendirmiştir.[55] 1997'de Clinton tarafından Dışişleri Bakanlığı görevine atanan Madeleine Albright ise, Senato'da yaptığı konuşmasında, Ermenistan-Azerbaycan çatışmasına geniş yer vererek, Dağlık Karabağ'ın hukuki statüsünün belirlenmesinin şart olduğunu vurgulamış, sorunun çözümüne yönelik somut adımlar atılması konusunda etkin rol oynamak istediklerini belirtmiştir. Buna yönelik ilk adım olarak da, Kongre'nin Azerbaycan'a yönelik uygulanan yaptırımları kaldırması gerektiğini ifade etmiştir.[56] Albright'ın sonraki yıllarda Haydar Aliyev ile geliştirdiği yakın ilişkiler ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne dönük yoğun diplomatik faaliyetleri Azerbaycan açısından kazanım olmuştur.

---

[54] Füzuli İsmayılov, **Qarabağ Konflikti ABŞ-ın Qlobal Siyaseti Kontekstinde**, Bakı, Azerbaycan Milli Ensiklopediyası Neşriyyatı, 2001, s. 91.

[55] Roger W. Robinson, "Hazar Petrolleriyle Neden İlgilnemeliyiz", **Yeni Forum**, No. 29 (Aralık 1995), s. 45.

[56] "907-ci düzeliş Birleşmiş Ştatların Azerbaycanda esas siyasi üstünlüye nail olmasına engel töredir." – **Xalq qezeti**, Bakı, 26.02.1997.

Bu dönemde, ABD'nin Azerbaycan'a ilişkin politikası; demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisinin gelişimini destekleme, Hazar bölgesinin hidrokarbon rezervlerinin uluslararası pazarlara nakli için yardım, ticari ilişkilerle yatırımların artırılmasını sağlama temeline dayanmıştır. Ağustos 1997'de imzalanan İkili Yatırım Anlaşması (Bilateral Investment Treaty-BIT) bütün bu gelişmelerin somut göstergesi sayılabilir.

a. Haydar Aliyev'in ABD'ye İlk Resmi Ziyareti ve İlişkilerin Gelişimi

Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, 27 Temmuz -7 Ağustos 1997 tarihleri arasında, Bill Clinton'un daveti üzerine ABD'ye ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdi. Bu ziyaret, Hazar bölgesineki petrollerin çıkarılması, işlenmesi ve dağıtılması konusunda uluslararası rekabetin arttığı bir döneme denk geliyordu.[57] Aliyev bu ziyaretle birlikte ülkesi açısından kabul edilemez gördüğü Güney Kafkasya'daki mevcut statükonun değişeceğini, Rusya'nın bölgedeki hakim konumunun ve Ermenistan'a açık desteğinin ABD'nin devreye girmesiyle dengelenebileceğini ümit ediyordu.

Haydar Aliyev'in ABD'ye ilk resmi ziyareti ikili ilişkiler açısından tarihi öneme sahip bir olay olarak nitelendirilmiştir. Azerbaycan'la ilgili doğru bilgilerin Amerikan kamuoyuna tebliği, Dağlık Karabağ sorunu ve Ermenistan-Azerbaycan çatışmasıyla ilgili olarak ABD'nin tutumunu net olarak belirlemesi ve ilişkilerin gelişimini engelleyen 907 sayılı kararın yürürlüğünün durdurulması için Kongre'de çalışmaların başlatılması Haydar Aliyev'in temel hedefleri olmuştur.[58] Ziyaret esnasında, iki ülke ilişkilerinin düzenlenmesine ve geliştirilmesine yönelik hukuki normlara uygun senetler imzalanmıştır.

31 Temmuz 1997'de Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın Maliye Bakanlığı, Millî Bankası ve ABD'li Eximbank arasındaki işbirliği anlaşmasının imzalanması törenine katıldı. "Yatırımların Teşvikiyle İlgili Temel Anlaşma" olarak adlanan bu anlaşmada,

---

[57] "Haydar Aliyev Bill Clinton'a gidiyor", **Hürriyet**, 27.07.1997.

[58] Hasanov, **op. cit.**, 1998, s. 174-175.

Azerbaycan'da yatırım imkânlarının oluşturulması ve endüstrinin geliştirilmesi için yabancı sermayenin teşviki öngörülmüştür.[59] Bu anlaşmayla birlikte Azerbaycan'da Amerikan yatırımlarının önü de açılmış oluyordu. ABD yatırımlarının önünün açılması ekonomik alanda karşılıklı olarak ortak zeminlerin oluşması anlamına geliyordu.

Aynı gün Dünya Bankası ve Ticaret Bakanlığı'ndan temsilcilerle görüşen Aliyev, Azerbaycan'ın özellikle enerji alanında büyük potansiyele sahip olduğunu vurgulayarak, Azerbaycan'la ilgili soruları cevaplandırmıştır.[60] Görüşmeden sonra, Dünya Bankası'nın Azerbaycan'a 70 milyon dolar kredi ayırmasına yönelik senet imzalanmıştır. Bugüne dek Dünya Bankası Azerbaycan'a 300 milyon dolar tutarında kredi vermiştir.[61] Dünya Bankası Azerbaycan'da altyapı projelerine yatırım yapmış, petrol dışı sektörlerin gelişimini, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve emeklilik, tarım gibi alanlarda hizmetlerin artırılmasını desteklemiştir.

b. Haydar Aliyev'le Bill Clinton'un Görüşmesi ve Anlaşmaların İmzalanması

1 Ağustos 1997'de Beyaz Saray'a gelen Haydar Aliyev'i dostça selamlayan Bill Clinton Azerbaycan Devlet Başkanı'nın ABD'ye resmi ziyaretini tarihi bir olay olarak nitelendirmiştir.[62] Görüşmede Azerbaycan'daki demokrasi ve insan hakları alanlarındaki reformlardan ve bağımsızlığın korunması için yapılan çalışmalardan bahsedildi. Clinton Aliyev'in zor şartlarda Azerbaycan'da istikrar ve güvenliği tesis etmiş olmasına büyük değer verdiğini söyleyerek, kısa süre içersinde ekonominin iyileşmesini, reformların başarıyla gerçekleştirilmesini ve özelleştirme alanındaki geniş kapsamlı tedbirlerin uygulanmasını takdire şayan bulduğunu belirtti.[63] Konuşmasında Dağlık Karabağ sorununa da değinen Clinton, ABD yönetiminin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü

---

[59] Eldar Namazov **et al., Birlikde Yeni Esre Doğru** (Azerbaycan Respublikasının Prezidenti Heyder Eliyevin ABŞ-a resmi seferi, 27 iyul-7 avqust 1997-ci il), Bakı, Nurol Neşriyyatı, 1998, s. 89-90.

[60] **Azerbaycan**, 02.08.1997.

[61] Namazov **et al, op. cit.**, s. 107.

[62] Peter Baker, "Clinton Courts Head of Oil-Rich Azerbaijan", **The Washington Post**, 02.08.1997.

[63] Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Amerika resmi gezisi Türkiye matbuatında (27 Temmuz – 5 Ağustos 1997), Ankara, **T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü**, 1997.

desteklediğini, sorunun çözümü için ABD'nin daha aktif rol oynayacağını ve iki ülke arasındaki yakın ilişkilerin bölgesel barış ve istikrar için önemli olduğunu vurguladı. "Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili görüşünün de değiştiğini belirten Bill Clinton, bu sorunun çözülebileceğini açıkça ifade etmiştir.[64] Görüşme ve sonrasında yapılan açıklamalar ABD'nin genelde Kafkasya bölgesine, özelde ise Azerbaycan'a artmakta olan ilgisini bir kez daha teyit etmiş, ilişkilerin daha da ileriye taşınması için mevcut potansiyeli ortaya koymuştur.

Görüşmeden sonra Haydar Aliyev'le Bill Clinton, iki ülke arasındaki ortaklık ilişkilerinin genişletilmesini, bölgesel barışın sağlanması yönünde ortak çaba harcanmasını ve Azerbaycan'ın Avrupa güvenlik örgütlerinde gerekli rolü tam olarak oynamasını öngeren "Ortak Bildiri" imzaladılar.[65] Bu bildiri, Azerbaycan-ABD ikili ilişkileri açısından hayati önemi haiz bir siyasî belgedir. Daha dört yıl önce Azerbaycan'ı uluslararası prensiplere, ABD'nin çıkarlarına aykırı politikalar yürüten, anti-demokratik bir ülke olarak gören ve ekonomik yaptırımlar uygulamaya hazır olan Beyaz Saray yönetimi, bu bildiriyle Azerbaycan'ı politik, güvenlik ve bölgesel meselelerde, ayrıca ekonomik ve ticari ilişkilerde ABD'nin stratejik ortağı ilan ediyordu. Bu bakımdan belgenin ayrıntılı olarak incelenmesinde yarar görüyoruz.

c. "ABD-Azerbaycan İlişkileri Hakkında Ortak Bildiri"

1 Ağustos 1997'de her iki devlet başkanı tarafından şahsen imzalanan "Ortak Bildiri", Azerbaycan-ABD ilişkilerinin tüm boyutlarını ihtiva eden, ilişkilerin gelecek seyrini de büyük ölçüde belirleyen ve engellerin ortadan kalkarak karşılıklı güven ortamı oluşmasını sağlayan bir politik anlaşma metnidir.

---

[64] Haydar Aliyev, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, der. İlham Aliyev ve Akif Muradverdiyev, çev. Abdullah Çiftçi ve Ergün Kocabıyık, C. V, İstanbul, Sabah Kitapçılık, 1998, s. 30-33.

[65] Azerbaycan – Amerika münasibetleri haqqında birge beyanat. 1 avqust 1997-ci il. – **Müqavileler toplusu**, I cild, Bakı, 2008, s. 143-145; **ARXİNA**. 1997. Klasör № S/I, v. 54-55.

Bildiride, ülkesinin Azerbycan'la stratejik ortaklık ilişkilerinin Kafkasya bölgesinde barışın, istikrarın ve refahın sağlanması için gerekli olduğunu belirten Bill Clinton, ABD'nin bundan sonra da;

- Azerbaycan'ın bağımsızlığını, egemenlik haklarını, toprak bütünlüğünü, demokratik gelişimini destekleyeceğini;
- Dağlık Karabağ ihtilafının hızlı bir şekilde ve barışçıl yollarla, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) prensipleri çerçevesinde çözümlenmesi için ciddi adımlar atacağını;
- Azerbaycan'la ilişkileri kısıtlayan, sığınmacı ve göçmenlere insani yardımalar yapılmasını engelleyen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulması için elinden geleni yapacağını;
- Azerbaycan'ın bağımsız bir devlet olarak güçlenmesi, ekonomik reformların başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, dış politikada başarılar elde edilmesi, serbest piyasa ekonomisinin derinleşmesi için kapsamlı yardımlar yapılacağını;
- İki taraflı ticaret, ekonomik ilişkiler ve yatırımların genişletilmesine, Hazar'ın enerji rezervlerinin işletilmesi ve nakledilmesinde Amerikan petrol şirketlerinin geniş katılımına, enerji politikası ve ticaret meseleleri hakkında iki taraflı resmi diyalogun başlatılmasını destekleyeceğini;
- Azerbaycan'ın da üzerinde bulunduğu Avrupa-Asya ulaşım hattının faaliyetine, Azerbaycan'ın dünya ekonomisiyle bütünleşmesine, Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olmasına vb. birçok meselede Azerbaycan'a destek vereceğini hem yazılı, hem de sözlü olarak beyan etmiştir.

"Ortak Bildiri"de Azerbaycan'ın ve Kafkasya bölgesinin güvenlik ve istikrar sorunları üzerinde de önemle durulmuştur. H. Aliyev'in ABD'ye resmi ziyaretinin başlıca hedeflerinden ve ikili ilişkilerin temel parametrelerinden birini oluşturan bu meselelerle ilgili olarak da ABD Başkanı:

- Azerbaycan'ın ulusal güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili karşılaştığı zorlukların ortadan kaldırılmasına, Avrupa güvenlik kurumlarına, özellikle de Kuzey

Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) Barış İçin Ortaklık Programı'na ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne aktif bir şekilde katılımını kesinlikle destekleyeceğini;

- 15 Mayıs 1997'de Avrupa'da konvansiyonel silahlar hakkındaki anlaşmanın sonuçlarından memnun olduğunu ve bununla ilgili kabul edilen ABD-Azerbaycan ortak bildirisinin önemini onayladığını, ayrıca 23 Temmuz'da Viyana'da Avrupa'da kabul edilmiş konvansiyonel silahlar hakkındaki anlaşmanın uyarlanmasına ve katılımcı ülkelerin güvenliğinin sağlamlaştırılmasına ABD'nin denetimini ve yardımını güçlendireceğini;
- Uluslararası terörizm, uyuşturucu madde kaçakçılığı, uluslararası suç ve kitlesel imha silahlarının yayılması vb. meselelerin güvenlik açısından yarattığı tehlikelerin bertaraf edileceğini, 1997 Mart'ında güvenlik sahasında başlatılan ikili diyalog yoluyla, güvenlik alanındaki işbirliğinin derinleştirileceğini bir kez daha beyan etmiştir.[66]

Ayrıca, Haydar Aliyev ve Bill Clinton bildiride iki ülke arasındaki ilişkilerin sağlamlaştırılması ve geliştirilmesi için parlamento, kültür, bilim ve eğitim konularında alışverişe, iki ülke halkları arasındaki ilişkilerin oluşturulmasına destek verdiler. İki başkan arasında oluşan yakınlık, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin yönünün belirlenmesinde ve gelişmesinde en önemli faktörlerden biri olmuştur. Aliyev, bildirinin imzalanmasından sonra yaptığı açıklamada, "Ekonomik ilişkilerimizin gelecekteki gelişiminin temellerini attık" diye konuşmuş, bundan sonraki adımın ise Azerbaycan'a yardım yapılmasını engelleyen yasanın değişmesini olduğunu belirtmiştir.[67]

d. Aliyev'in Ziyaretinin ve "Ortak Bildiri"nin İlişkilere Katkısı

Haydar Aliyev'in ABD'ye ilk resmi ziyareti, Washington-Bakü ilişkilerinde yakınlaşma sağlamış, ABD yönetiminin ve iş adamlarının Azerbaycan'a ilgisi artmıştır. Ziyaret esnasında beş önemli anlaşma imzalanmış, "Ortak Bildiri"de ikili ilişkilerin

---

[66] **Xalq Qazeti,** 12.08.1997; Hasanov, **op. cit.,** 1998, s. 200-201.

[67] **Radikal,** 03.08.1997.

geliştirilmesinin Azerbaycan ve ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olduğu tezi savunulmuştur.

8 milyar dolar tutarında dört petrol anlaşması imzalanmıştır.[68] Bu anlaşmalarla Azerbaycan'a Amerikan yatırımının teşvik edilmesi sağlanmıştır. Aliyev'in yüksek seviyede karşılanması ve önemli anlaşmalar imzalanması, "ABD'nin bu bölgedeki politikalarında yeni bir aşama" olarak değerlendirilmiştir.[69]

Ermenistan-Azerbaycan çatışması nedeniyle ABD yönetimi ve kamuoyunda oluşan olumsuz Azerbaycan algısı, bu ziyaret sonrasında yerini doğru bilgilere bırakmıştır. "907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili Kongre üyeleriyle yapıcı diyaloglar geliştirilmiş ve bu maddenin yürürlükte kalmasının her iki ülkenin de ulusal çıkarlarıyla çeliştiği ifade edilmiştir.[70]

Ermeni lobisinin ABD'deki politik ve finansal gücünü iyi bilen Aliyev, demokratik mesajlarla Amerikan basınını etkilemeyi hedeflemiştir. Önceki Amerikan yönetimlerinde üst düzey görevlerde bulunmuş olan Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft, John Sununu, Richard Cheney, Lloyd Bentsen, James Baker, Alexander Haig ve Henry Kissinger gibi isimlerle ABD başkentinde sesini duyuran bir "Azerbaycan lobisi" oluşturmayı başarmıştır.[71]

Aliyev-Clinton görüşmesi sonrası imzalanan "Ortak Bildiri"de, "Dağlık Karabağ sorununun bu yılın sonuna kadar çözülmesi" maddesinin yer alması, Aliyev'in ülkesinin sahip olduğu ve değerinin dört trilyon dolara ulaştığı belirtilen petrol rezervlerinin çekiciliğini de, Washington'un bu konuyla ilgili çabalarını artırması yönünde ustalıkla kullandığı değerlendirmesi yapılmıştır.[72]

2 Eylül 1997'de Haydar Aliyev, ABD'de oluşan olumlu Azerbaycan algısının devam etmesi açısından "Azerbaycan'la ABD Arasında Ortaklık İlişkilerinin

---

[68] Bu konudaki ayrıntılara ikinci bölümde değinilecektir.

[69] **Le Monde,** 06.08.1997.

[70] **Le Monde,** 16.08.1997.

[71] Svante E. Cornell, **Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus,** London: Curzon Press, 2001, s. 300-302.

[72] Serkan Demirtaş, "Karabağ'a Koridorlu Çözüm", **Cumhuriyet,** 09.08.1997.

Geliştirilmesi" adlı bir bildiri imzalamıştır.[73] Bildiriyle, Azerbaycan'ın ilgili kurumlarına, ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların artırılması yönünde talimatlar verilmiştir.

Bu dönemde Azerbaycan-ABD ilişkileri incelendiğinde, Azerbaycan konusunda kamu bilincinin yükseldiği, Amerikan şirketlerinin Azerbaycan'la ticari bağlarının arttığı ve Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etkisinin giderek azaldığı görülmektedir. Ancak "907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün devam etmesi, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde arabulucu olarak etkinliğini ve tarafsızlığını kısıtlamıştır. Clinton yönetimi de, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını olumsuz etkilediği için, Kongre'yi Azerbaycan aleyhindeki yaptırımlarından ötürü defalarca eleştirmiştir. Clinton yönetiminde Dışişleri Bakanlığı eski Sovyet cumhuriyetleri koordinatörü olan John Herbst de, Kongre'nin Azerbaycan'la iyi ilişkilerin önünde engel teşkil ettiğini belirtmiştir.[74] Bu durum, ABD'nin iç politik yapısında farklı dengelerin varlığını ve Azerbaycan'ın etkinliğini sınırlandırmaya dönük güçlü bir lobi faaliyetini ifade etmektedir.

2. Dağlık Karabağ Sorunu Bağlamında ABD-Azerbaycan İlişkileri

Bu başlık altında Dağlık Karabağ sorunu bağlamında ABD'deki gelişmeler, "907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili çalışmalar, ABD'nin Minsk Grubu çerçevesindeki faaliyeti ve Key-West görüşmelerindeki girişimi incelenecektir.

a. "907 Sayılı Ek" Maddeyle İlgili Kongre'deki Çalışmalar

Bu dönemde ikili ilişkiler, bu maddenin yürürlüğünün durdurulmasına yönelik çalışmalarla geçti. Azerbaycan hükûmeti, ilişkilerin önündeki en büyük engel olan bu maddenin yürürlükten kalkması için çalışmalar yaptı. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı,

---

[73] Namazov **et al., op. cit.**, s. 401.

[74] Kevin P. Foley, "Congress Complicating Caucasus Conflicts, Official Suggests", **RFE/RL**, Weekday Magazine, 31.07.1996.

Kongre üyelerine mektup göndererek diyalog kurmaya çalışmış ve onları Azerbaycan'a davet etmiştir.[75]

1994 yılından itibaren "907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili Kongre üyelerinin tutumlarında değişmeler gözlenmiştir. Daha önce maddenin lehinde oy kullanan bazı Kongre üyeleri, maddenin değiştirilmesi için girişimde bulunarak [76] yürürlüğünün durdurulmasına yönelik yasa tasarıları hazırlayıp Kongre'ye sundular. Ancak Ermeni yanlısı Kongre üyelerinin baskısıyla bu yasa tasarıları kabul edilmedi.[77] Yönetim ise ya güçlü Ermeni lobisini karşısına almak istememiş, ya da yasanın kaldırılması için girişimde bulunsa dahi böyle bir adımın Kongre'de "Filibuster" (kürsü işgali) olarak bilinen engelleme taktiğini tetikleyeceğiyle ilgili çekinceleri olduğu için yasayla ilgili herhangi bir adım atamamıştır.

1997'de, 907 sayılı maddenin yürürlükten kalkmasına yönelik geniş müzakereler yapılmış, fakat başarı sağlanamamıştır. Bunda da Ermeni lobisinin faaliyetleri ve Amerikan yönetiminin kararı önemsemeyerek gerekli çalışmaları yapmaması da esas etkenlerden olmuştur. Kendisine uygulanan yaptırımlara rağmen, Azerbaycan yönetimi ABD eksenli dış politikasından vazgeçmemiştir. [78] Bu sayede Kongre, 907 sayılı maddenin yumuşatılmasına yönelik, ABD'nin Azerbaycan'a tıbbi yardım göndermesine izin veren yasa tasarısını onaylamıştır.[79] Haydar Aliyev'in ABD'ye ilk resmi ziyaretinden sonra Washington'da Azerbaycan'la ilgili başlangıçta oluşmuş olan "baskıcı", "otoriter", "Hristiyan Ermenilere zulmeden" ülke imajı değişmiş, ABD'nin ekonomik çıkarları açısından öneminin anlaşılmasıyla birlikte yerini daha pragmatik ve dengeleyici yaklaşımlara bırakmıştır.

23 Nisan 1999'da, NATO'nun 50. kuruluş yıldönümü için Washington'a giden Haydar Aliyev, burada Başkan Clinton ve Dışişleri Bakanı Albright ile görüşmeler yaptı. Görüşme sırasında Bill Clinton, "907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılması için

---

[75] **Azerbaycan,** 19.07.1994.

[76] "Reconsidering the 'Freedom Support Act'", **Azerbaijan International,** C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 46; Richard Armitage, "Russia's Bad Neighbor Policy", **Azerbaijan International,** C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 38-39.

[77] **Azerbaycan,** 28.06.1994; **Бакинский Рабочий,** 05.07.1994; **Azerbaycan,** 27.07.1994; **Azerbaycan,** 16.08.1994.

[78] Graham Fuller, "Geopolitical Dynamism of the Caspian Region", **Caspian Crossroads,** vol. 3, No. 2, 1997, s. 6-9.

[79] **Azerbaycan Müellimi,** 23.09.1997.

çalışmalar yapıldığını ve en kısa zamanda bu maddenin yürürlüğünün durdurulacağına inandığını belirtti.[80]

Azerbaycan, ABD ile ilişkilerinde 907 sayılı maddeyle uğraşırken, ABD'nin Ermenistan'a yönelik yardımları da artmıştır. 1992-1997 yıllarında Ermenistan, kişi başına değerlendirildiğinde İsrail'den sonra ABD'den en fazla yardım alan ülke olmuştur.[81] Ermenilerin ABD'deki saldırıya uğramış ve mazlum imajı, ayrıca Dağlık Karabağ'da "ikinci Ermeni soykırımı" tehdidiyle karşı karşıya oldukları yönünde oluşturdukları algı bu yardımların yapılmasında etkili olmuştur. Washington yönetiminin Azerbaycan'a yönelik politikasında uyguladığı bu çifte standart, Azerbaycan'ın uluslararası arenadaki imajını da olumsuz yönde etkilemiştir. İçinde bulunduğu durum itibariyle Azerbaycan her türlü yardıma ve dış desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Ayrıca bu madde, ilk olarak insan haklarına saygı prensibine uygun değildir ve aynı zamanda Dağlık Karabağ'da barışın sağlanması yolundaki engellerden biri olmuştur.[82] Üstelik Kongre'nin bu adaletsiz yaklaşımı, dünyada adaletin ve insan haklarının savunuculuğunu yapan ABD'nin uluslararası imajına da aykırıydı. Haydar Aliyev'in, Ermeni lobisinin güçlü tesiri olduğunun belirtilmesi üzerine, "Eğer bir milyon Ermeni sizin ulusal çıkarlarınızı önemsemiyorsa, o zaman bir müddet sonra ABD'de bir Ermeni devleti kurulması tehlikesi kaçınılmazdır" ifadesi anlamlıdır.[83]

Kongre'den çıkan kararlara rağmen, Amerikan yönetimi Azerbaycan'a yönelik politikasında gönüllü kuruluşlara da rol vererek, nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. Nüfusunun büyük çoğunluğu Protestan olan ABD'de Başkan George H. W. Bush 3 Mart 1992'de yaptığı konuşmasında, "Kilise öğretilerinin ve Hristiyanlığın, çöken komünist bloğa, Üçüncü Dünya ve İslam ülkelerine taşınması için" misyonerleri göreve çağırmıştır.[84] Azerbaycan halkını anlamak, Hristiyanlık propagandası yapmak ve ABD

---

[80] **Azerbaycan,** 29.04.1999.

[81] Michael Dobbs, "Foreign Aid Shrinks, But Not For All", **The Washington Post,** 24.01.2001.

[82] Stanley Escudero, "907-Lose, Lose, Lose", **Azerbaijan International,** C. VIII, No. 4 (Kış 2000), s. 56.

[83] Tevfik A. Muharremoğlu, "ABD'de bir Ermeni Devleti Uyarısı", **Ortadoğu,** 26 Ağustos 1997.

[84] George Bush, "Remarks to the National Association of Evangelicals in Chicago, March 3, 1992", **Weekly Compilation of Presidential Documents,** vol. 28 (1992): 388-391.

ile işbirliği için uygun zemin hazırlamak amacıyla, büyük bir mali finansman ile misyonerlik faaliyetleri son on yıldır Azerbaycan'da görülmektedir.[85]

Azerbaycan Diyanet İşleri Başkanı M. İbrahimov, misyonerlerin dini propaganda altında Azerbaycan'ın iç işlerine karıştıkları gerekçesiyle, casusluk faaliyetlerinde bulunan üç Amerikalı misyonerin Azerbaycan'dan sınır dışı edildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı konuyla ilgili yaptığı açıklamada, Azerbaycan hükûmeti tarafından ülkede bulunan farklı dine mensup kesimlere zulüm yapıldığını iddia ederek Azerbaycan'ı suçlamış, azınlıkların takip edildiğini ve bundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.[86]

1990 sonrası dünyada kültürün, özellikle de dinin uluslararası güç mücadelesinde önemli bir unsur haline gelmesi dinin siyasî ve stratejik bir araç olarak kullanılmasının yolunu açmıştır. Üçüncü bin yıl misyonu altında Hristiyanlığın Uzak Doğu'ya taşınması, İslam'ın aşırı ve ılımlı formlarının işgal ve dönüştürme hamlelerinin parçası yapılması bu dönemin önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'nin kurduğu Din Bürosu üzerinden ülkeler hakkında raporlar düzenlemesi ve bunu çeşitli vesilelerle gündeme getirmesi siyasete el koyan yapay bir kutsallığın devreye sokulduğunu göstermektedir.

b. "Wilson Önerisi"

25 Ocak 1996'da ABD Kongresi, Azerbaycan'a insani yardım yapılmasını öngören yasa tasarısını kabul etti. Kongre üyesi Charles Wilson tarafından sunulan tasarı, "Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek" maddeyi revize etme niteliği taşımaktadır. Bu tarihe kadar ABD, Azerbaycan'a yalnızca çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yardım yapabilmekteydi. "Wilson Önerisi" olarak anılan tasarıya göre ise, "sivil toplum örgütleri tarafından yapılan yardımların Azerbaycan'daki sığınmacıların ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığı yönündeki fikrin, ABD Başkanı tarafından

---

[85] "Misyonerler Azerbaycan'da", **Yeni Şafak**, 27.07.1999.

[86] **Millî Gazete**, 27.09.1999.

Kongre'ye sunulması durumunda, ABD'nin Azerbaycan'a yardım yapabilmesi mümkün olabilecektir." Bu tasarı, 26 Ocak'ta Başkan Clinton tarafından imazlanmıştır.[87]

"Wilson Önerisi", Azerbaycan-ABD ilişkilerini olumlu yönde etkilemiş, 1996 yılından itibaren iki taraflı görüşmeler daha da artmıştır. Nisan 1996'da öneriyi Kongre'ye sunan Charles Wilson, Bakü'yü ziyaret ederek bir takım görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde, bölgede barışın sağlanmasının ve halkın refah düzeyinin yükselmesinin her iki ülkenin de çıkarlarına hizmet edeceği vurgulanmıştır.[88]

Azerbaycan-ABD ilişkileri 907 sayılı maddenin yumuşatılmasıyla ilgili "Wilson Önerisi" kabul edildikten sonra gelişmeye başlamıştır. Ancak bu maddenin yürürlükten kaldırılması yönündeki bütün çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Azerbaycan'ın yakınlaşma isteğine karşın, ABD iç etnik çıkar gruplarının etkisinde kalarak kararlarında objektif davranmadı. Harvard Üniversitesi'nden Tony Smith'in de belirttiği gibi, "Ermeni lobisinin yüzünden ABD'nin Azerbaycan'la ilgili politikası uzun süre çok katı olmuştur."[89]

c. "Porter İlavesi"

11 Haziran 1996'da Kongre'nin Temsilciler Meclisi, 1997 yılı için dış yatırımlarla ilgili yasa tasarısını kabul etmiştir. Kongre üyesi John Porter'ın teklifi de yasa tasarısında ek madde olarak yer almıştır. Porter'ın ilavesinde, Azerbaycan'ın ve Dağlık Karabağ'ın sığınmacı durumuna düşerek, zor şartlar altında yaşayan halkına insani yardım yapılması öngörülüyordu.[90]

"Porter İlavesi" olarak da anılan bu ek madde, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden bir yasa niteliğindeydi. Maddeyle Azerbaycan'ın bir parçası olan Dağlık Karabağ, bağımsız bir devlet olarak değerlendiriliyordu. Ayrıca Azerbaycan ve Dağlık

---

[87] **Xalq Qazeti,** 02.02.1996.

[88] **Azerbaycan,** 13.04.1996.

[89] Tony Smith, **Foreign Attachments: The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy,** Boston: Harvard University Press, 2000, s. 69.

[90] **Xalq Qazeti,** 14.06.1996.

Karabağ'a yapılacak yardımın tutarında da farklılıklar öngörülerek, sanki iki farklı devlete yardım talebinde bulunulmuştur.[91] "907 Sayılı Ek" maddede olduğu gibi yine ABD'deki Ermeni lobisinin baskısıyla Kongre'ye sunulan bu ilave, bağımsız bir devlet olan Azerbaycan'ın egemenlik haklarını ve uluslararası tanınmış sınırlarını ihlal eden, "işgalci" ile "işgale maruz kalan" arasında herhangi bir fark gözetmeyen ve bu suretle uluslararası hukuk normlarını yok sayan bir belge idi. Her iki ülkenin millî menfaatlerine uygun olmayan ilave, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla kalıcı ve adil bir çözüme kavuşturulmasına yönelik çabalara da zarar vermekteydi.

Ek madde, Azerbaycan'ın çeşitli kurumları tarafından kınanmış ve Beyaz Saray'a itiraz mektupları gönderilmiştir. Yasa tasarısıyla ilgili 12 Haziran 1996'da ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, "Porter İlavesi"nin olduğu gibi kabul edilmesinin Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözüm arayışlarını engelleyeceği belirtildi. Ayrıca açıklamada, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ'a yapılacak insani yardımlarda nispet konulmasının bölgedeki Amerikan çıkarlarına aykırı olduğu, ABD'nin Azerbaycan'daki bir milyona yakın sığınmacıya yardım girişimlerini artıracağı da bildirilmiştir.[92]

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bu açıklaması, Ermenistan Dışişleri Bakanlığı tarafından sert bir biçimde kınandı.[93] Erivan açıklamayı, Dağlık Karabağ ihtilafının çözümü meselesinde ABD'nin petrolle ilgili çıkarlarından dolayı giderek Azerbaycan'ın pozisyonuna yaklaşması olarak yorumladı. Buna karşın, Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı da Ermenistan'ın tutumunu kınayarak bu eylemin Azerbaycan'ın iç işlerine karışmak, Azerbaycan'la ABD arasındaki ilişkilere kabaca müdahale ve uluslararası hukuk normlarına zıt olduğunu belirtmiştir.[94] Taraflar "Porter İlavesi" üzerinden büyük bir diplomasi mücadelesi içine girmişlerdi.

Haydar Aliyev de 13 Haziran 1996'da ABD'nin Bakü Büyükelçisi Richard Kauzlarich'i kabulünde ülkesinin ABD ile ilişkilerini geliştirmek istediğini, "Porter İlavesi"nin bu ilişkilere zarar vereceğini, Dağlık Karabağ sorununun çözümüne herhangi

---

[91] "Armenia Lobby", **The Washington Post,** 01.08.1996.

[92] "Administration Position on Aide to Azerbaijan", Statement by Nicholas Burns, Spokesman, **US Department of State**, 12.06.1996.

[93] "Azerbaycan Respublikası Xarici İşler Nazirliyinin Beyanatı", **Azerbaycan,** 19.06.1996.

[94] **Ibid.**

bir katkı sağlamayacağını ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ihlal eden bu yasa değişikliğini tanımayacaklarını açıkladı.[95]

Böylece, Azerbaycan hükûmetinin, Beyaz Saray'ın ve bazı senatörlerin ciddi çalışmaları sayesinde "Porter İlavesi"nin Kongre'den geçmesi engellendi. ABD Senatosu 26 Temmuz 1996'da dış ülkelere yardımla ilgili yasa tasarısını, "Porter İlavesi"ni çıkararak kabul etmiştir.[96] Kabul edilen bu yasa tasarısında, Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycan'ın bir parçası olduğu ifade edilmiştir.[97] Tasarının metninde böyle bir ifadenin yer almasının Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ABD tarafından tanınması açısından ehemiyeti çok büyük idi.

Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve ulusal çıkarlarını tehdit eden "Porter İlavesi"nin 17 Eylül 1996'da tamamen reddedilmesi, Azerbaycan diplomasisinin ABD başkentindeki zaferi olarak değerlendirilmiştir. Bu yasa değişikliğinin Kongre'den geçmemesi ABD-Azerbaycan ilişkilerinin yeni bir düzlüğe çıkmasında bir anlamda sıçrama tahtası işlevi görmüş oldu. Bir ülkenin bütünlüğünü "devlet içinde devlet" ya da bir bölgede oluşmuş gücü devlet karşısına çıkarma eğilimi çift yönlü siyasî ve stratejik faaliyetin devreye sokulduğunu gösterir. Azerbaycan'ın anılan protokolü geçersiz kılan diplomatik faaliyeti devletin bütünlüğünü korumak açısından önemli bir adım olmuştur.

d. ABD'nin AGİT Minsk Grubu Çerçevesindeki Faaliyetleri

1996, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin stratejik işbirliği çerçevesinde gelişimine yönelik çalışmaların yapıldığı bir yıl olmuştur. Kongre'de "Wilson Önerisi"nin kabul edilmesiyle birlikte "907 Sayılı Ek" maddenin yumuşatılması sağlandı. Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını tehdit eden "Porter İlavesi" iki tarafın girişimleriyle reddedildi. Son olarak da AGİT Lizbon Zirvesi'nde, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümü konusunda Azerbaycan'nın pozisyonuna yakınlaşmakta olduğu görülmüştür.

---

[95] Haydar Aliyev, **op. cit.,** 1997, s. 124.

[96] "ABŞ senatı Porter düzelişini qebul etmedi", **Azerbaycan,** 30.07.1996.

[97] "Azerbaycan Xarici İşler Nazirliyinin Metbuat Merkezi Xeber Veriri", **Azerbaycan,** 19.09.1996.

2 Aralık 1996'da toplanan, 52 Avrupa ülkesinin, ABD ve Kanada'nın katıldığı, ayrıca 10 Asya ve Afrika devlet başkanlarının gözlemci sıfatıyla hazır bulunduğu Lizbon Zirvesi'nde, Dağlık Karabağ sorunu kapsamlı olarak gündeme getirildi. Minsk Grubu tarafından hazırlanan taslak metinde sorunun çözümü için üç prensibin esas alınması teklif edilmiştir. Bu prensipler; Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğünün güvence altına alınması, kendi kaderini tayin etme (self-determinasyon) hakkına dayanarak, Dağlık Karabağ'a Azerbaycan'ın içerisinde en yüksek seviyede yerel yönetim hakkının verilmesi ve en son Dağlık Karabağ'da yaşayan yerel halka güvenlik garantisinin verilmesi şeklinde formüle edilmiştir.[98] Bu prensipler, Ermenistan hariç, zirveye katılan 54 AGİT üyesinin hepsi tarafından kabul edilmiştir. [99] Böylece, Ermenistan Dağlık Karabağ'daki yerel nüfusun self-determinasyon hakkına öncelik verilmesine yönelik uluslararası camiayı ikna etme çabalarında ilk defa başarısızlığa uğramış oldu.[100]

Bu zirve sonrasında, Azerbaycan AGİT prensiplerini kabul ettiği için uluslararası arenada barışsever, çatışmaya karşı ve uzlaşmaya açık bir devlet hüviyeti kazanmıştır.[101] AGİT üyesi tüm ülkeler Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ihlal edilmiş olduğunu oybirliğiyle kabul ederek, işgal altındaki topraklarını kurtarmak için, askerî operasyon da dâhil olmak üzere, Azerbaycan'a her türlü seçeneğe başvurabilme hakkı tanıdıklarını beyan etmiş oldular.[102] Bu sonuç dikkate alındığında, Lizbon Zirvesi Azerbaycan'ın kesin diplomatik zaferi olarak kayıtlara geçmiştir.

AGİT prensipleri, Başkan Yardımcısı Al Gore'un özel girişimleriyle, ABD tarafından da kabul edilmiştir. Gore, Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev'e gönderdiği mektubunda şöyle diyordu: "AGİT'in Dağlık Karabağ sorununun çözümü için benimsediği prensipler, barış yolundaki arayışlarda değerli bir kazanım oldu. Bu prensipler, AGİT'in temel ilkeleriyle de tam olarak örtüşmektedir. Şimdi bizim görevimiz

---

[98] Avropada Tehlükesizlik ve Emekdaşlıq Teşkilatı. Zirve Görüşü. Lissabon. 3 Dekabr 1996-cı il. Elave 1. ATƏT-in fealiyyetde olan sedrinin beyanatı. – "**Diplomatiya alemi**" jurnalı, Bakı, 2003, yanvar-mart, №2.

[99] Ali Hasanov, **Azerbaycan ve ATƏT: Ermenistan-Azerbaycan Münaqişesi ve Dağlıq Qarabağ Problemi Ümumi Avropa Tehlükesizliyi Fonunda**, Bakı, 1997, s. 52.

[100] Cornell, **op. cit.**, 2011, s. 140.

[101] Vefa Quluzade, **Geleceyin Üfüqleri** (Azerbaycan Respublikasının xarici siyaseti barede mülahizeler, müsahibeler, şerhler) Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1999, s. 121.

[102] Hasanov, **op. cit.**, 1998, s. 241.

Lizbon Zirvesi'nin sonuçlarından verimli bir şekilde faydalanmaktır. Rehavete kapılmak bu durumda en büyük düşmandır".[103] ABD Başkan Yardımcısı, Lizbon prensiplerinin uygulanabilmesi için Amerikan hükûmetinin gereken tüm adımları atacağını da ifade etmiştir.

Lizbon Zirvesi'nden sonra ABD, Fransa ve Rusya ile birlikte AGİT Minsk Grubu'na eşbaşkanlık yapmaya başladı. 14 Şubat 1997'de ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, Minsk Grubu'na eş başkanlık görevine atanmıştır.[104] Bu suretle Dağlık Karabağ ihtilafının çözümü konusundaki arabuluculuk faaliyetleri Rusya Federasyonu'nun tekelinden çıkarak uluslararası nitelik kazanmış, küresel sorunların çözümünde önemli rol oynayan Birleşik Devletler'in bu meseleyle daha fazla ilgilenmesi sağlanmıştır.

20 Haziran 1997'de, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanı ülkelerin devlet başkanları Bill Clinton, Jacques Chirac ve Boris Yeltsin Denver'de Dağlık Karabağ sorununu geniş bir şekilde müzakere ederek ortak beyanat imzaladılar.[105] Beyanatta, Dağlık Karabağ sorununun bölgenin gelişimini, halkın refah düzeyini etkilediği ve bir milyondan fazla insanın sığınmacı durumunda olduğu belirtildi. Ayrıca ateşkesin devam etmesinin sevindirici olduğu ancak barış anlamına gelmediği, barışın sağlanması için Minsk Grubu eşbaşkanlarıyla beraber iki tarafın da çalışmalarını artırmaları gerektiği vurgulandı. Beyanatta çözüme yönelik olarak yeni bir teklif de sunuldu. Teklifte, Azerbaycan'ın işgal edilmiş altı ilinin boşaltılması, Şuşa[106] ile Laçin'in[107] ise uluslararası gözlemcilerin denetiminde Azerbaycan yönetimine bağlanması gerektiği belirtildi.[108] Bu beyanat, AGİT Minsk Grubu'nda ABD, Rusya ve Fransa'nın eşbaşkanlar olarak imzaladıkları ilk belge niteliğindedir. Üç ülke de barışın sağlanması konusunda istekli olduklarını ifade ettiler. Azerbaycan tarafı Denver beyanatını sorunun barışçıl yollarla çözülmesi

---

[103] **Lissabon sammiti 1996**, Bakı, 1997, s. 199.

[104] **Xalq Qazeti,** 24.02.1997.

[105] Qasımlı, **op. cit.**, I hisse, s. 241-242.

[106] Dağlık Karabağ'ın tarihî başkenti olan Şuşa, Azerbaycan Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bir ildi. Dağlık Karabağ Otonom Vilayeti'nin başkenti Hankenti'ni kontrol edebilecek bir mevkide bulunduğu için de stratejik öneme sahiptir.

[107] Ermenistan'la Dağlık Karabağ Otonom Vilayeti arasındaki 12 kilometrelik alanda bulunan Laçin, Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir ildi.

[108] **Xalq Qazeti,** 23.06.1997.

istikametinde mühim bir adım olarak olarak değerlendirmiş, Minsk Grubu çerçevesinde yürütülen faaliyetleri desteklediğini açıklamıştır.

Azerbaycan-ABD politik ilişkileri uzunca bir süre Dağlık Karabağ sorununun çözümü üzerine odaklanmış, bu hususta herhangi bir ilerleme sağlanamayınca da, ikili politik ilişkiler belli bir seviyenin üstüne çıkamamıştır. ABD'nin Minsk Grubu eşbaşkanı olarak barış müzakerelerine daha aktif bir şekilde katılımı sorunun barışçıl yollarla çözümü için kayda değer bir ilerleme sağlamamış, daha çok statükonun korunması ve silahlı çatışmaların önlenmesi vurgusu yapılmıştır. Bu faktörler büyük enerji ve ulaştırma projelerinin hayata geçmesi için gerekli koşullar olarak görülmüştür.

e. Key-West Görüşmeleri

4-5 Mart 2001'de, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlarından Fransa'nın girişimiyle, Haydar Aliyev'le Ermenistan Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan, Dağlık Karabağ meselesini müzakere etmek üzere Paris'te bir araya geldiler.[109] J. Chirac'ın da gözlemci sıfatıyla hazır bulunduğu bu buluşma, liderler arasında gerçekleştirilen on beşinci görüşme olmuştur. [110] Ermenistan'ın "ortak devlet" seçeneğinde ısrar etmesi üzerine, bu görüşmeden de bir netice alınamadı. Bu seçenek, Azerbaycan'la Dağlık Karabağ'ın bir araya gelerek esnek bir konfederasyon oluşturmasını öngörüyordu. Böylece Dağlık Karabağ cumhuriyet statüsü alacak, kendi anayasasına, silahlı kuvvetlerine ve hatta Bakü'de çıkarılan kanunları veto etme hakkına sahip olacaktı. Bu ise, Dağlık Karabağ'ın "de facto" bağımsızlığı anlamına gelmekteydi. [111] Toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini tehdit eden bu seçenek, Azerbaycan tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir. Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesini Azerbaycan'ın bir parçası olarak kabul etmeye yanaşmaması ve Minsk Grubu eşbaşkanlarının Ermenistan'a bu doğrultuda

---

[109] **Le Mond,** 07.03.2001.

[110] Araz Aslanlı, **Qarabağ Problemi: Tarihi, Mahiyyeti, Hell Prosesi,** Araz Tedqiqatlar Merkezi, Bakı, 2009, s. 55.

[111] Eyüp Zengin, Ali Askerov, "Yukarı Karabağ Sorununda Yeni Aşama: Paris Görüşmesi ve Sorunun Kaynağının Genel Bir Değerlendirmesi", **Azerbaycan: XX Esrden XXI Esre,** Bakı, Ali Diplomatiya Kolleci, 2002, s. 73-74.

baskı yapmaması Paris müzakerelerinden somut bir netice elde edilmesini olanaksız kılmıştır.

AGİT Minsk Grubu'nun eşbaşkanlarından olan ABD de sorunun çözümü için girişimlerini sürdürmüştür. Bill Clinton döneminde her iki devlet başkanıyla yapılan görüşmeler ve başkanlara gönderilen mektuplar, Dağlık Karabağ'da çözümü sağlamak adına önemli adımlar olmuştur. Clinton başkanlığının son günlerinde, Ocak 2001'de Azerbaycan ve Ermenistan yönetimlerine birer mektup yazarak tarafları bir an önce çözüme davet etmiş, buna karşılık olarak da ekonomik yardım vaadinde bulunmuştur. George W. Bush da göreve geldikten kısa bir süre sonra Aliyev'e ve Koçaryan'a mektup göndererek, sorunun en kısa zamanda çözüleceğine inandığını ifade etmiştir.[112] Bush'un mektubu, ABD'nin Karabağ meselesinin çözümü konusunda Clinton dönemine kıyasla daha aktif rol alacağının habercisi olmuştur.

George W. Bush başkanlığındaki yeni ABD yönetimi, Dağlık Karabağ sorununun geçmişine dair bir rapor hazırladı. Raporda, ilk defa Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal ettiğine dair ifadeler yer aldı.[113] Bu rapor, bazı gözlemciler tarafından ABD'nin Ermenistan'a baskısı olarak değerlendirilmiştir.

Bu gelişmeler doğrultusunda, ABD Dışişleri Başkanı Colin Powell, 15 Mart 2001'de Haydar Aliyev ve Robert Koçaryan'ı Florida eyaletinin Key-West kentine davet etti. Her iki taraf da daveti olumlu karşıladı.[114] 3-7 Nisan 2001'de Colin Powell'ın arabuluculuğuyla gerçekleşen görüşmelere Aliyev'le Koçaryan'ın yanısıra, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanları ve konuyla ilgilenen birçok uzman da katılmıştır. Yapılan görüşmelerde ABD tarafından teklif edilen "koridor formülü" öne çıktı. Bu plan, Azerbaycan'ı Nahçıvan'a, Ermenistan'ı da Dağlık Karabağ'a bağlayacak koridorlar açılmasını öngörüyordu. Azerbaycan'ın kara yoluyla Nahçıvan'a bağlanabilmesi için Ermenistan'ın, İran sınırındaki Megri kasabasının koridor olması düşünülüyordu. Buna karşılık Ermenistan da, Laçin koridoru aracılığıyla Karabağ'a bağlanacaktı.[115] Bu

---

[112] Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1, (İlkbahar 2001), s. 393.

[113] Ömer Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları,** No. 1, (İlkbahar 2001), s. 30-31.

[114] Doğan Uluç, "Tatil Havası İşe Yaradı", **Hürriyet,** 08.04.2001.

[115] M. Turgut Demirtepe, **Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s. 11.

formülün uygulanmasından özellikle Azerbaycan ve Türkiye kazançlı çıkacaktı. Bakü böylece, Türkiye'ye komşu Nahçıvan'la coğrafi olarak ilk kez birleşecek, Türkiye ise Ermenistan'ın devre dışı kalmasıyla birlikte, Nahçıvan-Azerbaycan üzerinden tarihî nüfuz alanları olarak gördüğü Kafkasya ve Orta Asya'ya engelsiz ulaşabilecekti.

Fakat "toprak değiş tokuşu" teklifi gerçekleşmedi. Bunun bir dizi nedenleri vardı. En önemlisi Rusya ve İran gibi bölgesel aktörlerden gelen itirazlardı. İran, Ermenistan'la kara sınırını kaybedecek olmanın yanında en büyük korkusu olan "Büyük Turan"ın fiilen gerçekleşmesi ihtimalinden endişe ediyordu. Ayrıca bu gelişmenin, Türkiye ve Azerbaycan'la sınırda bulunan ve bütünüyle Azerbaycan Türklerinin yaşadığı kuzey bölgeleri üzerindeki olumsuz etkisinden kaygı duyuyordu. Moskova ise muhtemel bir Türk Birliği oluşumunu ve kendi arabuluculuğu olmadan gerçekleşecek bir barış antlaşmasını Güney Kafkasya'daki etkinliği açısından tehdit olarak algılamıştır. Nitekim ABD öncülüğündeki Key-West müzakereleri Rusya'yı dışlamakla kalmamış, 1990'lı yılların sonlarından itibaren Moskova'nın genelde küresel siyasette, özelde ise eski Sovyet sahasında gitgide azalmakta olan nüfuzunun somut bir örneği olmuştur.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanları tarafından yayınlanan ortak bildiride, Dağlık Karabağ sorununun çözümü konusunda çok mesafe katedildiği, bundan sonraki görüşmenin Haziran 2001'de Cenevre'de gerçekleştirileceği ve bu görüşme için bir anlaşma taslağı üzerinde çalışılacağı açıklandı. Ancak Cenevre'deki görüşme, konuyla ilgili herhangi bir ilerleme sağlanamadığı ve görüşmenin gerçekleşmesinin anlamsız olacağı gerekçesiyle gerçekleştirilemedi.[116] Ermenistan'ın statüko taraftarı olarak yapıcı olmayan, aşırı etnosentrik ve uzlaşmaz tavrı müzakere sürecinin sonuçsuz kalmasındaki en önemli etkenlerden olmuştur.

Key-West'teki görüşmenin ardından Haydar Aliyev, ABD Başkanı George W. Bush'la buluştu. Görüşmede iki ülke ilişkileri değerlendirilerek, Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili fikir alışverişinde bulunulmuştur. Bush, ikili ilişkilerin çeşitlendirilmesinden yana olduğunu ve stratejik işbirliği çerçevesinde gelişmesini arzuladıklarını belirtti. "907 Sayılı Ek" maddeye de değinen Bush, yönetiminin bu

[116] Aslanlı, **op. cit.**, 2001, s. 425.

maddenin yürürlüğünün durdurulmasına yönelik girişimlerini artıracağını vurguladı. Karabağ sorunuyla ilgili olarak da Bush, AGİT Minsk Grubu çerçevesinde sorunun çözümüne yönelik gerçekleştirilen müzakereleri desteklediğini belirtti. [117] Başkan Bush'un Key-West görüşmelerinin ardından her iki ülke liderini ayrı ayrı kabul etmesi yeni Amerikan yönetiminin meselenin çözümüne verdiği önemi gösteren bir başka örnek olarak yorumlanabilir.

Key-West görüşmelerinden bugüne dek, Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik devlet başkanları seviyesinde ve iki ülke heyetleri arasında görüşmeler devam etmiştir. Ancak "ne savaş ne barış" olarak da nitelendirilen bölgedeki statükoya dayalı durum devam etmektedir. Ateşkes anlaşmasının imzalandığı 1994 yılından günümüze kadar yirmi yıldan fazla zaman geçmesine rağmen AGİT'in sorunun çözümünde yetersiz kalması, yakın gelecek için de bu meseleyle ilgili ümit vermemektedir.

3. Askerî İlişkiler

ABD'nin Dağlık Karabağ sorununa yönelik pasif tutumu ve Kongre'nin Azerbaycan'la ilgili anlaşılmaz kararları, birçok alanda olduğu gibi, askerî alanda da Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine engel olmuştur.

Bu dönemde ABD-Azerbaycan askerî ilişkilerinde, Rusya'nın Azerbaycan'daki askerî varlığının engellenmesi ve Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla, uluslararası hukuk normlarına uygun bir şekilde çözülmesi temel prensip olarak kabul görmüştür. Azerbaycan petrolünün Batı pazarlarına taşınmasında politik-ekonomik güvenliğin birlikte sağlanması ve askerî ilişkilerin NATO bünyesinde "Barış İçin Ortaklık" (BİO)[118]

---

[117] "Bush Encourages Resolution of Conflict in Oil-Rich Region", **The New York Times,** 10.04.2001.

[118] Barış İçin Ortaklık programı, NATO'nun Ocak 1994'teki Brüksel Zirvesi'nde başlatılmış bir girişimdir. Avrupa'da güvenlik ve istikrarı güçlendirmeyi amaçlayan bu program tüm devletlere açıktır. **Bkz. NATO El Kitabı, op. cit.**, s. 97.

programı çerçevesinde geliştirilmesi ABD'nin stratejik öncelikleri olarak değerlendirilmiştir.[119]

4 Mayıs 1994'te Brüksel'de yapılan NATO Konseyi toplantısında, Azerbaycan izlediği Batı eksenli dış politikaya uygun olarak, BİO programına katıldığını açıklayarak, katılımını belgeleyen anlaşmayı imzalamıştır. Toplantıda bir konuşma yapan Haydar Aliyev, Azerbaycan-ABD askerî-politik ilişkilerinin BİO programı çerçevesinde daha da gelişeceğini ve Azerbaycan'ın bu programa katılmasının Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının çözümünde etkili olacağını belirtmiştir.[120] Azerbaycan BİO programına katılarak dış politikasını çeşitlendirmiş ve ABD'yle politik-askerî ilişkilerini geliştirmiştir.[121]

Azerbaycan BİO programına katıldıktan sonra, askerî ilişkilerin daha da geliştirilmesine yönelik olarak ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili temsilcisi James Collins başkanlığındaki heyet, 3 Kasım 1995'te Bakü'yü ziyaret etmiştir. Collins Haydar Aliyev'le yaptığı görüşmesinde, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının korunmasının ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olduğunu ve askerî ilişkilerin geliştirilmesinin zaruri olduğunu ifade etti.[122]

1997 yılından itibaren Azerbaycan-ABD ilişkilerinde tüm alanlarda olduğu gibi, güvenlik ve askerî işbirliği alanında da gelişim yaşanmıştır. 12 Mart'ta Bakü'de iki ülke arasında güvenlik ve silahların kontrolüne ilişkin görüşmeler gerçekleştirildi. Bu görüşmelerde sınırların güvenliği, NATO'nun genişlemesi ve Avrupa'daki genel güvenlik durumu, BİO programının sunduğu imkânlar, ayrıca enerji rezervlerinin taşınma yollarındaki güvenlik sorunlarıyla ilgili fikir alışverişinde bulunuldu.[123] Mayıs ayında Azerbaycan Parlamentosu 1992'de Eliçibey tarafından imzalanan ve Azerbaycan'ın Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'na (AKKA) katılmasını öngören anlaşmayı onaylamıştır. Ardından, Azerbaycan ve ABD hükûmetleri 15 Mayıs 1997'de Kanat Anlaşması'yla ilgili ortak bildiri imzaladılar. Bildirinin imzalanmasından sonra ABD

---

[119] Abbas Piriyev, **Siyasi Strategiya ve Milli Tehlükesizlik Problemi**, Bakı, Bakı Dövlet Universiteti Neşriyyatı, 2002, s. 226-229.

[120] "Haydar Aliyev'in NATO Şurası'nın İclasında Çıxışı", **Azerbaycan**, 10.05.1994.

[121] Nesirov, **op. cit.**, 1998, s. 36-37.

[122] **Xalq Qazeti**, 07.11.1995.

[123] **Azerbaycan**, 13.03.1997.

Dışişleri Bakanının uluslararası güvenlikle ilgili yardımcısı Lynn Devis, ABD'nin bölgedeki güvensizlik ortamından rahatsızlık duyduğunu ve sorunların kısa zamanda çözülmesi gerektiğini belirtti. Bildiride, ABD'nin Azerbaycan'da askerî üssü bulunmadığı da vurgulanmıştır.[124]

Haydar Aliyev ABD'ye ilk resmi ziyareti sırasında, iki ülke arasındaki askerî işbirliğinin geliştirilmesi için, 30 Temmuz 1997'de ABD Savunma Bakanı William Cohen ile görüşme yaptı. Görüşmeden sonra Aliyev'le Cohen arasında askerî ilişkilerin geleceğiyle ilgili ortak bildiri imzalanmıştır.[125] Bildiride; Azerbaycan-ABD askerî ilişkilerinin geliştirilmesi, Azerbaycan'ın BİO programı çerçevesinde aktif rol oynaması ve Avrupa güvenlik kurumlarına entegrasyonunun gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca Cohen, askerî alanda işbirliğinin sağlanması için iki ülke arasında askerî eğitim programlarının oluşturulması gerektiğini belirtti. Bu görüşme sonrası askerî ilişkiler, yetkililerin karşılıklı diyalogları ve güvenlik alanındaki eğitim programlarıyla gelişme göstermiştir.

NATO ile askerî alanda işbirliği 1998 yılında daha da artmıştır. ABD Başkanı Bill Clinton'un 1994'te yaptığı Polonya ziyareti sırasında ileri sürdüğü "Varşova Teşebbüsü" çerçevesinde, Orta ve Doğu Avrupa'nın yanısıra bağımsızlığını yeni kazanmış olan ülkelere BİO kapsamında işbirliği için ekonomik yardım yapılmıştır. Eski Sovyet cumhuriyetlerinin çoğu eğitim programları ve tatbikatlara bu yardımlar sayesinde katılabilmiştir. Azerbaycan ise bir kez daha ABD Kongresi'nin almış olduğu 907 sayılı karar nedeniyle bu yardımı alamamıştır. Buna rağmen Azerbaycan 1997'de BİO çerçevesinde 44 eğitim programı ve ortak tatbikatın 34'ne, yani % 75'ne katılmış, 1998'de bu rakam % 100'e ulaşmıştır. Bu ise 144 eğitim programı ve ortak tatbikat anlamına gelmektedir.[126]

ABD Kongresi, Mayıs 1998'de Savunma Bakanlığı tarafından sunulan "Ortak Komuta Planı" adlı yasa tasarısını onayladı. Bu yasaya göre; Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan, ABD Avrupa Komutanlığı'nın görev

---

[124] Nesirov, **op. cit.**, 1998, s. 62-63.

[125] "Azerbaijan and the United States Have Become Close Allies", **Embassy of Republic of Azerbaijan**, Washington DC, 11.08.1997.

[126] Glen E. Howard, "Azerbaijan's Road to NATO", **Caspian Crossroads**, C. IV, No. 3 (1999), s. 7.

bölgesine, bir yıl sonra da Orta Asya Merkezi Komutanlığı'nın görev bölgesine dahil edilecektir. [127] Burada ABD'nin amacı, bölgedeki Amerikan ekonomik çıkarlarının güvenliğinin temin edilmesiydi. Merkez Komutanlık Hazar bölgesini kontrol altında tutacak, Avrupa Komutanlığı ise bölge ülkelerinin Batı ile entegrasyonuna yönelik hukuki zeminin oluşturulmasına yardım edecekti. Bu amacın sağlanması için eğitim amaçlı askerî tatbikatlar ve programlar yapılması da öngörülmüştü.[128] Ancak Azerbaycan ve Ermenistan'a yapılacak bu askerî yardımlar, Dağlık Karabağ sorununun çözümündeki ilerlemeye bağlandı.

ABD ile Azerbaycan arasında 28 Eylül 1999'da "Kitle İmha Silahlarının (KİS) Yayılmasının Önlenmesi" ile ilgili işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayla, KİS'nın yayılmaması için özellikle sınır boylarında güvenlik sisteminin oluşturulmasına yönelik yardım yapılması amaçlanmaktaydı. [129] Bu tarihe kadar, güvenlik alanında Azerbaycan'la ABD arasında ilk resmi senet olan bu anlaşma ABD Kongresi'nin 1997 yılında kabul ettiği Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (National Defence Authorization Act) çerçevesinde yapılmıştır ki, buna göre ABD Savunma Bakanlığı ve diğer devlet kurumlarına Amerikan çıkarları ve uluslararası güvenlik için KİS üretim potansiyeli olan eski sosyalist bloğu ülkelerinden bu silahların diğer ülkelere yayılmasının önlenmesi amacıyla Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle işbirliği kurma yetkisi veriliyordu. Anlaşmaya göre ayrıca, KİS ile birlikte onların ulaştırma araçları, çift kullanımlı teknolojiler, konvansiyonel silahların yasadışı dolaşımı da engellenmeliydi.[130] Anlaşmanın imzalanmasından sonra askerî ilişkiler gelişme göstermeye başladı. Savunma Bakanlıkları arasındaki görüşmeler arttı ve Azerbaycan'dan bir grup subay eğitim için ABD'ye gönderildi. Ayrıca ABD, sınır güvenliğini sağlamak üzere Azerbaycan'daki gümrük personeli ve sınır muhafızları subayları için KİS teknolojilerinin tanıtımı, kontrolü, dolaşımının önlenmesi konularında kurslar

---

[127] Azer Azimli, **Azerbaycan-NATO Münasibetleri (1992-2000)**, Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı, 2001, s. 164-165.

[128] **Ayna**, 14.03.1998.

[129] Azimli, **op. cit.**, s. 166-167.

[130] Elnur Eyvazov, **NATO ve Azerbaycan**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 176-177.

düzenlenmesi; detektör, radyoaktif ölçü aletleri ve diğer teknolojilerle donatılması için yardımlarda da bulundu.[131]

1999 yılının Eylül ayında Azerbaycan, NATO öncülüğünde Kosova'da başlatılan ve KFOR (Kosovo Force) adı verilen Barışa Destek Operasyonu'na katıldı. 34 kişilik Azerbaycan barış gücü misyonu Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) taburu altında Kosova'nın güneybatısında bulunan Dragaş kasabasında güvenliğin sağlanması, barış anlaşmasının uygulanmasına destek, sınır denetimi, kamu düzeninin korunması, KFOR heyeti ve siviller için hareket/dolaşım serbestisinin temin edilmesi, restorasyon işleri ve insani yardımların dağıtımına yardım gibi faaliyetlerde bulunmuş, 2008 yılında bölgede siyasî konjonktür değiştikten sonra ise geri çekilmiştir.[132] İlk defa NATO bünyesinde yürütülen bir operasyona katılan Azerbaycan birlikleri, profesyonel yeteneklerini geliştirmekle birlikte örgütün emir-komuta sistemiyle daha yakından tanışma fırsatı buldular.

21 Mart 2000 tarihinde ABD Avrupa Merkez Kuvvetler Komutanlığı'ndan (EUCOM) Amiral Charles Abbotte Azerbaycan'ı ziyaret ederek Savunma Bakanı Sefer Abiyev'le görüşmüştür. Görüşmede Abbotte, "iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki işbirliğinin temel taşını koymak amacıyla" Bakü'ye geldiğini belirtmiştir.[133] Ardından Savunma Bakanı Cohen'in daveti üzerine Abiyev, 2000 yılının Haziran ayında ABD'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Cohen'le Abiyev arasındaki görüşme sonrası iki ülke arasındaki askerî işbirliğinin temeli olan "Azerbaycan'la ABD arasında askerî ve savunma alanındaki işbirliği" ile ilgili olarak ortak bildiri imzalandı.[134] 15 Kasım 2000'de ise, ABD Silahlı Kuvvetleri Baş Komutan Yardımcısı General Robert Maier Bakü'yü ziyaret ederek, görüşmelerde bulundu. Bu ziyaretin bir sonucu olarak, Aralık ayında askerî ilişkilerin gelişimine katkı sağlayan "2001 Yılı İçin Askerî İşbirliği Programı" imzalandı.[135] Bu anlaşmanın imzalanması, iki ülke arasındaki askerî ilişkilerde önemli bir olay olarak değerlendirilmiştir.

---

[131] **Azerbaycan**, 31.03.2001.

[132] **"Azerbaycan-NATO: 15 İllik Terefdaşlıq"**, Azerbaycan Respublikasının NATO yanında Nümayendeliyi, Brüksel, 2009, s. 42-43.

[133] **Azerbaycan**, 23.03.2000.

[134] **Azerbaycan**, 06.07.2000.

[135] Azimli, **op. cit.**, s. 168.

Azerbaycan-ABD askerî ilişkileri genel olarak, yıllık programlar çerçevesinde gelişme göstermiştir. Bölgede Rusya-Ermenistan askerî işbirliğini dengelemek ve yeni kurulan ordusunu güçlendirmek isteyen Azerbaycan, ABD ile askerî işbirliğine girmiştir. Ancak Dağlık Karabağ sorununa bir çözüm bulunamaması ve "907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün devam etmesi, askerî alandaki ilişkilerin de gelişmesine engel oldu.

C. STRATEJİK ORTAKLIK DÖNEMİ (2001-2010)

1. "Uluslararası Terörizme Karşı Ortak Mücadele"

11 Eylül 2001'de ABD'nin New York kentindeki İkiz Kulelere ve ABD Savunma Bakanlığı'nın karargâhı Pentagon'a gerçekleştirilen terör saldırıları, ABD'nin uluslararası terörizmle mücadele kavramı çerçevesinde dünyanın çeşitli bölgelerinde askerî operasyonlar yapmasına imkân tanımıştır. ABD, bu saldırılardan sonraki süreçte tek süper güç olduğunu ve kavramları da kendi çıkarları doğrultusunda yeniden tanımlama yetisine sahip olduğunu göstermiştir.[136]

Azerbaycan, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra ABD'ye "küresel terörizmle mücadele" konusunda destek veren ilk ülkelerden biri olmuştur. Saldırıyla ilgili bir bildiri yayınlayan Haydar Aliyev, bu terör eylemlerinin tüm ülkeleri tehdit ettiğini, uzun dönem teröre maruz kalmış bir ülke olarak Azerbaycan'ın Amerikan halkının acılarını herkesten çok daha iyi anladığını ve terörizme karşı savaşta ABD'yi sonuna kadar desteklediğini ifade etmiştir.[137]

15 Aralık 2001'de Azerbaycan'ı ziyaret eden ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Haydar Aliyev'le görüşerek ikili ilişkilerin ticari alanda olduğu gibi askerî alanda da geliştirilmesini istediklerini belirtti.[138] Kasım 2002'de ise Azerbaycan yönetimi

---

[136] Damla Aras, "Minareyi Çalan Kılıfını Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 24 (Nisan 2002), s. 37.

[137] ABŞ-ın Nyu York ve Vaşinqton şeherlerinde baş vermiş dehşetli terror hadiseleri ile bağlı Azerbaycan Prezidenti Heyder Eliyevin beyanatı – **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Senedler Mecmuesi**, Bakı, 2001, I hisse, s. 865-866.

[138] Xaqan Memmedov, "Soyuq Müharibeden Sonra Beynelxalq Münaqişeler Fonunda Amerika-Azerbaycan Münasibetleri", **Dirçeliş-XXI Esr**, No. 58 (Aralık 2002), s. 149-150.

ABD'nin Afganistan'daki terör operasyonlarını desteklemek üzere kendi hava sahasını ABD uçaklarına açtığını ilan eden bir bildiri yayınlamıştır. Ayrıca Azerbaycan, Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü'ne (International Security Assistance Force-ISAF) 30 asker göndererek destek vermiştir.[139]

11 Eylül saldırıları ve sonrasında oluşan terörizme karşı savaş süreci, Azerbaycan-ABD ilişkilerinde yeni işbirliği olanakları yaratmıştır. Azerbaycan'ın Avrupa'ya, Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya açılan jeo-stratejik konumu ve küresel terörizme karşı savaşta sağladığı destek, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında değişiklikler yapmasını sağlamıştır. ABD'nin Afganistan'da Taliban ve el-Kaide gibi terör örgütlerine karşı gerçekleştirdiği askerî harekatlarda Azerbaycan vazgeçilmez bir öneme sahipti. Gerçek şu ki, Azerbaycan hava sahasını ve askerî tesislerini ABD'nin tam erşimine açmamış olsaydı, operasyonların sürdürülmesi imkânsız hale gelecekti. Bu durum, Azerbaycan'ı ABD'nin stratejik çıkarları açısından "miğfer ülke" olarak tanımlayan Brzezinski'yi doğrulamıştır.[140]

Azerbaycan'ın stratejik öneminin anlaşılmasıyla birlikte, ABD-Azerbaycan ilişkileri de yüksek düzeyli stratejik işbirliği seviyesine ulaşmıştır. İleride de değineceğimiz gibi, "907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün geçici olarak da olsa durdurulması, 11 Eylül'den sonra gelişen bu işbirliğinin Azerbaycan açısından en önemli sonucu olmuştur. ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasındaki bir diğer önemli değişiklik ise, Washington'dan yapılan açıklamalarla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün daha fazla desteklenmesi olmuştur. Bu açıklamalarda, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ABD tarafından desteklendiği ve Dağlık Karabağ'ın gelecekteki statüsünün AGİT Minsk Grubu görüşmeleri çerçevesinde belirlenmesinden yana olduğu belirtilmiştir.[141]

Küresel terör ağına karşı mücadelede işbirliği başka alanlarda da ilişkilerin gelişimine olumlu katkı sağladı. Azerbaycan, İran ve Orta Asya üzerinden Rusya, Türkiye

---

[139] **Xalq Qazeti,** 12.11.2002.

[140] Zbigniew Brzezinski, **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, New York, Basic Books, 1997, p. 41.

[141] Ross Wilson, "Policy of the United States and the Development of the Energy Sector in Azerbaijan", **Journal of Qafqaz University,** No. 11, (İlkbahar 2003), s. 206.

ve Avrupa pazarlarına gizlice sokulan Afgan afyonu için adeta bir geçiş noktası konumundaydı.[142] Bunu önlemek amacıyla 3 Ocak 2003 yılında Azerbaycan hükûmeti ile ABD yönetimi arasında "Uyuşturucu Madde Denetimi ve Kolluk Kuvvetlerine Yardım" anlaşması imzalandı. Anlaşma mucibince ABD, sabıka kaydı yönetimi ve adli muayene sisteminin geliştirilmesi, emniyet teşkilatı ve narkotik suçlarla mücadele ekiplerine uzman eğitmenler tarafından kurslar verilmesi, uyuşturucu denetiminden sorumlu devlet kurumlarının modern teknolojik gereçlerle temin edilmesi istikametinde Azerbaycan'a maddi ve teknik yardımlarda bulunmayı taahhüt ediyordu. Bundan sonraki süreçte Azerbaycan hükûmeti yasadışı madde kaçakçılığı ile mücadelede önemli başarılar elde etti. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yıllık raporuna göre, 2009 yılında İran'la sınırda el konulan uyuşturucu miktarında kayda değer bir artış gözlemlenmişti.[143]

ABD Başkanı George W. Bush'un daveti üzerine Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 2003 yılının 23 Şubat'ında ABD'ye yaptığı resmi ziyaret ilişkilerde bir sonraki adım oldu.[144] 26 Şubat'ta gerçekleşen Aliyev-Bush görüşmesinde ikili ilişkiler, Bakü-Ceyhan petrol boru hattı projesinin hayata geçirilmesindeki son durum, Dağlık Karabağ sorununun çözüm yolları, uluslararası terörizme karşı ortak mücadele, bölgesel ve küresel gelişmeler hakkında fikir teatisinde bulunuldu. ABD Başkanı Azerbaycan ile ilişkilere büyük önem atfettiğini belirtti.

Görüşmeden sonra ABD Dışişleri Bakanlığı'nın binasında Haydar Aliyev'in de iştirakiyle iki ülke arasında "Şahısların Uluslararası Ceza Divanı'na (UCD) Teslim Edilmesi Hakkında" anlaşma imzalandı.[145] Anlaşmaya göre taraflar, UCD'nin kurucu sözleşmesi olan 17 Temmuz 1998 tarihli Roma Statüsü'nün 98-ci maddesine istinaden, birbirlerinin devlet sınırları içerisinde Azerbaycan ve ABD vatandaşlarının işledikleri cinayetlerden dolayı UCD'ye müracaatta bulunmamak hususunda anlaşmaya vardılar.

---

[142] Jim Nichol, **Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Security Issues and Implications for U.S. Interests**, CRS Report for Congress, Washington DC: Congressional Research Report, March 11, 2010.

[143] U.S. State Department, Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, **International Narcotics Control Strategy Report**, vol. 1, Washington DC, March 1, 2010.

[144] Azerbaycan Respublikası ile ABŞ arasında 1991-2008-ci illerde emekdaşlığa dair arayış. – **ARXİNA**.2008.

[145] Beynelxalq Cinayet Mehkemesinin Roma Statunun 98-ci maddesine dair sazişin imzalanma merasimi. – **"Diplomatiya alemi" jurnalı**, Bakı, 2003, yanvar-mart, № 2, s. 13-14.

İki ülke arasında stratejik işbirliği müteakip yıllarda da devam ettirildi. 2003 yılının başlarında Amerikan yönetimi Irak'taki Saddam Hüseyin rejimini kitle ihma silahları bulundurmak ve el-Kaide gibi terör örgütlerini himaye etmekle suçlayarak rejim karşıtı koalisyon oluşturdu. Azerbaycan hükûmeti Irak'ta yürütülen terör karşıtı operasyonları destekleyeceğini açıkladı. Bu tutum ABD yönetimi tarafından olumlu karşılandı. Başkan George W. Bush 17 Mart'ta Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e mektup göndererek işbirliği için teşekkür etti, Saddam Hüseyin'e karşı Azerbaycan'ın yardımına ihtiyaç duyacaklarını belirtti.[146] Birleşik Krallık ile birlikte Irak'a karşı askerî operasyonlara başlayan ABD kısa sürede Saddam rejimini devirdi. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı 21 Mart'ta bir bildiri yayınlayarak Irak'taki koalisyon güçlerinin her türlü faaliyetinin desteklendiğini açıkladı. Böylece Azerbaycan ABD'nin siyasî desteğini kazanmış oldu. 27 Mart'ta ABD'li senatörler Irak karşıtı koalisyonu destekleyen ülkelere teşekkür ifade eden bir bildiri kabul ettiler. Bu ülkelerin arasında Azerbaycan'ın ismi de yer alıyordu.[147] Saddam rejimi devrildikten sonra Azerbaycan 150 kişilik barış gücü misyonunu Irak'a gönderme kararı aldı. Böylece Azerbaycan Irak'taki operasyonlara asker göndererek katkı sağlayan 3 Müslüman ülkeden (diğerleri Kazakistan ve Arnavutluk) biri oldu.[148]

Bundan sonraki süreçte, Azerbaycan ile ABD arasında güvenlik ve askerî alanlarda aktif işbirliği dönemi başlamıştır. Bush yönetimi, 907 sayılı maddenin yürürlüğünün durdurulmasından sonra, Yabancı Askerî Güçlere Finans Desteği (Foreign Military Financing-FMF) ve Uluslararası Askerî Eğitim ve Talim (International Military Education and Training-IMET) programları aracılığıyla ordusunun modernizasyonu ve güçlendirilmesi için Azerbaycan'a askerî yardımların sağlanacağını duyurdu. [149] Savunma Bakanlıkları arasında 2 Temmuz 2003'te yapılan "Ekipman Alımı ve Karşılıklı Hizmet Hakkında" ikili anlaşması çerçevesinde Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, sınır birliklerinin ve sahil güvenlik güçlerinin eğitimi, ayrıca askerî teçhizatın kalitesinin yükseltilmesi alanlarında önemli Amerikan yardımları almaya başladı. 2 Ocak 2004'te

---

[146] "Azerbaycan Respublikasının Prezidenti cenab Heyder Eliyeve ABŞ Prezidenti Corc Buşun mektubu." – **Azerbaycan**, 20.03.2003.

[147] "İraq müharibesi uzana biler." – **Azerbaycan**, 29.03.2003.

[148] Cornell, **op. cit.**, 2011, s. 410.

[149] Aida Sultanova, "US, Azerbaijan Forge Military Ties", **The Associated Press (AP)**, Baku, 28.03.2002.

imzalanan işbirliği anlaşması kapsamında Washington kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek amacıyla Azerbaycan'a "sınır güvenliğinin sağlanması, iletişim altyapısının geliştirilmesi ve hükûmetin askerî operasyonlar gerçekleştirebilmesi" için 10 milyon dolar tutarında yardım da taahhüt etmişti.[150] George W. Bush yönetimi tarafından Hazar Denizi'ndeki petrol bakımından zengin sahalarda bulunan sondaj platformlarının korunması amacıyla Azerbaycan deniz filosunun eğitilmesine yönelik bir dizi ortak askerî tatbikat başlatılmıştır. Aynı zamanda, Pentagon'daki planlamacılar kapsamlı ve işbirliğine dayalı bir askerî eğitim programının tesisi için Bakü'yle müzakerelere başlamış, bu da Amerikan güçlerinin Azerbaycan'da konuşlanması ihtimalini yükseltmiştir.[151]

Azerbaycan'ın küresel terörizme karşı mücadelede tutunduğu net tavır ve attığı somut adımlar ABD ile ilişkilerin gelişimine katkıda bulunmaktaydı. Karşılıklı üst düzey ziyaretler bu dönemde yoğunluk kazandı. 29 Ağustos 2003'te ABD'li Kongre üyelerinden oluşan bir heyet, Bakü'yü ziyaret ederek o dönem Başbakanlık görevini icra etmekte olan İlham Aliyev ile görüşmüş, iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasî ilişkiler hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlardı.[152] Ziyaret esnasında ABD Kongresi ile Azerbaycan Millî Meclisi arasında bildiri imzalandı.[153] Bildiride Kongre ile Millî Meclis arasında ilişki kurmak ve onu geliştirmek için çalışma grubu oluşturulması öngörülmüştü. Çalışma grubunun faaliyet alanları güvenlik, askerî yapılanma, enerji ve çevre, maliye ve bankacılık, eğitim, bilim ve teknoloji, tarım, insan hakları vs. idi.

11 Eylül olaylarından sonra Azerbaycan ile ABD arasındaki ilişkiler "iki dost ülke"den "stratejik ortaklık"a doğru evrilmiştir. 1990'ların başında Azerbaycan'ın sırf petrolle özdeşleşen algısı uluslararası terörizme karşı savaşta jeostratejik önemi nedeniyle radikal bir şekilde değişikliğe uğramış, ABD'nin bu ülkeye ve genel olarak Kafkasya bölgesine az olan ilgisi artarak yakın ortaklık ilişkisine dönüşmüştür.[154] Hem Rusya, hem de İran'la sınırı olan tek ülke olduğundan ve bundan dolayı Orta Asya'ya açılan batı-doğu

---

[150] Ilan Berman, "The New Battleground: Central Asia and the Caucasus", **The Washington Quarterly**, (Kış 2004-05), s. 62.

[151] Arif Yunusov, **Azerbaijan in the Early of XXI Century: Conflicts and Potential Threats**, Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı, 2007, s. 111.

[152] Ali Hasanov, **Müasir Beynelxalq Münasibetler ve Azerbaycanın Xarici Siyaseti**, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 2005, s. 263.

[153] ABŞ konqresi ile Azerbaycan Milli Meclisi arasında memorandum imzalanmışdır. – **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Senedler Mecmuesi**, Bakı, I hisse, 2003, s. 324-325.

[154] Fariz İsmailzade, "Azerbaijan's Tough Foreign Policy Choices", **UNISCI Discussion Papers**, Ekim 2004, s. 4.

koridorunun açık tutulması ve korunması açısından kilit konumda bulunan Azerbaycan'ın jeopolitik önemi de Afganistan'daki savaşla birlikte ön plana çıkmıştır.

Afganistan'daki savaşın da bir parçası olduğu küresel terörle mücadele süreci, Azerbaycan'ın jeostratejik önemini aynı zamanda daha soyut biçimlerde de artırmıştır. Azerbaycan'ın ılımlı, seküler, demokratikleşme potansiyeli bulunan ve nüfusunun büyük çoğunluğunu Şii müslümanların oluşturduğu bir ülke olarak taşıdığı sembolik değer, Batılı liderler açısından bulunmaz bir nimetti. Bu faktörler Azerbaycan'ın ekonomik ve güvenlikle ilgili çıkarlarının Batı'da daha büyük hassasiyetle gözetilmesi sonucunu doğururken, ABD'nin Afganistan ve daha sonra Irak'taki savaşlarının İslam ülkelerindeki demokrasi sorununu gündeme getirmesi, Azerbaycan hükûmeti açısından sıkıntılı bir süreci de beraberinde getirmiştir.

Azerbaycan'ın ABD ile ilişkileri çok geçmeden demokratikleşme ve yönetim alanlarındaki alışılmış sorunlardan dolayı gölgelendi. Yeni dönemde, ABD'de demokrasinin teröre karşı uzun vadede en iyi panzehir olduğu kanaati hakimdi. Nitekim George W. Bush, başkanlığının ikinci döneminde "Özgürlük Ajandası" (Freedom Agenda) adı verilen doktrinini dış politikasının önemli bir unsuru haline getirecekti.[155] Washington'un Azerbaycan'a demokratiklşeme konusunda yaptığı baskı da, ABD'de iç istikrar ve bölgesel güvenlik açısından demokrasiyi vazgeçilmez olarak değerlendiren yaygın görüşten kaynaklanıyordu. Bu aynı zamanda küresel teröre karşı mücadelede yeni bir araç olarak görülüyordu.[156]

Hem giderek artan askerî işbirliği, hem de Azerbaycan'ın daha da demokratikleşmesi için yapılan yardımlar ABD'nin bölgeye yönelik politikasının derinleştiğini gösteriyordu. Sonuç olarak, bu faktörler Azerbaycan-ABD ilişkilerindeki olumlu perspektiflerle ilgili açıklamaları onaylamıştır. Azerbaycan'ın kısa bağımsızlık tarihinde en nüfuzlu devlet başkanı olan Haydar Aliyev'in 2003 yılındaki vefatı, iki ülke yönetimleri arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamıştır. Haydar Aliyev'in oğlu İlham Aliyev'in aynı yıl Azerbaycan Devlet Başkanı seçilmesinden sonra da, George W. Bush

---

[155] Cornell, **op. cit.**, 2011, s. 410.

[156] Richard Giragosian, "Azerbaijan: Relations With U.S. Enter A New Phase", **RFE/RL**, 08.08.2005.

yönetimi ABD dış politikasının temel prensiplerini Azerbaycan'ın lehine olacak şekilde uygulamaya devam etmiştir. ABD özgür, adil ve şeffaf seçimlerin yapılabileceği bir siyasî süreci teşvik etmeye devam etmektedir. Bu da hem ABD'nin Kafkasya'daki, hem de Azerbaycan'ın kendi yakın çevresindeki giderek artan nüfuzunun işaretlerinden biri olmuştur.

2. Dağlık Karabağ Sorunu

a. "907 Sayılı Ek" Maddenin Yürürlüğünün Durdurulması

Azerbayacan-ABD ilişkilerinin gelişiminin önündeki en büyük engel olan "Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kaldırılması için ABD yönetimlerince sarfedilen çabalar, etnik grupların etkisine açık olan Kongre'nin karşı çıkması nedeniyle başarısız olmuştur. Bu maddeyle ABD Kongresi'nde birtakım iç siyaset hesaplarının devletin dış politika hesaplarından üstün tutulduğu görülmüştür.[157]

11 Eylül olaylarının ardından ABD yönetimi "907 Sayılı Ek" maddeyle ilgili adımlar atma olanağı buldu. Dünya genelinde tüm devletlerin dikkati küresel terörizmle mücadeleye yönelmiş, Azerbaycan da bu mücadeleyi tam olarak desteklediğini açıklamıştı. ABD yönetimi de, Afganistan'daki operasyonlar ve genel olarak uluslararası terörizmle mücadele kapsamında Azerbaycan'la işbirliği yapacağını açıkladı. Bu çerçevede Azerbaycan'a resmi kanallarla yardım yapılabilmesi için "907 Sayılı Ek" maddenin uygulanmasının durdurulmasına yönelik girişimler başlatılmıştır.[158]

Bu konuda haberlerin yayılması üzerine Ermenistan Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan, ABD Başkanı George W. Bush'a 9 Ekim 2001'de bir mektup yazarak 907 sayılı maddenin yürürlükten kaldırılmasının veya karardaki hükümlerin hafifletilmesinin

---

[157] Julien Zarifian, The Armenian-American Lobby and Its Impact on U.S. Foreign Policy, **Society**, September-October 2014, Vol. 51, No. 5, p. 503-512.

[158] Araz Aslanlı, "ABD'de Adaletsizliğe Verilen Ara: 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması", **Stratejik Analiz**, C. II, No.21, (Ocak 2002), s. 61.

Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümüne zarar vereceğini ifade etmiştir.[159] Ancak Koçaryan'ın bu girişimi başarılı olmamıştır. 15 Ekim 2001'de ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Kongre'ye başkan adına bir mektup göndererek Azerbaycan'ın hava sahasını ve üslerini ABD'nin kullanımına açtığını, ayrıca istihbarat paylaşımında bulunmayı kabul ettiğini belirterek "907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasını talep etti.[160] Senato'da konuyla ilgili görüşmeler başlamadan önce ABD'deki Ermeni lobisi, maddenin değiştirilmemesi için yoğun bir kampanya düzenledi. Buna karşın, Musevi asıllı bazı tanınmış kişilerle önde gelen Musevi kuruluşları, bu maddenin kaldırılması veya yumuşatılması yönünde çalışmalar yaptılar. Böylece Azerbaycan'a yapılacak yardım konusunda ABD'deki iki önemli etnik lobi grubu karşı karşıya gelmiştir.[161] 25 Ekim 2001'de Senatör Sam Brownback tarafından teklif edilen, 907 sayılı maddede birtakım değişikliklerin yapılmasını öngören yasa tasarısı Senato'da kabul edildi.[162] 19 Aralık 2001'de de Temsilciler Meclisi, "2002 yılının sonuna kadar '907 Sayılı Ek' maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili" ABD Başkanı'na yetki veren yasa tasarısını onayladı. Buna göre ABD Başkanı, develtin ulusal güvenliği ve çıkarları açısından gerekli görürse bu maddeyi uygulamayabilecektir. Ancak bu durum, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümünü engellemeyecek ve Ermenistan'a karşı saldırı amacıyla kullanılmayacaktır. Bu değişiklik 2002 yılının sonuna kadar geçerli olacak ve ABD Başkanı bahsi geçen husuları teyit ettiği takdirde her yıl yeniden yürürlüğe koyabilecektir.[163] Yasa 25 Ocak 2002'de ABD Başkanı Bush tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi.[164]

Senato, 907 sayılı maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla birlikte Ermenistan'a 4,4 milyon değerinde askerî yardım yapılmasını da onayladı.[165] Bu yardımın yapılması, Azerbaycan'a yönelik yaptırımların kaldırılmasından dolayı ciddi bir hayal kırıklığı

---

[159] **525-ci Qazet,** 15.10.2001.

[160] Dan Morgan, "Hill Faces Delicate Decisions in Assigning Foreign Aid", **The Washington Post,** 02.11.2001.

[161] Thomas Ambrosio, "Congressional Perceptions of Etnic Cleansing: Reactions to the Nagorno-Karabakh War and the Influence of Ethnic Interest Groups." **The Review of International Affairs**, Vol. 2, №1 (Autumn 2002), s. 24-45.

[162] **ARXİNA**, 05.10.2001 - 07.11.2001, Klasör №6, v. 19-20.

[163] Presidential Determination on Azerbaijan, "Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan", **The White House**, Office of the Press Secretary, Washington D.C., January 25 2002.

[164] "ABŞ Prezidenti Corc Buş 907-ci Düzelişin Qüvvesinin Dayandırılması Haqqında Senedleri İmzalamışdır", **Dirçeliş-XXI Esr**, No. 47, (Ocak 2002), s. 63.

[165] **ARXİNA**. 2002. Klasör №10, v. 149-150.

yaşayan Ermenistan'ın kısmen de olsa teselli edilmesi amacını gütmekteydi. Böylece Azerbaycan Ermenistan'a uygulamakta olduğu ekonomik ambargoyu kaldırmadan, resmi yollarla ABD'den yardım alma fırsatı elde etmiştir.[166] 2002'de 907 sayılı maddenin yürürlüğü kaldırıldıktan sonra Azerbaycan, ABD'den toplam 68,9 milyon dolar yardım aldı.[167] 23 Ağustos'ta Azerbaycan ile ABD Maliye Bakanlıkları arasında "Teknik Yardımların Yapılması Konusunda Mutabakat Zaptı" imzalandı.[168] Amerikan yönetimi, bu yardımlarla Azerbaycan'da demokrasinin gelişimi, insan haklarına saygı prensibinin ve hukukun üstünlüğünün yaygınlaştırılmasını, basın yayın organlarının bağımsız şekilde çalışabilmesini ve serbest piyasa ekonomisini desteklemeyi amaçlamıştır.

"907 Sayılı Ek" madde, ABD Başkanı George W. Bush tarafından verilen kararla 30 Aralık 2003'te bir seneliğine olmak üzere tekrar durdurulmuştur.[169] Bu maddenin askıya alınması, Azerbaycan'ın yasa tasarısında belirtilen "yükümlülüklerini" yerine getirmesinden ziyade ABD'nin bölgedeki stratejik ihtiyaçları nedeniyle gerçekleşti. Başka bir deyişle, Birleşik Devletler küresel teröre karşı mücadelede Azerbaycan'ın desteğini alabilmek için söz konusu maddenin uygulamasını durdurma gereksinimi duymuş, böylece Azerbaycan'ın beklentileri bu adaletsiz yasa değişikliğinin kabul edilişinden on yıl sonra karşılanmıştır.

11 Eylül'den sonra ortaya çıkan yeni konjonktür, Başkan Bush'un "Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünü durdurmasında en büyük etken olmuştur. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın artan jeostratejik önemi ve ABD'nin ekonomik çıkarları nedeniyle Amerikan yönetimi, ikili ilişkilerin önündeki bu son engeli kaldırmak için uygun zamanı değerlendirdi. 1990'lı yıllara nazaran bu dönemde ADB'de Azerbaycan'la ilgili anlayışın büyük ölçüde değiştiği görülmektedir. ABD Kongresi, Azerbaycan'la ilgili ulusal çıkarlarını ve ikili ilişkilerini tekrar gözden geçirdi. ABD'nin Ermenistan'a yönelik politikası ise, giderek Azerbaycan ve Kafkasya bölgesindeki Amerikan çıkarlarının önünde ciddi bir engel olarak görülmeye başlandı. ABD'nin Bakü

---

[166] Hafiz Paşayev, ABŞ-la emekdaşlığımızın vacib terkib hissesi. – **"Dirçeliş-XXI Esr" jurnalı**, Bakı, Ağustos 2003, №66, s. 97.

[167] "Foreign Operations Appropriated Assistance: Azerbaijan" **U.S. Department of State**, Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington DC, April 1 2008.

[168] **ARXİNA**. 2008.

[169] Elşen Nesibov, **ABŞ ve Türkiyenin Qafqaz Geosiyasi Regionunda Strateji Maraqları ve Azerbaycan Respublikası**, Bakı, Çıraq Neşriyyatı, 2006, s. 69.

Büyükelçisi Ross Wilson, 907 sayılı maddenin yürürlüğünün durdurulmasıyla ilgili memnuniyetini dile getirerek, bu maddenin engel olduğu pek çok şeyi yapabilecek duruma geldiklerini ve birçok şeyi zamanında yapamamalarının maliyetinin bugün 11 Eylül saldırısı nedeniyle daha fazla olduğunu belirtmiştir.[170]

Genel olarak bu dönem, iki ülke arasındaki işbirliği alanlarının genişlemesi ile karakterize edilebilir. Azerbaycan, ABD'nin önemli bir stratejik ortağı haline geldi ve Başkan Bush ülkenin isminin doğru telaffuz biçimini öğrenmek zorunda kaldı.

b. ABD'nin Dağlık Karabağ Sorununa AGİT Çerçevesindeki Yaklaşımı ve İnisiyatifi

26 Haziran 2010'da Toronto'da, Azerbaycan'la Ermenistan arasındaki müzakerelerin çıkmaza girdiği bir dönemde, AGİT Minsk Grubu'nu oluşturan devletlerin başkanları Barack Obama, Nicolas Sarkozy ve Dmitri Medvedev, Dağlık Karabağ sorununu kapsamlı bir şekilde müzakere ederek ortak bildiri imzaladılar. Bildiride; Azerbaycan'la Ermenistan'ın sorunun çözümü için yürüttükleri müzakere sürecinde kaydedilen aşamaya vurgu yapılarak muhtemel bir barış anlaşmasının taslağının yazılmaya başlanması istendi.[171] İtalya'nın L'Aquila kentinde, 10 Temmuz 2010'da yapılan zirvede ise, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanı olan devlet başkanlarının yayınladıkları bildiride, anlaşma prensiplerinin temel hatları belirlenerek taraflara sunuldu. Bu prensipler; Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ çevresindeki işgal edilmiş topraklarının boşaltılması, Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Laçin koridorunun açık tutulması, Dağlık Karabağ'ın güvenliğini sağlayacak ve kendini yönetebilecek geçici bir yönetimin oluşturulması; ayrıca, uluslararası barış gücünü de kapsayan güvenlik garantilerinin verilmesi ve yerel halkın iradesiyle bölgenin nihai statüsünün ileri tarihte belirlenmesidir.[172]

---

[170] Tim Wall, "Bush Administration Uses Economic Levers to Encourage Anti-Terrorism Cooperation", **Eurasia Insight**, 21.10.2001.
[171] **525-ci Qazet**, 28.06.2010.
[172] **Azerbaycan**, 14.07.2010.

Dağlık Karabağ sorununun çözümlenmesi için 1992'den başlayarak bugüne kadar devam eden AGİT Minsk Grubu çerçevesindeki çalışmalar, önleyici ve caydırıcı birtakım faydalar sağlamakla beraber, sorunun çözümünde somut bir neticeye ulaşılamamıştır. AGİT'in karar alma mekanizmalarındaki yapısal sorunlar nedeniyle, kalıcı çözüm elde edilememiştir. Sorunun çözümü için kurumun temel inisiyatifi olan Minsk Grubu'nun kararlarını "ortak karar" yoluyla kabul etmesi yapısal sorunlara başlıca örnektir. Dağlık Karabağ meselesinde AGİT'in sonuca ulaşamamasının bir diğer nedeni ise örgütün uluslararası hukukun normlarını ve prensiplerini ihlal eden Ermenistan'a yaptırım uygulayamamsıdır. Diplomatik girişimleri destekleyici fiili müdahale unsurlarından ve uygulama mekanizmalarından yoksun oluşu da AGİT'in Dağlık Karabağ sorununda nihai çözüme ulaşamamasında bir başka nedendir.

ABD de, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlarından biri olarak sorunun çözümünde en önemli arabulucu ülke rolünü üstlenmiştir. Bu rolü ABD'yi meseleye yaklaşımında tarafsız olmaya zorlamakla kalmamış, aynı zamanda tarafsız olduğu algısını yaratmaya da çalışmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda ABD'nin Azerbaycan'la ilişkilerinde yaşanan sıkıntılar, bilhassa 907 sayılı kararın alınmasıyla birlikte Dağlık Karabağ konusunda Ermenistan'ın pozisyonunun desteklendiği düşüncesi, Azerbaycan yönetimi ve genel olarak kamuoyunda ABD'nin tarafsızlığı konusunda soru işaretlerine neden olmuştur. ABD'nin Minsk Grubu'ndaki ilk temsilcisi olan John Maresca, "907 sayılı maddenin ABD'nin tarafsızlığına gölge düşürdüğünü ve Azerbaycanlılar tarafından haklı olarak, Ermenilerin pozisyonuna yönelik olumlu eğilim olarak görüldüğünü" söylemişti.[173] Bu konu 2000'li yıllara dek Amerikan arabuluculuk girişimleri için önemli bir handikap teşkil etmiş, 907 sayılı madde çözümsüzlüğün uzamasına katkıda bulunmuştur. 2002 yılında ABD yönetiminde yaşanan değişim ve Azerbaycan'ın terörizme karşı mücadelede ABD'nin yanında yer alması, Washington'un Dağlık Karabağ sorununa yaklaşımını da kökten değiştirmiştir.

Bundan sonra ABD tarafından yapılan açıklamalar daha dengeli, iki tarafın da hassasiyetlerini gözeten ve sorunun barışçıl yollarla çözülmesini destekler nitelikteydi.

---

[173] Maresca, **loc.cit.**

İkili ilişkilerin gelişimi açısından ABD'nin pozisyonundaki bu değişim olumlu karşılanırken, Amerikan dış politikasının Dağlık Karabağ sorununun çözümündeki rolüyle ilgili birçok farklı görüş de ortaya konmuştur. Azerbaycanlı siyasî analizciler ve politikacıların bu konudaki görüşleri on yıllık barış görüşmelerinin ardından genel olarak karamsardı. Azerbaycan Sosyal-Demokrat Partisi Genel Başkanı ve siyasal bilimci Zerdüşt Alizade'ye göre, ABD Azerbaycan'a karşı çifte standart uyguluyor ve Ermenistan tarafından işgal edilen topraklarını kurtarmak için yaptığı girişimleri desteklemiyor.[174] Bir dönem Haydar Aliyev'in dış politika danışmanlığını yapan, Azerbaycan hariciyesinin duayen isimlerinden Vefa Guluzade'nin görüşleri ise, Kafkasya'nın güneyinde artık kurulmakta olan Amerikan otoritesinin desteklenmesinden yanaydı.[175]

Batılı analizciler ise, ABD'nin enerji ve güvenlik alanlarındaki artan işbirliği sayesinde Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Azerbaycan'ın pozisyonuna yaklaşmasına rağmen, yaygın olarak Azerbaycan'ın bu meseleyi Ermenistan'la direkt olarak çözmesi gerektiği kanaatindeydiler. Bu görüşü destekleyerek, çözüm konusundaki yükün bir tek ABD'nin omuzlarına yüklenmemesi gerektiğini belirten Maresca'ya göre, "Azerbaycan hükûmeti Dağlık Karabağ'daki Ermeni toplumunun önderleriyle doğrudan temas kurmalıdır. Ne de olsa, bu insanlar aynı zamanda Azerbaycan vatandaşı ve hükûmetin kendi vatandaşlarıyla konuşması ve anlaşmaya varmasından daha doğal bir şey olamaz. En nihayetinde, bu insanların da ülkeler arasında yapılacak anlaşmadan memnun kalması gerekiyor."[176]

11 Eylül 2001'den sonra Azerbaycan'ın ABD açısından stratejik öneminin anlaşılmasına rağmen, işbirliği daha çok ABD'nin ulusal çıkarları çerçevesinde gelişti. Bush yönetimi, Azerbaycan açısından büyük önemi haiz sorunların başında gelen Dağlık Karabağ sorununun hızlı bir şekilde çözümlenmesi için önceki yönetimlerden farklı bir tutum sergilememiş, bu yöndeki faaliyetleri Minsk Grubu eşbaşkanı olarak ateşkesin korunması için yürütülen çalışmalarla sınırlı kalmıştır. ABD, ilişkilerde bir denge

---

[174] Zerdüşt Elizade, "Dağlıq Qarabağ Probleminin Helli Meselesinde ABŞ-dan Heç Ne Gözlememeliyik", **525-ci Qazet,** 15.06.2002.

[175] Babek Bekir, "Panorama, Interview with Vafa Guluzadeh, the Azerbaijan President's ex-state adviser on foreign policy", **Azadlıq Radiosu,** 26.12.2005.

[176] Maresca, **loc. cit.**

kurulduğu sürece, Rusya'nın ayağına basmak istememiş, buna mukabil Rusya da bölgedeki Amerikan çıkarlarına karşı çıkmamıştır.

Sonuç olarak, Dağlık Karabağ ihtilafındaki tıkanıklığa rağmen, Azerbaycan'ın kendi toprak bütünlüğünü sağlayacak kalıcı bir barışın elde edilmesi yönündeki çabaları devam etmelidir. Artan ekonomik faaliyetler ve askerî kapasitenin güçlendirilmesi Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçı emellere karşı önemli argümanlar olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca enerji alanındaki işbirliğinden kaynaklanan ekonomik büyüme de Azerbaycan'ın dış politika hedeflerinin güçlenmesine ciddi katkılar yapmıştır.

3. Askerî İlişkiler

11 Eylül olaylarından sonra Azerbaycan, terör karşıtı koalisyonda yer alarak ABD'yle askerî işbirliğine girmiştir. Azerbaycan yönetimi, uluslararası terörizme karşı savaş kapsamında hava sahasını ABD askerî uçaklarına açmıştır. Ayrıca Azerbaycan, Afganistan'daki ISAF'a asker göndererek destek vermiş, bu ülkeye giden ABD askerlerinin ve bu askerlerin kullandığı malzemelerin aktarılması açısından kilit rol oynamıştır.

Terör olayları sonrası ABD Kongresi'nin 907 sayılı düzenlemeyi askıya almasının bir sonucu olarak, askerî alanda Azerbaycan ve ABD arasında savunma işbirliği danışma toplantıları başlamış ve bu toplantıların ilk bölümü 28 Mart 2002'de Azerbaycan Genelkurmay Başkanı Ayvaz Caferov ve ABD Savunma Bakanlığı'nın Avrasya İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Mira Ricardel başkanlığındaki heyetlerarası görüşmeler sonrası ortak bildirinin imzalanmasıyla bitmiştir. Bildiride, ABD'nin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bölge güvenliğinin sürekli hale getirilmesi için Azerbaycan'a 4,4 milyon dolarlık askerî yardımda bulunacağı, bölgeye uzman askerler gönderileceği, Azerbaycan ordusunun gelişmiş teknolojiyi yakalaması

amacıyla özel kursların düzenleneceği vurgulanmıştır. [177] Ricardel, Bakü'de gerçekleştirdiği üst düzey görüşmeler sonucu, iki ülke silahlı kuvvetleri arasında "uzun süreli askerî işbirliği anlaşması"nın temellerinin atıldığını belirtmiş, imzalanan bildirinin içeriğini ise, Azerbaycan'da barış ortamının sürekli hale getirilmesi ve savunma kabiliyetinin artırılması, sınır güvenliğinin sağlanması, donanmasının güçlendirilmesi ve hava kuvvetlerinin NATO standartlarına eriştirilmesi çalışmaları olarak açıklamıştır. Aynı zamanda Kafkas ülkeleriyle yapılan işbirliğinin üçüncü bir ülkeye karşı olmadığını da vurgulamıştır.

ABD'nin 2003'te Irak'a müdahalesiyle birlikte Azerbaycan, bu devletle askerî işbirliğini daha da arttırmıştır. "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu" (Operation Iraqi Freedom-OIF) adı verilen operasyonlara destek vererek hava sahasını ABD'nin kullanımına açan Azerbaycan, Ağustos 2003'te Irak'a 150 kişilik barış gücü de göndermiştir. ABD Kara Kuvvetleri komutasında Irak'a giren barış gücü, 2008 yılının Aralık ayına dek Irak'ın batısındaki ülkenin ikinci büyük barajı olan el-Haditha Barajı'nın güvenliğini sağlamıştır.[178] Nüfusunun kahir ekseriyetinin Şii müslümanlardan oluşması, Azerbaycan'ın bu operasyonlara katılmasında önemli rol oynamıştır. Azerbaycan birlikleri, yaklaşık % 65'i Şii olan Irak'taki yerel nüfusla kolaylıkla iletişim kurmuş, beş yıl boyunca herhangi bir güçlükle karşılaşmadan görevlerini başarıyla yerine getirmiştir.

21-22 Kasım 2003 tarihlerinde Bakü'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile bir araya gelen ABD'nin Avrupa Merkez Kuvvetler Komutanlığı'nın Komutan Yardımcısı General Charles F. Wald, ABD'nin 2004 yılından başlayarak, Azerbaycan'a Hazar'ın altı, üstü ve üzerindeki hava sahasının güvenliğinin kontrol altında tutulması konusunda yardım edeceğini bildirmiş ve Azerbaycan'ın boru hatlarının güvenliğinin sağlanmasını Amerikan askerlerinin ileriye yönelik hedefi olarak göstermiştir. [179] Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 3 Aralık 2003'teki Bakü ziyaretinde ise ABD askerlerinin üs veya mobil kuvvet halinde Azerbaycan'a yerleşmesi görüşmelerin ana gündem maddesini oluşturmuştur. Azerbaycan yönetimi, ABD'ye askerî üs için "hayır"

---

[177] "US to Help Oil-Rich Azerbaijan Defend Caspian Boundary", **Agence France Presse (AFP)**, Baku, 28.03.2002.

[178] **Azerbaycan-NATO..., op. cit.**, s. 39.

[179] Haluk Alkan, **Azerbaycan Paradoksu: Azerbaycan'ın İç ve Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2010, s. 134.

cevabı vermemekle birlikte, Rusya'nın gönlünü almak için de "ülkeye yabancı askerî üs sokmayız" şeklinde demeçler vermekteydi. "Mobil Güç" veya "Boru Hattı Muhafaza Görevlileri" gibi bir sıfatla Amerikan askerlerinin Azerbaycan'da konuşlanması gibi bir gelişmeyi Rusya'nın kolay kolay hazmedemeyeceği vugulanmaktaydı.[180]

27-28 Haziran 2004'te İstanbul'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde, Kafkasya ve Orta Asya bölgesine özel önem atfedilmiştir. Zirvede, bu bölgelere NATO Genel Sekreterinin özel temsilcisinin atanması ve irtibat ofislerinin açılması kararlaştırılmıştır. Bu temsilcilikler sayesinde NATO, bölgedeki devletlerle ilişkilerini daha da kuvvetlendirmiştir. Bundan sonra Azerbaycan, NATO'yla uluslararası terörizme karşı mücadele konusunda işbirliğini güçlendirmiş, NATO güçlerinin transit geçişi için toprak sahasını açmıştır.[181]

6 Haziran 2005'te Azerbaycan Bakanlar Kurulu ile ABD Savunma Bakanlığı arasında "Biyolojik Silahların Yapımında Kullanılabilecek Teknoloji, Patojen veya Uzmanlığın Önlenmesine Dair İşbirliği Anlaşması" imzalandı. Bu anlaşma altında Bakü ile Washington, Azerbaycan Merkezi Patojen Sağlığı Laboratuvarı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Merkezi'nde güvenlik ve emniyetin iyileştirilmesi istikametinde birlikte çalışma kararı aldılar. [182] Ayrıca, Azerbaycan'dan tıbbi araştırmacıların Washington'a giderek buradaki ABD Silahlı Kuvvetleri Patoloji Enstitüsü'nde Pentagon'dan uzmanlarla birlikte ortak çalışmalar yapması da anlaşmanın maddeleri arasında yer almıştır.

Haziran 2010'da Azerbaycan'ı ziyaret eden ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Devlet Başkanı İlham Aliyev'le bir araya geldi. Gates, ABD Başkanı Obama'nın Azerbaycan'a "daha yakın ilişki" sözü verdiği ve Dağlık Karabağ'ın öncelikli mesele olarak ele alınacağını vadettiği mektubunu Aliyev'e sundu, Azerbaycan'ın yeni Amerikan yönetiminin kendilerini "göz ardı ettiği" yönündeki kaygılarını gidermeye

---

[180] Bradley Graham, "Rumsfeld Discusses Tighter Military Ties With Azerbaijan", **The Washington Post**, 04.12.2003.

[181] Filiz Katmer, "New Great Game in South Caucasus and NATO", **2nd Eurasia Studies Conference**, University of London - School of Oriental and African Studies(SOAS), 2012.

[182] "Cooperative Threat Reduction Annual Report to Congress Fiscal Year 2008: Information Cutoff Date: December 31, 2006", **U.S. Department Of Defence**, Washington D.C., May 2009, s. 24-26.

çalıştı.[183] Gates'in bu ziyaretini tetikleyen bir başka konu ise Azerbaycan'ın önemli bir parçası olduğu ve Afganistan'daki koalisyon güçlerine sevkedilen ikmal malzemelerinin dörtte birlik kısmının üzerinden geçtiği Kuzey Dağıtım Ağı (Northern Distribution Network-NDN) hattından çekilebileceği yönünde Washington'da oluşan endişeydi.[184] Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Abiyev'le de görüşen Gates, ABD'nin Hazar Muhafızı Girişimi (Caspian Guard Initiative) çerçevesinde Azerbaycan'a sahil şeridini hem teröristlere hem de kaçakçılara karşı koruması için yardım edeceğini, ayrıca istihbarat paylaşımında bulunmaya hazır olduklarını ifade etti.[185] ABD'nin Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi ve sınırların açılması çabalarına verdiği destek, Nisan 2010'da Washington'da düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi'ne Azerbaycan'ın davet edilmemesi, bir yılı aşkın süre zarfında ABD'nin Bakü'ye büyükelçi atamaması Azerbaycan'ı hayal kırıklığına uğratmış, ikili ilişkilerin sorgulanmasına neden olmuştur.[186] Robert Gates'in ziyaretinin en önemli amacı, bu gerginliği ortadan kaldırarak Azerbaycan'la ilişkilerin önemine vurgu yapmak, ABD'nin Azerbaycan'ı stratejik ortak olarak görmeye devam ettiğini Azeri yetkililere iletmek idi. Ayrıca bu ziyaretle birlikte ABD'nin Dağlık Karabağ sorununu "donmuş ihtilaf" olarak görmediği ve çözüm için girişimlerini sürdüreceği mesajı da verilmiştir.

11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından askerî ilişkilere gelişme eğilimi hâkim olmuşsa da, bu eğilimin esas itibariyle tek taraflı olduğu söylenebilir. İkili ilişkilerin derinleştirilmesi genel olarak ABD'nin ulusal çıkarlarının sınırları içerisindeki alanlarda gerçekleşmiştir. Azerbaycan küresel terörizmle mücadelede ABD'ye tam destek vermiştir. ABD için nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkenin kendi safında yer alması, mücadelenin doğrudan İslâm dinine inananları hedef almadığı ve teröre karşı verilen savaşın evrensel değer taşıdığı yönündeki tezlerini desteklemesi açısından çok önemliydi.

---

[183] Adam Entous, "Gates, in Baku, Seeks to Shore Up Afghan Supply Chain", **Reuters**, Baku, 06.06.2010.

[184] Stephen Blank, **Azerbaijan's Security and U.S. Interests: Time For a Reassessment**, Washington, DC: Silk Road Paper, December 2013, s. 65.

[185] Joshua Kucera, "More US assistance for Azerbaijan in the Caspian?", **Eurasianet.org**, 08.07.2010.

[186] Inessa Baban & Zaur Shiriyev, "The U.S. South Caucasus Strategy and Azerbaijan", **Turkish Policy Quarterly**, Vol. 9 No. 2 (2010), s. 93-103.

Azerbaycan'ın millî menfaatleri ile çatışan meselelerde ise ABD'ye desteği sınırlı kalmıştır. Örneğin, Kosova'nın bağımsızlığının Batılı güçlerce tanınmasının ardından Azerbaycan, Sırbistan'ın toprak bütünlüğünden yana tavır almış ve Kosova'daki barış gücü misyonunu geri çekmiştir. Ayrıca ABD'nin İran'a olası bir müdahalede kullanılmak üzere Azerbaycan topraklarında askerî üs kurma arzusu da Bakü tarafından olumsuz karşılanmıştır.

Bu konu İlham Aliyev'in 28 Nisan 2006'da Devlet Başkanı sıfatıyla ABD'ye yaptığı ilk resmi ziyaret sırasında da gündeme geldi. Aliyev Başkan Bush'la görüşmesinde Azerbaycan topraklarının İran'a saldırı amaçlı kullanılmasının mümkün olmadığını belirtmiş, gerekçe olarak da 2002 yılında Bakü ile Tahran arasında imzalanan saldırmazlık paktını işaret etmişti. Pakta göre, Azerbaycan, hiçbir şekilde yabancı bir ülkenin İran'a saldırı düzenlemesi için topraklarını kullandırmayacaktı.[187]

2005'ten sonraki süreçte iki ülke arasındaki askerî ilişkiler genellikle NATO çerçevesinde devam etmiştir. 11 Eylül'den sonra ABD'ye hava sahasını açan Azerbaycan, 2005'ten sonraki süreçte NATO birliklerine toprak sahasını da açmıştır. Bu dönemde Azerbaycan, ABD ve NATO ile askerî işbirliğini güçlendirmiştir.

[187] Rovshan Ibrahimov, **U.S. – Azerbaijan Relations: A View From Baku**, Rethink Paper 17, Washington, DC: Rethink Institute (October 2014), s. 11-12.

BÖLÜM II

AZERBAYCAN İLE ABD ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER

A. İLK EKONOMİK İLİŞKİLER (1991-1994)

1. Azerbaycan Ekonomisinde ABD'nin Yeri

SSCB döneminde dış dünyayla ilişkiler kuramayan Azerbaycan, 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik ilişkilerini oluşturma/geliştirme sürecine girdi. Azerbaycan'ın coğrafi açıdan elverişli konumda bulunması, büyük enerji tesisleri, ulaştırma altyapısı ve hammadde kaynaklarının zenginliği ekonomik ilişkileri geliştirmede etkili olmuştur. Buna karşın teknoloji potansiyelinin yetersizliği, üretimin yeterli düzeyde olmaması gibi faktörler dış ekonomik ilişkileri geliştirmeyi olumsuz yönde etkileyen faktörler olmuştur. Belirsizlik döneminde sadece Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)[188] ile yoğun olan ekonomik ilişkiler, 20 Eylül 1994'ten sonra diğer dünya devletlerini de kapsamış, günümüzde ise ticari anlaşmalar, yabancı yatırımlar ve uluslararası finans kuruluşlarından alınan kredilerle birlikte gelişmekte olan bir sistem haline dönüşmüştür.

1988-1994 yılları arasında Ermenistan'la yapılan savaş, Azerbaycan ekonomisini olumsuz etkilemiş, söz konusu savaşın gölgesinde şekillenen uluslararası ilişkiler de ekonomik dönüşüm süreci üzerinde etkili olmuştur.[189] Bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren, liberal piyasa ekonomisine geçebilmek için Batı'ya yönelen Azerbaycan yönetimi, ABD'yle ekonomik ilişkiler kurma çabasındaydı. Ancak ekonomik reformların gerçekleştirilmesi için dış desteğe ihtiyaç duyan Azerbaycan, "Özgürlükleri Destekleme

---

[188] 8 Aralık 1991'de SSCB'nin dağılmasının ardından, birliğe üye 15 ülkeden 11'nin katılımıyla kurulmuş olan devletler topluluğu. Rusya bu oluşumla eski Sovyet coğrafyasında ve dünya siyasetindeki konumunu koruyabilmeyi amaçlamıştır. Azerbaycan birliğe katılımla ilgili sözleşmeyi Eylül 1993'te onaylamıştır. **Bkz.** Erel Tellal, Bağımsız Devletler Topluluğu Kutusu, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 543.

[189] Araz Aslanlı, İlham Hesenov, **Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, İstanbul, Platin Yayınları, 2005, s. 123.

Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin uygulanmasıyla birlikte ABD yardımlarından mahrum bırakıldı. Bu maddenin uygulanması Dağlık Karabağ savaşı ve iç karışıklıklarla birlikte Azerbaycan-ABD ticari ve ekonomik ilişkilerinin gelişimini engelledi.

Bu dönemde Azerbaycan'la ABD arasında ekonomik ilişkilerin kurulmasına yönelik üç anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalardan birincisi, yatırımların teşvik edilmesi açısından önemli olan, Eylül 1992'de imzalanan "Denizaşırı Özel Yatırım İşbirliği" anlaşmasıdır. İkinci anlaşma, ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 12 Nisan 1993'te imzalanmıştır. Azerbaycan ve ABD yönetimleri arasında, yatırımların teşviki için yardım yapılmasıyla ilgili üçüncü anlaşma ise 28 Eylül 1993'te imzalanmıştır.

Yapılan üç anlaşmayla birlikte, Amerikan şirketlerinin Azerbaycan'da yatırım yapması için hukukî zemin oluşturulması ve şirketlerin teşvik edilmesi amaçlandı.[190] İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinde, Azerbaycan yönetiminin 5 Nisan 1994'te "Azerbaycan'da Dış Ticaretin Liberalleştirilmesi"yle ilgili yasayı onaylamasının da büyük katkısı olmuştur. [191] Ekonomik yatırımların hukukî temeline ilişkin düzenlemelerin yapılması öncelikli olarak ele alınmış ve gerekli adımlar atılmıştır.

2. İlişkilerde Petrol Boyutu

Dünyanın en eski petrol yataklarından birine sahip olan Azerbaycan'ın bilinen petrol rezervlerinin 3,3 milyar varil olduğu, bunun 1.2 milyar varilinin karada, 2,1 milyar varilinin ise denizde olduğu tahmin edilmektedir. [192] Sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve üretim potansiyeli açısından Kafkasya'nın Kuveyt'i olarak adlandırılan Azerbaycan'ın [193] eskiyen teknolojisini yenileyememesinden dolayı karada bulunan petrol rezervleri büyük ölçüde tükenmiş durumdadır. Ancak Hazar Denizi'nde bulunan

---

[190] Wallace Hays, "U.S. Congress and the Caspian". **Caspian Crossroads**, C. III, No. 3 (Kış 1998), s. 4.

[191] Ferhat Aliyev, "Azerbaycan'da Xarici İnvestisiyalar: Nailiyetler ve Problemler", **Xalq Qazeti**, 26.08.1999.

[192] Michael Rotenberg, Glen Howard, "Azerbaijan Oil Industry", **Russian Oil and Gas Guide**, C. II, No. 3 (Temmuz 1993), s. 33-34.

[193] Macit, **op. cit.**, s. 41.

"Neft Daşları" ve "Güneşli" bölgeleri, ülkenin en önemli petrol yataklarıdır. Güneşli'nin kuzeyindeyse 1 milyar varil petrole sahip olduğu tespit edilen Karabağ bölgesi bulunmaktadır.[194]

Azerbaycan'daki zengin petrol kaynakları ABD-Azerbaycan ilişkilerini oluşturan temel faktörler arasında sayılabilir. Petrol üretimi için gerekli mali gücü ve teknolojik imkânları bulunmayan Azerbaycan, sahip olduğu bu doğal zenginlikten daha çok faydalanmak üzere Batılı şirketlerle işbirliğine yöneldi. Azerbaycan petrolüne ilgi gösteren ilk Amerikan şirketi, "Azeri" yatağı için Ocak 1991'de açılan ihaleyi kazanan Amoco olmuştur.[195] Bağımsızlık ilanının ardından Mutallibov yönetiminin Amoco şirketi ile yaptığı görüşmeler sonrası 3 maddelik bir anlaşma imzalanmıştır.[196] Temmuz 1991'de "Azeri" yatağının işletilmesi için Amoco şirketinin başkanlığında bir konsorsiyum oluşturulmasına karar verildi. Bu konsorsiyuma daha sonra bir diğer ABD şirketi Unocal, BP/Statoil ortaklığı, Mcdermott ve Ramco gibi şirketler de katılmıştır.[197] Bu şirketlerle fizibilite ve destek çalışması anlaşması Ocak 1992'de imzalandı. Bu dönemde Rus şirketleri görüşmelerin dışında tutulmuştur.[198]

Ebülfeyz Elçibey'in iktidarı döneminde ABD ve diğer Batılı şirketlerin Azerbaycan'a yatırım yapmaları için çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Ülkenin sahip olduğu zengin petrol rezervlerinin işletilmesi için Eylül 1992'de devlete mahsus Azerneft ve Azneftkimya adlı iki şirket birleştirilerek Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company of Azerbaijan Republic-SOCAR) kuruldu ve yabancı şirketlerle görüşmeler yapılmaya başlandı.[199] Bu görüşmelerdeki temel amaç ekonomik kaynak oluşturarak ülkenin bağımsızlığının devam ettirilmesi olmuştur. Üstelik, boru hatlarının güzergâhıyla

---

[194] Yaşar Onay, "Hazar Enerji Kaynakları'nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri", **Avrasya Etüdleri**, No. 23 (Yaz-Sonbahar 2002), s. 38-39.

[195] Елхан Полухов, "Контракт Века" (Проблема в исторической ретроспективе), **Кавказские Региональные Исследования**, Ежемесячный Журнал, C. II, No. 1 (1997), http://poli.vub.ac.be/publi/crs/rus/R02-005.html.

[196] 1) Amoko ve SOCAR ortak şirket kuracaklar ve bu şirkette Amoco %12-15, SOCAR ise %85-88 paya sahip olacak. 2) Jeopolitik araştırmalar için geçmişte yaptığı masraflar dikkate alınarak Azerbaycan 1,5-1,7 milyar dolar sermaye koymayacaktı. 3) Amoco Azerbaycan ekonomisinin gelişimine 650 milyon dolar yatırım yapacak ve ortak şirket kurulduktan sonra Amoco anlaşmanın altyapısını, teknik ve ekonomik esaslarını hazırlayacaktı. **Bkz.** Memmed Ehmedov, **Azerbaycan: Yeni Neft Erası ve Beynelxalq Siyaset**, Bakı, Elm Neşriyyatı, 1997, s. 15.

[197] N. Sagheb, M. Javadi, "Oil: Azerbaijan Economic Rebirth", **Azerbaijan International**, C. II, No. 2 (Yaz 1994), s. 12.

[198] Nesib Nesibli, "Azerbaijan's Geopolitics and Oil Pipeline Issue", **Perceptions**, C. IV, No. 4 (Aralık 1999-Şubat 2000), s. 116.

[199] Osman Nuri Aras, **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, İstanbul, Derin Yayınları, 2008, s. 56.

ilgili tercih meselesinde, Elçibey yönetimi Türkiye'yi Azerbaycan petrollerinin dünya pazarlarına ulaştırılmasında en güvenli ve emniyetli ülke olarak değerlendiriyordu.[200]

7 Eylül 1992'de "Çırak" ve "Şahdeniz" yatakları için Amerikan Statoil ve İngiliz BP, 1 Ekim'de "Güneşli" yatağı için yine Amerikan şirketi Pennzoil ve İngiliz Ramco ile anlaşmalar imzalanmıştır.[201] Bu anlaşmalar "Çırak" ve "Şahdeniz" alanları ile ilgili olarak fizibilite çalışmaları ve taslak anlaşma için 6 ay müsaade ediyordu ve "Güneşli" bölgesinin rehabilitasyonu ve geliştirilmesi için teklif hazırlanması yönünde en çok 90 güne izin veriyordu. Konsorsiyum ile yapılan anlaşmalarda SOCAR'ın payı %30 oranında tespit edilmiştir. Ekim ayı içinde yatakların aynı nitelikte oluşu ve coğrafi olarak aynı bölgede bulunması, ayrıca yatırım ve harcamalardan tasarruf edebilmek için her 3 yatak anlaşmaları birleştirilmiş ve tek konsorsiyum tarafından işlenmesine karar verilmiştir. Yeni sistem için başını ABD'li petrol şirketlerinin çektiği Azerbaycan Uluslararası Petrol Konsorsiyumu (Azerbaijan International Operating Company-AIOC) oluşturuldu. SOCAR en fazla paya sahip olmanın yanında kendi hissesinin finansal kaynağını bulmak için diğerlerinden iki yıl daha fazla süreye sahiptir. Herhangi bir şirketin kendi payını diğer bir şirkete devretmesi için SOCAR tarafından onaylanma zorunluluğu getirilmiştir. Birleşik Yönetim Komitesi'ne başkan olarak SOCAR'ı temsilen bir kişinin atanması kararlaştırılmıştır.[202]

Yeni konsorsiyumla Kasım'da başlayan teknik görüşmeler 1993 Mayıs ayında ortak işletimi düzenleyen 6 anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Şirketlerin uzmanları kontrat şartlarını hazırlama işlemlerine başlamış, Haziran 1993'te de Elçibey'in Londra'da yapılacak görüşmelere katılarak nihai anlaşma metni üzerinde çalışmaların sonuçlanması bekleniyordu. Ancak 4 Haziran'da Azerbaycan'da yaşanan Rusya destekli askerî darbe girişimi ve sonrasında Elçibey'in iç savaş tehlikesini gerekçe göstererek yönetimi Haydar Aliyev'e devretmesi nedeniyle nihai anlaşma gerçekleştirilememiştir.[203]

---

[200] Michael P. Croissant, Bülent Aras, **Oil and Geopolitics in the Caspian Sea Region**, Connecticut: Praeger Westport, 1999, s. 111.
[201] Qasımlı, **op. cit.**, I hisse, s. 288.
[202] Mustafa Sabri Soylu, **Doğu Akdeniz'in Stratejik Yapısına, Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattının Etkilerinin Değerlendirilmesi**, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s. 80.
[203] Nesib Nesibli, **Azerbaycanın Keçmiş ve Geleceyinde Neft**, Bakı, Xezer Universiteti Neşriyyatı, 2000, s. 16.

Bu dönemde ülkedeki iç karışıklıklar herhangi bir stratejik yatırım projesinin gerçekleştirilebilmesini olanaksız kılmıştır. Ayrıca, ABD Kongresi'nin "907 Sayılı Ek" maddeyi kabul etmesi de ABD'li petrol şirketlerinin Azerbaycan'daki konumunu olumsuz etkilemiş, Ekim ayında oluşturulan yeni konsorsiyumda, bir önceki konsorsiyuma başkanlık yapan Amoco yerini BP'ye bırakmak zorunda kalmıştır.[204]

3. ABD'nin Yardım Programları Çerçevesindeki Faaliyetleri

Belirsizlik döneminde ABD yönetimi "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddedeki bir takım istisnalardan yararlanarak, Azerbaycan'daki ekonomik faaliyetlerini yardım programları çerçevesinde yürütmeye ve iki ülke arasındaki ilişkileri çeşitlendirmeye çalışmıştır. Azerbaycan'a ABD yönetimi tarafından doğrudan yardım yapılması engellenmiş olduğundan, yardım programları da yalnızca Sivil Toplum Kuruluşları (STK) aracılığıyla yapılabilmiştir. American Red Cross, Relief International, World Vision, CARE, International Rescue Committee, Save the Children, Adventist Development and Relief Agency gibi STK'lar, Azerbaycan'a insani yardımlarda bulunmuşlardır. Ayrıca ABD Azerbaycan'a, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), BM Kalkınma Programı (UNDP), ABD Mülteci ve Göçmen Komitesi (USCRI), Dünya Gıda Programı (WFP) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi kuruluşlar aracılığıyla da yardımlar yapmıştır.[205]

ABD tarafından gönderilen 25 tonluk ilaç ve tıbbi malzemeden oluşan ilk insani yardım, 10 Şubat 1992'de Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerine dağıtılmıştır. Bu yardım, eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik "Umut Operasyonu" çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.[206] Azerbaycan'da faaliyetlerde bulunan Amoko şirketi de, halk sağlığının korunmasına yönelik olarak Azerbaycan'a 8 milyon dolar değerinde tıbbi

---

[204] Nesirov, **op. cit.**, 1998, s. 93.

[205] Mahir Abdullayev, **Beynelxalq Münasibetler Tarixi**, Bakı, Mütercim, 2000, s. 325-332.

[206] **Xalq Qazeti**, 11.02.1992.

yardımda bulunmuştur. 1 Ekim 1993'te ABD yönetimi tarafından Azerbaycan'daki mültecilere yönelik insani yardımda bulunmak üzere BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (UNHCR) 2 milyon dolar ayrılmıştır. ABD, 1993 yılında diğer kuruluşlar aracılığıyla toplam 25 milyon dolar, 1994'te ise 25,5 milyon dolar değerinde insani yardımda bulunmuştur.[207] Genel olarak, 1992'den 2002 yılına dek ABD özel kuruluşlar aracılığıyla Azerbaycan'a 335 milyon dollar ve ek olarak 115 milyon dolar tutarında insani yardımlarda bulunmuştur.[208]

B. "ENERJİ DİPLOMASİSİ" DÖNEMİ (1994-2001)

1. Ekonomik İlişkilerde Gelişmeler

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek üzere, Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev 5 Haziran 1996'da ABD Enerji Bakanı Yardımcısı Charles Curtis'i kabul etti. [209] Görüşmede, Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkilerinin tüm sektörlerde gelişiminin zaruri olduğu konusunda fikir birliğine varıldı ve böylece ABD'nin Azerbaycan'daki rolünün güçleneceği vurgulandı. Curtis, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin bir taraftan Azerbaycan ekonomisine ve Azerbaycan'ın ABD'deki dostlarının artmasına katkı sağlarken, diğer taraftan da ABD'deki Azerbaycan'a yönelik olumsuz tavrın ortadan kalkmasına yardım edeceğini ifade etti.[210]

13 Aralık 1996'da ABD, ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla Bakü'de Ticaret Odası açtı. [211] Açılış töreninde, ABD'nin eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilgili ticari alandaki temsilcisi John Kalitski bir konuşma yaptı. Konuşmasında, iki ülke arasındaki

---

[207] P. Ş. Seferov, **90-cı İllerde Azerbaycan'ın Beynelxalq Veziyyeti ve Xarici Siyaseti (Metodik Vesait)**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Pedaqoji Universiteti, 1999, s. 22-23.

[208] А.Б. Парканский, "Азербайджан и Армения в Экономической Политике Вашингтона в Закавказье", **США и Канада: Экономика, Политика, Культура**, Российская Академия Наук, Институт США и Канады, Москва, 2004, №4 (412), с. 50-65.

[209] "Azerbaycan Respublikasının Prezidenti Heyder Eliyev ABŞ-ın energetika nazirinin müavini Çarlz Kertisi qebul etmişdir", **Azerbaycan**, 06.06.1996.

[210] Nesirov, **op. cit.**, 1998, s. 48.

[211] Haydar Aliyev, **Müsteqilliyimiz Ebedidir**, VIII Kitap (Kasım, 1996 – Mart, 1997), Bakı, Azerneşr, 1998, s. 87-89.

ilişkilerin sadece enerji sektöründeki yatırımlarla değil, Azerbaycan ekonomisinin diğer alanlarında da yatırımların teşvik edilerek geliştirilmesi gerektiğini dile getirdi. Azerbaycan'daki ekonomik reformlara da değinen Kalitski, bu reformların Amerikan çıkarlarına uygun olduğunu belirtti.[212]

Bilindiği üzere, Azerbaycan'ın doğal zenginlikleri yalnızca petrol ve doğal gazdan ibaret değildi. Ancak altın, gümüş ve bakır rezervlerinin işletilmesi konusunda Azerbaycan'ın yeterince tecrübesi yoktu. Bundan dolayı da 1997 yılının 20 Ağustos'unda Azerbaycan Devlet Altın Şirketi ile ABD'nin R.V. Investment LLS şirketi arasında işbirliğine dair anlaşma imzalandı.[213] Anlaşmaya göre Gedebey, Ordubad grubu, Söyütlü, Kızılbulak ve Vecneli yataklarından yaklaşık 400 ton altın, 2500 ton gümüş, 1,5 milyon ton bakır çıkarılması öngörülüyordu. Süresi 1,5 yıl olan bu anlaşmanın hayata geçirilmesi için yaklaşık 500 milyon dolar yatırım yapılacak, 10 bin kişi istihdam edilecekti ki, bunların % 90-ı yerli nüfusun temsilcileri olmalıydı. Anlaşmaya göre Azerbaycan devlet şirketinin payı % 51, ABD şirketinin payı ise % 49 idi. Hasılat paylaşımında Azerbaycan'ın payı % 80 öngörülmüştü. Bu anlaşma Azerbaycan'ın yabancı yatırımlara açık bir ülke olduğunu gösteriyor ve iki ülke arasındaki ilişkilerin maddi temellerini güçlendiriyordu.

Bu dönemde ABD ve etkin olduğu uluslararası ekonomik kuruluşlar, Azerbaycan ve bağımsızlığını yeni kazanmış diğer ülkelere yönelik yardım programlarını üç aşamada gerçekleştirmiştir. Birinci aşamada bu ülkelere insani yardım yapılması öngörülmüştür. İkinci olarak, demokratik kurumların oluşturulması, ekonomik reformların geçekleştirilmesi ve piyasa ekonomisine geçiş için yapılan mali yardımlar, son aşamada ise özel sektörlerin ticari alanlarındaki yatırımların genişletilmesi için teknik yardımların yapılması tasarlanmıştır.

Bu çerçevede Azerbaycan, ABD'nin etkin olduğu ekonomik kuruluşlardan Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) aracılığıyla ekonomik reformların gerçekleştirilmesi için krediler almıştır. Dünya Bankası Azerbaycan'da demokratik

---

[212] John Kalitski, "ABŞ ile Azerbaycan Arasında Kommersiya Münasibetleri Haqqında", **Dirçeliş-XXI Esr**, No. 21-22 (Kasım-Aralık 1999), s. 61-64.

[213] Qasımlı, **op. cit.**, II hisse, s. 205-206.

enstitülerin oluşturulması ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesine yönelik 1992-1998 yılları arasında 290 milyon dolar, IMF ise 1996-1999 arasında 219 milyon dolar yardım ayırmıştır. 1 Ocak 2002 tarihine kadar IMF'den yalnızca ekonomik reformların desteklenmesi amacıyla yaklaşık 700 milyon dolar tutarında kredi sağlanmıştır. Hem iktisadi reformların desteklenmesi, hem de yatırım projelerinin finanse edilmesi maksadıyla Dünya Bankası'nın ayırdığı kredinin miktarı ise yaklaşık 600 milyon doları bulmuştur.[214]

a. Yabancı Yatırımlar ve ABD

Bağımsızlığın ilk yıllarında Dağlık Karabağ'da yaşanan savaş nedeniyle devlet bütçesinin büyük bir kısmının savunmaya ayrılması, bir milyondan fazla vatandaşının mülteci durumuna düşmesi, topraklarının % 20'lik bir bölümünün işgal edilmesi, özelleştirme dahil gerekli ekonomik reformların yapılamaması gibi nedenlerden ötürü Azerbaycan'a yabancı sermaye gelmemişti.[215] Ancak 1994'te ateşkes anlaşmasının imzalanmasından sonra ülkede iç istikrarın ve kamu düzeninin sağlanması, piyasa ekonomisine yönelik hukuki zeminin oluşması, uluslararası finans kuruluşlarının Azerbaycan'a kredi vermeye başlaması, petrol anlaşmalarının imzalanarak yürürlüğe girmesi ülkenin uluslararası arenada daha iyi bir imaja sahip olmasını sağlayarak Azerbaycan'ı doğrudan yatırım yapılabilecek bir ülke konumuna getirmiştir.[216]

Alınan tedbirler ve yapılan düzenlemelerin ardından 1 Ağustos 1997'de Azerbaycan ve ABD yönetimleri arasında "Yatırımın Karşılıklı Korunması ve Teşvik Edilmesi" ile ilgili anlaşma imzalanmıştır.[217] Bu anlaşma, ABD ile Azerbaycan arasında sermayenin serbest bir şekilde dolaşımını garanti etmekte ve yatırımların güvenliğinin sağlanmasını amaçlamaktaydı. Sanayinin gelişimi açısından Hazar'daki zengin petrol

---

[214] Operations Evaluation Department, **Azerbaijan: Reconstruction of an Economy**, Evaluation Brief № 4, Washington, D.C., World Bank, 28.07.1999.

[215] Sinan Oğan, **Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi Konferansı**, Bakü, TİKA Yayınları, 1996, s. 59-60.

[216] Sinan Oğan, "Azerbaycan'ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye'yle Ekonomik İlişkileri", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 56.

[217] **The Washington Post**, 02.08.1997.

kaynaklarının cazibesi ve petrol ihraç boru hatları konusundaki işbirliği potansiyeli ABD'yi bu anlaşmayı imzalamaya teşvik eden önemli unsurlar olmuştur.

Azerbaycan Merkez Bankası ve İstatistik Komitesi'nin verilerine göre, bu dönemde Azerbaycan ekonomisine 7,6 milyar dolarlık yatırım yapıldı.[218] Bu yatırımın 6,5 milyar doları yabancı sermaye girişi olmuştur. Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine göre, bu sermayenin de 4,3 milyar doları petrol sektörüne, 2,2 milyar dolarıysa diğer sektörlere yönelmiştir.[219] 1994-2001 yılları arasında Azerbaycan'a giren yabancı sermaye miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

TABLO 1: 1994-2001 Arasında Azerbaycan'a Yabancı Yatırımlar

(Milyon ABD Doları)

Sektör/Yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Toplam
Sanayi	44	162	467	916	1.148	773	604	851,5	4.965,5
Petrol Sanayisi	22	140	417	780	994	553	574	820,5	4.300,5
İnşaat	25	20	32	104	154	29	31	7,1	402,1
Ticaret/Hizmet	45	---	23	74	100	55	17	26,1	340,1
Ulaşım/İletişim	4	21	6	21	37	38	17	7,5	151,5
Diğer	32	4	12	40	41	42	286	199,8	656,8

Kaynak: http://www.stat.gov.az

Bahsedilen dönemde Azerbaycan'a gelen yabancı sermayenin % 90'ı Bakü ve yakın çevresine yönelmiştir. Ülkedeki yabancı şirketlerin büyük bir kısmı petrol sanayisine yönelmiştir. Özellikle petrol anlaşmalarından sonra Azerbaycan'a yapılan yabancı sermaye yatırımlarında büyük artış kaydedilmiştir. Yatırımlar konusunda 15 Ocak 1992 tarihli "Yabancı Sermayenin Korunması Hakkında Kanun" hükümleri uygulanmaktadır. [220] Zaman içerisinde üzerinde çeşitli düzeltmeler yapılarak

---

[218] "Azerbaycan İqtisadiyyatı", **Azerbaycan Respublikası Dövlet Statistika Komitesi**, Meruze No. 12, 14.01.2002, http://www.iqtisad.net/stat001.html.

[219] "Xarici İnvestisiyalar", **Azerbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi**, http://www.economy.gov.az/HTML/Economy/FOREIGNINVESTMENT_ECONOMIC_INDICATORS.html.

[220] Osman Nuri Aras, **Azerbaycan Ekonomisi ve Yatırım İmkanları**, Bakı, TÜSİAB Yayınları, 2005, s. 303.

güncelleştirilen bu kanun ile Azerbaycan hükûmeti yabancı sermayeye; kanunların değişmesi, millîleştirme, istimlak, tazminat, zararın ödenmesi, transfer ve gelirini kullanma gibi hususlarda devlet garantisi verdi.[221]

Yabancı sermayenin desteklenmesindeki yasal eksiklikler, keyfi uygulamalar ve benzeri nedenler özellikle petrol sektörü dışındaki alanlara yabancı sermaye akışını engellemiştir. Bu dönemde SOCAR, 15 ülkeden 33 yabancı petrol şirketi ile 21 petrol anlaşması imzalamıştır. [222] Haydar Aliyev'in ABD'ye ilk resmi ziyareti sırasında, dönemin SOCAR Başkanı Natig Aliyev ile Amerikan petrol şirketlerinin yöneticileri arasında imzalanan anlaşmalar uyarınca, Abşeron sahasının % 30'una Chevron, Nahçıvan sahasının % 50'sine Exxon ve Oğuz sahasının %50'sine Mobil şirketi sahip olmuştur. Bu üç şirketle üretim paylaşımı anlaşmaları imzalanırken, henüz böyle bir anlaşmayı sonuçlandıramayan Amoco ise Hazar'ın güneyindeki İnam sahasında 2,5 milyar dolarlık yatırım başlattığını açıklamış, bunun üzerine Amoco şirketiyle de işbirliği anlaşması imzalanmıştır.[223]

1993-2004 yılları arasında Azerbaycan'a en çok yabancı sermaye getiren ülkeler %25'lik paylar ile ABD ve İngiltere olurken, %15'lik pay ile Türkiye üçüncü sırada yer almıştır.[224] Şirket sayısı itibarıyla da 1237 şirketle ABD birinci sıradaydı. Petrol ve doğalgaz alanlarının gelişimi ve Bakü-Ceyhan petrol boru hattı çalışmalarının hız kazanmasıyla birlikte, yabancı yatırımın Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'daki (GSYİH) payı % 15'ten (1990) % 50'ye (2004) çıktı. Bu dönemde Azerbaycan'daki tüm yatırımların % 85'ni yabancı sermaye teşkil etmiştir.[225] % 85'lik oran önemli bir orandır. Ve bu iki ülke arasındaki ilişkinin düzeyini göstermesi açısından dikkate değer bir durumdur.

---

[221] Ercan Sancak, **Azerbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı, Qafqaz Universiteti Yayınları, 1999, s. 44; "Investment Possibilities of Azerbaijan", **Ekspert İqtisad Jurnalı**, No. 7-8, 2001, s. 20.

[222] Natig Aliyev, "Petrol Azerbaycan'ın Millî Serveti", **Diyalog Avrasya**, No. 1 (Şubat 2001), s. 82.

[223] Yasemin Çongar, "Hazar'da Aslan Payı ABD'nin", **Milliyet**, 03.08.1997.

[224] Aras, **op. cit.**, 2005, s. 307.

[225] Meltem Duran, **Azerbaycan Ülke Etüdü**, İstanbul, İTO Yayınevi, 2002, s. 18-19.

b. Dış Ticaret ve ABD

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra dışa açık ekonomik büyüme modelini benimsemiş ve bu kapsamda dış ticaretin serbestleştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla dış ticaret mevzuatında değişiklikler yapmıştır. Ancak SSCB'nin dağılmasının ardından, diğer eski Sovyet cumhuriyetleriyle ticari bağların kopması, ihracatın % 95'ni, ithalatın ise yaklaşık % 80'ni bu ülkelerle yapan Azerbaycan'ın dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir.[226]

2002 yılına gelindiğinde, Azerbaycan'da özel sektörle kamu kurum ve kuruluşları tarafından 128 ülkeyle ticari ilişkiler kurulmuştu. Ticari işbirliği alanında Azerbaycan ile ABD arasında 12 Nisan 1993'te ikili işbirliği anlaşması imzalanmış, anlaşma kapsamında Azerbaycan'a "en çok gözetilen ulus" statüsü tanınmıştır. Buna göre ABD, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GAAT) karşılıklılık ve dış ticarette ayrımcı uygulamalara son verme normları çerçevesinde, Azerbaycan'a düşük gümrük tarifeleri ve yüksek ithalat kotaları gibi birtakım ticari avantajlar sağlamıştır. Ayrıca, ürün ve hizmetlerin piyasaya erişimine ilişkin genel yükümlülüklerin düzenlenmesi, ticari ilişkilerin büyütülmesi ve teşvik edilmesi, iş ortamının kolaylaştırılması, fikrî mülkiyetin korunması vb. gibi önemli konu başlıkları da anlaşmada yer bulmuştur.[227]

1995'te Washington'da ABD ile Azerbaycan arasında ticaret alanındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla ABD-Azerbaycan Ticaret Konseyi (US-Azerbaijan Chamber of Commerce-USACC) kurulmuştur. Bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olan Konsey'in temel amacı, petrol ve doğalgaz kaynakları yönünden zengin olan Azerbaycan ekonomisini dünyaya tanıtarak yabancı sermayeyi teşvik etmek, Azerbaycan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişi ve küresel ekonomiye entegrasyonunu sağlamak, Azerbaycan'a eğitim ve kültür alanlarında yardım ederek desteklemektir.[228] İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğine destek veren Konsey, kültür ve ticaret alanlarındaki yayınlara da sponsorluk yapmaktadır. Azerbaycan'daki sığınmacılara

---

[226] İstanbul İhracatçı Birlikleri, "Dost ve Kardeş Ülke Azerbaycan", **Export**, No. 11 (2001), s. 29.

[227] The Office of Trade Agreements Negotitation and Compliance (TANC), U.S. Department of Commerce, Trade and Related Agreements Database, **Azerbaijan Trade Relations Agreement**, http://tcc.export.gov/Trade_Agreements/All_Trade_Agreements/exp_002775.asp (07.02.2016).

[228] **ARXİNA**. 11.12.1996 - 20.01.1998, Klasör №8, v. 194.

yönelik insani yardımların artırılması için de çalışan Konsey ABD'deki çeşitli kurumlarla işbirliği içerisindedir. USACC'a James Baker, Zbigniew Brzezinski, Henry Kissinger, Richard Cheney gibi Amerikalı önde gelen isimler danışmanlık yapmaktadırlar. Petrol şirketlerinin teşebbüsüyle oluşturulan Ticaret Konseyi, hâlihazırda 55'ten çok petrol şirketiyle işbirliği içerisindedir.[229]

USACC, ABD'de Azerbaycan'ın ticari ve ekonomik çıkarlarının en önemli savunucusu olarak faaliyetlerini etkin bir şekilde devam ettirmektedir.[230] Konseyin ABD'de Azerbaycan lehine "petrol lobiciliği" yaptığı söylenebilir. Hazar petrolleri konusundaki Amerikan hassasiyetiyle oluşan bu lobinin, Ermenilerin ABD'de oluşturduğu güçlü lobilerden baskın çıkması, Ermenistan'da Dağlık Karabağ sorunundaki inisiyatifi elinden kaçırma korkusunu doğurmuştur.[231]

1994-2001 yılları arasında Azerbaycan'la ABD arasındaki dış ticaret hacmi 715,5 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Dış ticaretin 631,5 milyon doları ihracatın payına, 84 milyon dolarıysa ithalatın payına düşmüştür. Genel olarak ABD'nin Azerbaycan'a ihracatı; gıda sanayisi, alkollü içecekler ve tütün, organik kimyasal ürünler, hayvan ve bitki yağları, değerli metaller, tekstil, makineler, mekanik cihazlar ve sanayide kullanılan çeşitli kimyasal mamuller gibi ürünleri kapsamaktadır. Azerbaycan'ın ABD'ye ihracatı ise; et va balık ürünleri, sebze ve meyveler, mineral yakıtlar, petrol ve türevleri, çay, baharat ve organik kimyasal ürünler gibi maddelerden oluşmaktadır.[232]

Azerbaycan, ABD'nin gelişmekte olan ülkelerin bazı ihraç mallarına karşılıksız ve ayrım gözetmeksizin imtiyaz tanınmasını sağlayan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) kapsamında yararlanıcı ülke konumunda yer almaktadır. Bu konumu sebebiyle Azerbaycan bir dizi ürünlerini gümrükten muaf ya da indirimli tarifelerle Amerikan pazarlarına ihraç edebilmektedir.[233] Bu dönemde Azerbaycan'ın ihracat yaptığı ülkeler

---

[229] Haydar Aliyev, **op. cit.**, 1997, s. 460.

[230] David B. Ottaway, Dan Morgan, "Former Top U.S. Aides Seek Caspian Gusher", **The Washington Post**, 06.07.1997.

[231] Habil Tercimen, "Ermeniler, ABD'ye Karşı Endişeli", **Milli Gazete**, 06.08.1997.

[232] "U.S. Exports to Azerbaijan from 1994 to 2001; U.S. Imports to Azerbaijan from 1994 to 2001", **U.S. Census Bureau**, Foreign Trade Statistics, http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4632.html.

[233] "U.S. Relations With Azerbaijan", **U.S. Department of State**, Bureau of European and Eurasian Affairs, Fact Sheet, Washington DC, June 9 2016.

listesinde daha çok bölge ülkeleri ön sıralarda yer almaktaydılar. Ancak 2001 yılında İtalya, Azerbaycan'ın ihracat yaptığı ülkeler arasında önemli bir artış ile sıralamada ilk sıraya yerleşti. ABD ise Azerbaycan'ın ihracatında dokuzuncu, ithalatında ise altıncı sırada yer alıyordu. Aşağıdaki tablo Azerbaycan-ABD arasındaki ticaret hacminin gelişim sürecini göstermektedir.

TABLO 2: Azerbaycan'ın 1994-2001 Arasında ABD'yle Dış Ticareti

(Bin ABD Doları)

YILLAR	İTHALAT	İHRACAT	HACİM	DENGE
1994	9 971,0	20,0	9 991,0	9 951,0
1995	13 338,2	1 113,0	14 451,2	12 225,2
1996	16 814,2	2 177,8	18 992,0	14 636,4
1997	22 132,1	2 082,4	24 214,5	20 049,7
1998	39 779,0	13 856,5	53 635,5	25 922,5
1999	82 957,0	29 829,6	112 786,6	53 127,4
2000	104 131,8	8 004,7	112 136,5	96 127,1
2001	230 933,2	13 624,9	244 558,1	217 308,3

Kaynak: http://www.stat.gov.az/source/trade/.

2. "Asrın Anlaşması", 20 Eylül 1994.

Elçibeyin ardından iktidara gelen Haydar Aliyev, 23 Haziran 1993'te yabancı şirketlerin Azerbaycan'daki faaliyetlerinin ve banka hesaplarının geçici olarak durdurulduğunu, petrol anlaşmalarının ise iptal edildiğini açıkladı.[234] Aliyev, ülkede göreceli olarak istikrar sağlandıktan sonra petrol şirketleriyle görüşmeleri tekrar başlattı. 1994 yılının başlarında biten görüşmeler sonunda "Asrın Anlaşması"[235] olarak da bilinen ilk ve en önemli anlaşma BP önderliğindeki Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi (AIOC) ile SOCAR arasında 20 Eylül 1994'te Bakü'de Gülistan Sarayı'nda imzalandı.

[234] **Azerbaycan**, 25.06.1993.

[235] Haydar Aliyev, **op.cit.**, 1997, s. 9.

Böylece Azerbaycan'ın uluslararası topluma katılması, yabancı yatırımların yapılması ve ülkenin ekonomisiyle altyapısının gelişmesi için bir kapı açıldı.[236]

Anlaşmanın imzalandığı gün Aliyev'e bir tebrik mektubu gönderen ABD Başkanı Bill Clinton, anlaşmanın tarihî önemine atıfta bulunarak, Azerbaycan petrolünün işlenmesiyle birlikte iki ülke arasında artmakta olan ekonomik-ticari ilişkilerin daha da güçleneceğine, Dağlık Karabağ bölgesinde ve etrafında uzun süren çatışmanın çözüme kavuşturulacağına, Azerbaycan halkı için istikrar, ekonomik kalkınma ve refah getireceğine olan inancını ifade etti.[237]

"Asrın Anlaşması"na 11 büyük petrol şirketi katıldı.[238] Konsorsiyuma ortak olan BP, Ramco, Amoco, Statoil, Unocal gibi Batılı petrol şirketleri Azerbaycan petrol kaynakları üzerinde önemli haklar elde ettiler. Süresi 30 yıl olan (gerektiğinde uzatılabilecektir) ve petrol üretiminin paylaşımını içeren bu anlaşmanın toplam yatırım tutarı 11,5 milyar dolar düzeyindedir. Anlaşma 2 Aralık 1994'te Azerbaycan Parlamentosu'nda onaylandı.[239]

SOCAR ile ABD, İngiltere, Norveç, Türkiye, Suudi Arabistan ve Japonya petrol şirketlerinden oluşan konsorsiyum arasında 7,4 milyar dolarlık Üretim Paylaşım Anlaşması'nı (Production Sharing Agreement-PSA) imzalamışlardır. Bu anlaşmayla Hazar Denizi'nde bulunan "Azeri", "Güneşli" ve "Çırak" petrol yataklarının geliştirilmesi ve işletilmesi 30 yıl için AIOC'ye verilmiştir. 30 yıllık süreyle yaklaşık 650 milyon ton ham petrol üretecek olan bu projeden elde edilmesi öngörülen toplam gelir 100 milyar olarak saptanmıştır ki, bu gelirin de yaklaşık % 80'i Azerbaycan'ın bütçesine girecektir.[240] Böylece Azerbaycan'ın yaklaşık 34 milyar dolar kâr elde edeceği tahmin

---

[236] Gubad İbadoğlu, "Azerbaycan'ın Kalkınma Stratejisinde Petrolün Rolü: Ortodoks Bakış Açısıyla", **2023 Dergisi**, No. 18 (Ekim 2002), s. 72-75.

[237] Hafiz Pashayev, "Azerbaijan-U.S. Relations: From Unjust Sanctions to Strategic Partnership", **Azerbaijan in Global Politics: Crafting Foreign Policy**, Alexandros Peterson, Fariz Ismailzade (ed.), Baku, Azerbaycan Diplomatiya Akademiyası, 2009, s. 114.

[238] "Asrın Anlaşması"nda mevcut paylaşımın son şekli: BP Exploration (Caspian Sea) Limited (İngiltere) – %37.43, UNOCAL (ABD) – %10.30, SOCAR (Azerbaycan) – %10, INPEX Southwest Caspian Sea Ltd (Japonya) – %10, Statoil Absheron (Norveç) – %8.56, Exxon Azerbaijan Limited - Exxon Mobil (ABD) – %8, Türkiye Petrolleri A.O. - TPAO (Türkiye) – %6.75, Devon Energy (ABD) – %5.62, ITOCHU Oil Exploration (Azerbaijan) Limited (Japonya) – %4.30, Amerada Hess (ABD) – %2,72. **Bkz.** Fuad Hüseynov, **Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Sistemi,** Bakı, Qafqaz Universiteti, 2010.

[239] **Azerbaycan**, 03.12.1994.

[240] Michael P. Croissant, **The Armenia-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications**, Connecticut: Praeger Westport, 1998, s. 115-116.

edilmektedir.[241] Ayrıca, petrol üretimi sırasında çıkacak olan 55 milyar m^3 doğalgaz da Azerbaycan'a bırakılacaktı.

Daha önce SOCAR'ın payı %30 olarak kararlaştırılırken, anlaşma imzalanmadan önce %10'u Rus Lukoil'e, anlaşma imzalandıktan sonra ise %5'i de TPAO'ya devredildi.[242] Azerbaycan hükûmeti Kasım 1994'te imzalanan anlaşma ile İran'a da %5'lik bir pay verme kararı almış, böylece hem Ermeni işgali hem de Hazar'ın statüsü konusunda bu ülkenin desteğini kazanmayı amaçlamıştır. Ancak mevcut yasalar Amerikan şirketlerinin İran ile iş yapmasını imkansız kıldığından ABD yönetimi bu anlaşmaya şiddetle karşı çıkmış ve İran "Asrın Anlaşması"na katılamamıştır. ABD ve Türkiye'ye verilen bu tavizler sonucunda Azerbaycan 8 milyon ton petrol ve petrolden elde edilecek 0.8 milyar dolar kaybetmiştir.[243]

ABD şirketleri "Asrın Anlaşması"yla % 40'lık bir paya sahip olmuş, İran'ın %5'lik payı Nisan 1995'te ExxonMobil'e devredildikten sonra bu oran %43.8'e yükselmiştir.[244] ABD, AIOC aracılığıyla Azerbaycan petrol endüstrisinin altyapısının Batı standartlarına göre kurulmasını sağladı ve şirket Çırak bölgesinden "erken petrol" (endüstriyel bir terim olup, büyük hacimlerdeki petrolün boru hattı sistemine girmesinden önceki dönemde nakledilen petrol için kullanılmaktadır) çıkardı.[245]

Azerbaycan petrolünün ihracına yönelik üç anlaşma imzalandı ve yedi konsorsiyum oluşturuldu.[246] AIOC'deki yüzdelerden de anlaşılacağı üzere imzalanan anlaşmalarla Azerbaycan petrollerinin denetimi daha çok Amoco, Exxon, Unocal ve Pennzoil gibi Amerikan petrol şirketlerinin elindedir. ABD'li şirketler Azerbaycan petrolüyle ilgili yapılan anlaşmalara büyük ilgi gösterdiler. Ancak ABD yönetimi, İran şirketlerinin anlaşmada yer alması halinde ABD'li şirketlerin katılımını yasakladığı için,

---

[241] "Azerbaycan'da Tarihi Gün", **Milliyet**, 20.09.1994.

[242] Ali Aliyev, **Azerbaycan Respublikasının Xarici Ölkelerle Olan İqtisadi Elaqelerinin Statistik Şerhi**, Bakı, Maarif Kitabevi, 2004, s. 19.

[243] Elşan Mammadov, "Asrın Müqavilesi Azerbaycan Neft Senayesinin İnkişafında Mühüm Merheledir", **Azerbaycan Neftinin Düneni Bugünü ve Sabahı** (ed. M. Merdanov et al.), Bakı, 1997, s. 48-50.

[244] Ibrahimov, **op. cit.**, s. 7.

[245] Shirin Akiner, Rovshan Ibrahimov, Ariz Huseynov, **Interregional Cooperation in Eurasia**, SAM Review, Baku, Vol. 9-10 (Eylül 2013), s.54.

[246] Asrın Anlaşmasına uygun olarak Azeri, Güneşli, Çırak, Karabağ, Şahdeniz, Dan Ulduzu ve Eşrefi, Lenkoran ve Talışdeniz, İmam, Zeynelabidin Tağıyev, Oğuz yataklarında kurulan konsorsiyumların pay dağılımında ABD %27, Rusya %23, İngiltere %13 ve Fransa %5'le önde bulunmaktadır. **Bkz. Neft Müqavileleri**, Bakı, Azerbaycan Statistika Komitesi, 2000, s. 37-40.

Şahdeniz Anlaşması'na Amerikan şirketleri katılmamıştır. 4 Temmuz 1996'da imzalanan Şahdeniz Anlaşması'nda, İran şirketi OIEC % 10'luk payla konsorsiyumda yer aldı.[247] Buna rağmen Washington, 1996'dan sonra Amerikan petrol şirketlerinin Azerbaycan'daki Üretim Paylaşım Anlaşmaları'na katılımını aktif bir şekilde teşvik etmiştir. Haydar Aliyev'in ABD'ye ilk resmi ziyareti sırasında, 1 Ağustos 1997'de iki ülke arasında enerji sektöründe diyalog oluşturulması, Azerbaycan petrolünün çıkarılması ve işletilmesiyle ilgili anlaşmalar imzalandı. [248] SOCAR ile Amerikan Exxon/Mobil şirketi arasında "Oğuz" yatağındaki petrol rezervlerine ilişkin yeni PSA imzalandı. Yazılı basında yer alan bilgilere göre, diğer büyük Amerikan şirketlerinden Pennzoil "Karabağ" PSA, Amoco "Eşrefi-Dan Ulduzu" PSA ve Chevron da "Abşeron" PSA'da yer aldı.[249] Conoco, Frontera Resources, Amerada Hess, Moncrief Oil gibi şirketler de sonradan diğer üretimin paylaşımı anlaşmalarına katılmış ve Azerbaycan'daki Amerikan enerji çıkarlarını temsil etmişlerdir.

"Asrın Anlaşması"nın imzalanmasından sonra ABD-Azerbaycan ilişkilerinde yaşanan gelişmeye rağmen, "Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün devam etmesi, Azerbaycan'a yapılacak Amerikan yardımlarını engellemiş ve enerji sektöründeki gelişim hızını kesmiştir. Ancak ABD, bu maddenin kapsamı dışında kalan alanlarda yardımlarını sürdürmüştür. Kongre'deki bazı Azerbaycan yanlısı üyelerin girişimleriyle bu ülkenin Eximbank, Denizaşırı Özel Yatırım Şirketi (Overseas Private Investment Corporation-OPIC) ve Ticaret ve Kalkınma Ajansı (United States Trade and Development Agency-USTDA) gibi kurumlara erişimi sağlanmış, ekonomik yardım programları çerçevesinde bazı katkılar yapılmıştır.[250] Ekim 1999'da USTDA, Azerbaycan'ın doğalgaz sektörünün yeniden yapılandırılması, üretim ve ihraç potansiyelinin ortaya konması için SOCAR'la 425 milyon dolarlık anlaşma imzaladı.[251]

---

[247] Thomas De Waal, **The Caucasus: An Introduction**, New York:Oxford University Press, 2010, s. 172-173.

[248] **Radikal**, 02.08.1997.

[249] Marika Karayianni, Production Sharing Agreements and National Oil Funds, Shirin Akiner (ed.), **The Caspian: Politics, Energy and Security**, Central Asia Research Forum, London & New York, RoutledgeCurzon, 2004, s. 143.

[250] David King, Miles Pomper, "The U.S. Congress and the Contingent Influence of Diaspora Lobbies: Lessons From U.S. Policy Toward Armenia and Azerbaijan", **Journal of Armenian Studies**, C. VIII, No. I (2004), s. 89.

[251] Necdet Pamir, "Hazar Bölgesinde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", **Avrupa'nın ve Türkiye'nin Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'da Ortak İlgi Alanları**, Ankara, Harp Akademileri Basımevi, 2000, s. 127-163.

Haydar Aliyev'in 12 Eylül 2000'de ABD'ye yaptığı çalışma ziyareti sırasında SOCAR ile ABD'nin Moncrief Oil ve Türkiye'nin Türk Petrolleri şirketleri arasında "Murovdağ" ve "Kemaleddin" yataklarında üretimin pay dağılımına dair anlaşma imzalandı.[252] Bu SOCAR'ın yabancı petrol şirketleriyle imzaladığı sayıca yirminci anlaşma idi. Belirtmek gerekiyor ki, bu dönemde genel olarak Azerbaycan enerji sektöründe yapılan işlerin %30'luk bir bölümü ABD'li şirketlerin payına düşmekteydi.

ABD yönetimi ve petrol şirketlerinin Azerbaycan petrolüne ilgi göstermelerinin dört nedeni vardır. Bunlar; Hazar bölgesinin üretim potansiyelinin büyük olması, geçmişte mümkün olmayan yatırımların cezbedici özelliği, gerçek potansiyelin tespit edilebilme imkânının katılımla mümkün olabilmesi ve üretilecek petrolün dünya piyasalarına arz edilecek olmasıdır.[253] Petrol yataklarının işletilmesiyle ilgili anlaşmaların imzalanmasından sonra ABD'nin Azerbaycan'daki stratejik ve ticari çıkarları büyük ölçüde artmıştır. Amerikan şirketlerinin Azerbaycan'la ticari bağları güçlendikçe Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etkisi giderek azalmış, Azerbaycan konusunda kamu bilincinin arttığı gözlemlenmiştir. Azerbaycan petrollerine yönelik imzalanan anlaşmalarda ABD'li çokuluslu şirketler büyük etkinlik göstermiştir. Bu bağlamda Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkileri, enerji kaynaklarına odaklanarak gelişme göstermiştir.

1993'ten itibaren ülkede istikrarın sağlanmasıyla birlikte petrol, ekonomik reformların yapılabilmesi için bir umut olarak belirmeye başladı. 20 Eylül 1994 tarihli "Asrın Anlaşması"yla Azerbaycan petrolü ilk defa ve köklü bir şekilde yabancı yatırıma açılmış oldu. Bu anlaşmayı diğer petrol ve doğalgaz anlaşmaları izleyerek Azerbaycan'ın enerji sektörüne milyarlarca dolarla ifade edilen Batı sermayesi akını başladı.[254] Azerbaycan yaptığı bu anlaşmalarla, politik ve ekonomik bağımsızlığı da yakalama imkânına sahip oldu. 1994-1999 döneminde yabancı petrol şirketleri, Azerbaycan'a petrol arama ve işletme hakları konusunda 355 milyon dolar ödeme yaptı. Bu, 1999'da

---

[252] Haydar Aliyev, **Müsteqilliyimiz Ebedidir**, XXX Kitap (Eylül, 2000 - Kasım, 2000), Bakı, Azerneşr, 2010, s. 38-39.

[253] Aras, **op. cit.**, 2008, s. 35.

[254] Faruk Arslan, "Azerbaycan Ekonomisinde Geçiş Dönemi", **Hazar Bilim Sanat ve Kültür Dergisi**, No. 1 (İlkbahar 2000), s. 57.

Azerbaycan'ın 450 milyon dolar civarında olan bütçesi açısından çok önemli bir rakamdı.[255]

Birincisi, Azerbaycan modern teknoloji elde etmiş, petrol-doğalgaz sanayisini ve altyapısını yenileme fırsatı bulmuş, her iki sanayisinin gelişimine yardım eden müessese ve teşkilatları kurabilmiştir. İkincisi, yabancı şirketler tarafından ödenen ve Azerbaycan'ın bütçesine dahil olan vergilerin tutarı artmış, böylece binlerce işyeri açılmış ve ekonominin büyümesi gerçekleşmiştir. Son olarak da, petrolün ve doğalgazın satışından Azerbaycan milyarlarca dolar gelir elde etmiştir.

Enerji kaynakları ve özellikle petrol faktörü, Azerbaycan'daki politik ve ekonomik ilerleme sorunlarının çözümünde önemli rol oynamıştır.[256] Petrolden elde edilen gelirler, ülkenin bağımsız ekonomik ve yatırım politikaları yürütmesini sağlamış ve hayat standartlarını önemli ölçüde artırmıştır. İşsizlik sorunundan ve reel gelirdeki artıştan sosyal reformlara, sağlık sistemine, çevreye, eğitime, altyapının yeniden inşası ve donatılmasına kadar birçok soruna çözüm üretebilmiştir.

Ayrıca petrol anlaşmaları, Azerbaycan petrolünün dünya piyasalarına ihracını, yeni petrol alanlarının gelişimini, boru hatlarının inşa edilmesini ve bölgedeki diğer petrol üreten ülkelerden ihraç edilen petrol için Azerbaycan'ın enerji koridoru haline gelmesini sağlamıştır. Petrolün dünya piyasalarına ihracı nedeniyle uluslararası finans kuruluşları, Azerbaycan'ın kredi notlarını artırmış ve bu durum Azerbaycan'a yönelik projelere yatırımları teşvik etmiştir. Çokuluslu petrol şirketlerinin personelleriyle çalışmak, yüksek kalitede ekipman ve teknolojiye sahip olmak Azerbaycan'lı petrol uzmanlarının profesyonellik seviyelerini artırmıştır. Kısacası, Azerbaycan enerji ve özellikle petrol politikalarıyla ekonomik gelişim ve büyüme sağlamıştır.

Dünyanın önde gelen petrol şirketleriyle imzalanan anlaşmalardan sonra, Azerbaycan'ın petrol kaynaklarıyla ilgili nüfuz mücadelesi sona ermiştir. 1995'ten sonra bölgesel enerji politikalarında yaşanan gelişmeler gerçekte Azerbaycan'ın potansiyel bir

---

[255] Ercan Sancak, "Azerbaycan'da Uygulanan İstikrar Politikası ve Enflasyon", Emine Gürsoy, Erdal Şahin (ed.), **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 559.

[256] Resul Gouliev, **Petrol ve Politika**, (çev. Fatma Feran), İstanbul, Medyatik Yayıncılık, 1997, s. 109.

enerji ihracatçısı ve Doğu-Batı istikametindeki geçişler için koridor ülke olarak görülmeye başlandığını gösteriyordu. Böylece Azerbaycan kısa zamanda yeni dış politika prensipleri ve hedefleri formüle etme imkânı bulmuştur. Azerbaycan hem petrol ihracatçısı kimliğini, hem de koridor ülke rolünü Hazar bölgesindeki politikalarda pazarlık konusu yapmaya başladı. Üstelik, Azerbaycan dış politika yapıcıları Dağlık Karabağ sorunu ve ülkenin toprak bütünlüğü meselesini de uluslararası enerji konularıyla bütünleştirmeyi başardılar. 1990'ların sonlarından itibaren Azerbaycan petrolünün uluslararası pazarlara taşınması için ihraç boru hattı projelerinin gündeme gelmesi ve Hazar havzasındaki diğer ülkelerin de bu projelere katılımı meselesi, Azerbaycan'ın Güney Kafkasya'daki bölgesel etkinliğini artırmıştır. Büyük güçlerin yeni rekabet alanı bundan sonra enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılmasında izlenecek yollar olmuştur.

3. Bölgesel Boru Hatları ve ABD

a. ABD'nin Desteklediği Projeler

Batılı şirketlerin petrol ve doğalgaz yataklarının işletilmesine katılımını sağladıktan sonra, enerji kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması için ulaşım koridorlarının açılması Azerbaycan'ın ana hedeflerden biri idi. Açık denizlere kıyısı bulunmayan Azerbaycan, bu hedefine yalnızca bir boru hattı inşa edilmesiyle ulaşabilirdi. Bu boru hattı ile Azerbaycan'ın en büyük petrol havzası Azeri-Çırak-Güneşli yataklarından çıkarılan "erken petrol" yabancı pazarlara ihraç edilecekti. Ana üretimin ancak 2005 yılında başlayacağı göz önüne alındığında, boru hattının inşası Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ciddi ekonomik bunalım yaşayan Azerbaycan'ın sürekli gelir elde edebilmesi için zaruri idi.

ABD, Rusya'nın bölgesel enerji politikaları üzerindeki etkisini azaltmak, enerji kaynaklarına dayalı güçlenmesi ve tekelleşmesini engellemek için Azerbaycan ve genel olarak Hazar havzasındaki enerji nakil hattı projelerinin hayata geçmesi konusunda

oldukça istekliydi. Bu nedenle Amerikan yönetimi yeni bir ihraç boru hattının yapımını güçlü bir şekilde destekledi. Azerbaycan petrolünün taşınması için iki seçenek vardı: (1) Kuzey istikametinde Rusya üzerinden geçecek alternatif bir boru hattının (Bakü-Novorossiysk güzergâhı) inşa edilmesi; (2) Batı yönünde ise Gürcistan topraklarından geçecek yeni bir ulaşım koridorunun (Bakü-Supsa boru hattı) açılması.

7-10 Ekim 1995 tarihlerinde Bakü'yü ziyaret ederek Devlet Başkanı Haydar Aliyev'le bir dizi görüşmeler gerçekleştiren, o dönem Amoco petrol şirketinin Orta Asya petrolleri konusunda danışmanlığını yapan Zbigniew Brzezinski, ABD Başkanı Clinton'un şahsi mektubunu Aliyev'e takdim etti.[257] Clinton'un mektubu ABD'nin Hazar petrolleriyle ilgili öncelikli tercihinin petrol güzergâhlarının çeşitlendirilmesi ve bu suretle kaynakların aktarımı meselesinde Rusya'nın baypas edilerek bu ülkeye bağımlılığın en aza indirilmesi olduğunu gösteriyordu. Azerbaycan tarafının bu yönde olumlu bir karar alması, Azeri petrolünün tamamının yalnızca kendi topraklarından taşınmasını isteyen Rusya'nın taleplerinin geri çevrilmesi anlamına gelecekti. Aliyev, Brzezinski ile yaptığı görüşmelere paralel olarak Rus delegasyonu ile de müzakereler yürütüyordu.[258] Ancak Rusya ile Dağlık Karabağ çatışması nedeniyle gerilen ilişkilerden dolayı ABD'nin teklifi olumlu karşılanmıştır.

Yapılan müzakereler sonucunda, Azerbaycan hükûmeti ve AIOC eşzamanlı olarak iki boru hattının inşa edilmesi konusunda anlaştılar. Birincisi, Kuzey İhraç Yolu (KİY) olarak da bilinen Bakü-Novorossiysk hattı idi. Uzunluğu 1,347 km olan boru hattının 231 km'lik kısmı Azerbaycan'dan geçmektedir. Yıllık kapasitesi 6 milyon ton olan hat ile petrol Rusya'nın Karadeniz'deki Novorossiysk Limanı'nda tankerlere yüklenmekte, Türk Boğazları aracılığıyla da Akdeniz limanlarına taşınmaktadır.[259]

İkincisi ise Batı İhraç Yolu (BİY) olarak da isimlendirilen Bakü-Supsa petrol boru hattı idi. Gürcistan'ın Karadeniz kıyısındaki Supsa Limanı'na kadar uzanan bu petrol

---

[257] Jofi Joseph, **Pipeline Diplomacy: The Clinton Administration's Fight for Baku-Ceyhan**, WWS Case Study 1/99, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, 1999, s. 16.

[258] Zbigniew Brzezinski, **Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower**, New York: Basic Books, 2007, s. 143.

[259] Rovshan Ibrahimov, "Azerbaijan Energy Strategy and the Importance of the Diversification of Exported Transport Routes", **Journal of Qafqaz University**, No. 29 (2010), s. 25.

boru hattının toplam uzunluğu 917 km olup, bunun 492 km'lik bölümü Azerbaycan'dan geçiyor. Yıllık 5.5-6 milyon ton taşıma kapasitesi olan boru hattı ile petrol Akdeniz'deki limanlara nakledilmektedir.[260] Bakü-Supsa petrol boru hattı, Azerbaycan petrolünün Rusya'yı baypas ederek Avrupa Birliği (AB) pazarlarına ulaşmasını sağladı. Böylece ilk kez eski Sovyet cumhuriyetlerinden biri Rusya'nın boru hattı taşımacılığındaki tekeline son vermiş oldu. Bakü-Supsa hattının inşası Azerbaycan'ın enerji ulaşım yollarını çeşitlendirmesini sağlamış, bağımsız bir enerji ve dış politika yürütmesine olanak tanımıştır.

Bakü-Novorossiysk ve Bakü-Supsa petrol boru hatlarının enerji güvenliği kapsamında bir takım dezavantajları da mevcuttur. Bunlar; (1) Her iki boru hattı güzergâhında yer alan bölgelerde (Çeçenistan, Güney Osetya ve Abhazya) iç savaş ve ayrılıkçı hareketler nedeniyle yaşanan siyasî istikrarsızlık, (2) Novorossiysk ve Supsa limanlarında petrol yüklenen tankerlerin Türk Boğazlarında hem aşırı trafiğe hem de çevresel felaket riskine yol açabilecek kapasitede oluşu, (3) Boru hatlarının yıllık 11 milyon ton olan taşıma kapasitelerinin 2005 yılında başlaması öngörülen ve yıllık 20 milyon tona ulaşacağı tahmin edilen ana üretim açısından yetersiz kalışı.[261] Bu etmenler alternatif bir güzergâh üzerinden ana ihraç boru hattının inşasını zorunlu kıldı.

ABD'nin Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına ihracı için teklif ettiği ilk ana ihraç boru hattı projesi Bakü-Erivan-Ceyhan hattı olmuştur. Bu hattın gerçekleşmesiyle, Ermenistan'la ilişkilerin yumuşatılarak, Dağlık Karabağ sorununun çözülebileceği düşünülmüştür. [262] Ancak Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili görüşmelerde başarı sağlanamaması nedeniyle Azerbaycan daha sonra bu güzergâha karşı çıkmış ve hattın gerçekleşmesi olanaksız kılınmıştır.[263]

Hazar havzasındaki projelerde önemli bir rol oynayan Conoco petrol şirketinin başkanı Mike Stinson, Senato'da önerilen boru hatları içerisinde Bakü-Basra petrol boru hattının daha ekonomik ve tercih edilebilir olduğunu belirtti.[264] AIOC'de en büyük pay

---

[260] **Ibid.**, s. 26.

[261] Aras, **op. cit.**, 2008, s. 95-96.

[262] John Maresca, "A Peace Pipeline to End the Nagorno Karabakh Conflict", **Caspian Crossroads**, Washington, No. 1 (1995), s. 17.

[263] Lale Sarıibrahimoğlu, "Ceyhan Yolunda Ermenistan Ağırlığı", **Cumhuriyet**, 16.08.1997.

[264] Robert Lyle, "Caspian: Views Differ on Viability of Oil Pipelines", **RFE/RL**, 04.03.1999.

sahibi olan BP-Amoco şirketi de İran seçeneğinin fizibilite ve maliyet açısından daha uygun olduğu, bu güzergâhta boru hattı inşa edilmesinin gerekliliği konusunda açıklama yapmıştır.[265]

İran'dan geçecek bir boru hattının avantajlarına rağmen, Hazar petrolleri ve doğal gazının taşınmasında ABD yönetiminin bu ülkeye karşı olumsuz tavrı önemli bir engel teşkil etmiştir. ABD İran'ı teröre destek vermek, radikal İslami akımları bölgede yaymak ve kitle imha silahları üretmeye çalışmakla suçlamıştır. Bu nedenlerden dolayı ABD, daha ekonomik olmasına rağmen İran'dan geçecek herhangi bir petrol boru hattı projesini desteklemedi. ABD Senatosu, bu politikalarının bir uzantısı olarak 1996'da İran ve Libya'ya yaptırım programını onaylamıştır.[266]

ABD'nin Hazar Havzası Enerji Diplomasisi Özel Danışmanı Richard Morningstar, "İran seçeneği daha ekonomik gözükebilir. Ancak bu sadece ekonomik göstergelerle belirlenmemelidir. Biz Hazar petrollerinin doğu-batı güzergâhıyla taşınmasından yanayız" açıklamasını yapmıştı. [267] ABD'nin bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilgili özel danışmanı Stephen Sestanovich de, "İran üzerinden boru hattı fikri hatalı bir tutumdur. Küresel terörizmi destekleyen, kitle imha silahları üreten bir ülkeye böyle bir avantaj sağlanması durumunda yeni problemler ortaya çıkacaktır. ABD için en uygun güzergâh doğu-batı koridorudur" [268] şeklindeki açıklamasıyla ABD'nin İran güzergâhıyla ilgili tavrını açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Bu arada, bölgeye yönelik ulaştırma projeleri içerisinde ise ABD ve AB ülkelerinin de büyük ağırlığı olan TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) projesini siyasî ve ekonomik olarak desteklemiştir.[269] Avrupa-Kafkasya-Orta Asya ülkelerini birbirine bağlayan bu proje geçtiğimiz yüzyılın en kapsamlı ulaşım ve

---

[265] Michael Lelyveld, "Turkey: US Urges Solution to Caspian Pipeline", **RFE/RL**, 23.09.1999.

[266] Patrick Clawson, "Enerji Güvenliği, İran Körfezi ve Hazar Havzası", **Stratejik Analiz**, C. I, No. 2 (Haziran 2000), s. 71-75.

[267] Charles Recknagel, "Central Asia: U.S. Supports Multiple Pipelines from Caspian Sea", **RFE/RL**, 13.11.1999.

[268] Sonia Winter, "Central Asia/Caucasus: A Misson to Deter Iranian Connection", **RFE/RL**, 11.12.1997.

[269] Mahmut N. Sezgin, "Güney Kafkasya'da Ulaştırma ve Jeostrateji", **Stratejik Analiz**, C. II, No. 25 (Mayıs 2002), s. 48.

taşımacılık anlaşması olarak anılmaktadır. Bu proje aynı zamanda, Ermenistan'ın Batı ile ticari entegrasyonunu sağlayacak en somut girişimdir.[270]

ABD, Şahdeniz [271] yatağında bulunan doğalgazın Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Erzurum şehrine ulaştırılmasını öngören Bakü-Tiflis-Erzurum, Azerbaycan petrollerinin dünya pazarlarına ulaştırılması içinse Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesini desteklemiştir.

b. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı Projesi ve ABD

BTC petrol boru hattı projesi, 1990'lı yıllardan itibaren, özellikle Azerbaycan ve Kazakistan petrollerinin, Türkiye üzerinden Ceyhan terminalinde uluslararası pazara arzını hedeflemekteydi. Bu proje, Azerbaycan ve Kazakistan'dan çıkan yıllık 45 milyon ton petrolün pazarlanmasını amaçlamaktadır.[272]

Azerbaycan, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak için BTC projesinin gerçekleşmesine büyük önem vermekteydi. Bu proje için ilk girişim Ebülfeyz Elçibey döneminde oldu. 9 Mart 1993'te Bakü'de imzalanan anlaşmayla Azerbaycan petrolünün ihraç edileceği boru hattının Türkiye'den geçmesi kararlaştırıldı.[273] Bu anlaşma daha sonra Haydar Aliyev yönetimi tarafından geçersiz sayılsa da, 1994'te AIOC'nin oluşturulmasıyla birlikte, Türkiye üzerinden geçecek bir petrol boru hattı projesi tekrar gündeme geldi. İran'da yapılan Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) toplantısına katılan Aliyev, Hazar petrolünün taşınması için BTC güzergâhının faydalı olacağını, ancak ülkesinin petrolün uluslararası pazarlara ulaştırılması açısından "her türlü yeni güzergâh" seçeneğine de açık olduğunu belirtmiştir.[274] Haydar Aliyev, ABD'nin Bakü'yü Gürcistan üzerinden Ceyhan'a bağlayan boru hattını desteklemesi yönünde yaptığı baskılara

---

[270] Ayşen Atasir, "ABD'nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, C. IV, No. 37 (Mayıs 2003), s. 79.

[271] Derinliği 50-500 metre arasında değişen ve 859,8 m² alanı kapsayan Şahdeniz yatağı Hazar'da, Bakü'nün 55 km güneydoğusunda bulunmaktadır. Operatörlüğünü BP-Amoco şirketinin yaptığı Şahdeniz doğalgaz yatağıyla ilgili anlaşma 1996'da imzalanmıştır. **Bkz. SOCAR**, http://www.socar.az/socar/az/activities/production/shah-deniz.

[272] Necdet Pamir, **Bakü-Ceyhan Boru Hattı (Orta Asya ve Kafkasya'da Bitmeyen Oyun)**, Ankara, ASAM Yayınları, 1999, s. 18.

[273] Turan Aydın, "Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Politikası", **Avrasya Etüdleri**, C. I, No. 4 (Kış 1995), s. 59.

[274] **Azerbaycan**, 13.06.2000.

rağmen, Azerbaycan petrolünü birkaç değişik boru hattıyla taşımak istediklerini belirtmiştir.

Azerbaycan'ın dış politikasında 1997'den itibaren artan bir şekilde ABD eksenine doğru bir yönelme olduğu söylenebilir. Bu durum, Azerbaycan'ın ABD dış politikasında kazandığı önemden kaynaklanmaktadır. Bunun ilk göstergesi de, Bill Clinton yönetiminin BTC petrol boru hattı projesinin hayata geçirilmesi için büyük çaba sarfetmesiydi. 29 Ekim 1998'de Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Özbekistan Cumhurbaşkanlarının Bakü-Ceyhan hattına açık destek veren "Ankara Deklarasyonu"nu imzalamasına giden süreçte Clinton yönetiminin rolü büyük oldu.[275] Bu ortak deklarasyonla Hazar havzasındaki ülkeler, uluslararası petrol şirketlerinin ticari endişelerinden kaynaklanan çekincelerine karşılık, Bakü-Ceyhan hattının ana petrol boru hattı olarak gerçekleştirilmesine ilişkin kararlılıklarını güçlü bir şekilde teyit ettiler. Amerikan yönetimi, deklarasyona verdiği desteği, Enerji Bakanı Bill Richardson'un belgeye şahit olarak imza atmasıyla vurgulamıştır.[276] İmza töreninde bir konuşma yapan Haydar Aliyev, "tarihi" olarak nitelendirdiği deklarasyonun hem bölge ülkelerinin ve halklarının çıkarlarına uygun olduğunu, hem de bölgesel işbirliği açısından önemli bir örnek teşkil ettiğini söyledi.[277]

Hazar'daki Azerbaycan yataklarından çıkarılacak Azerbaycan petrolünün küresel pazarlara taşınabilmesi için BTC boru hattı[278] projesi Türkiye tarafından önerildi. Bu projenin gerçekleşmesi için 18 Kasım 1999'da İstanbul'da düzenlenen AGİT Zirve toplantısında Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanan "Hükûmetlerarası Anlaşma", her üç ülkenin de onay işlemlerini tamamlamasından sonra 10 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[279] Zirve sırasında imzalanan "İstanbul Deklarasyonu"na dönemin ABD Başkanı Bill Clinton da gözlemci sıfatıyla imza koymuştur. Trans-Hazar Gaz Boru Hattı Projesi'ne atıf yapılan bu belgede, "Hazar enerji kaynaklarına ve bunların

---

[275] Kamer Kasım, "Azerbaycan'ın Dış Politikası", Emine Gürsoy, Erdal Şahin (ed.), **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 440.

[276] "75. Yılda İki Büyük İmza", **Hürriyet**, 30.10.1998.

[277] Haydar Aliyev, **Müsteqilliyimiz Ebedidir**, XVIII Kitap (Ekim, 1998 – Aralık, 1998), Bakı, Azerneşr, 2006, s. 58-59.

[278] Hattın uzunluğu 1768 km'dir. Bunun 443 km'si Azerbaycan, 249 km'si Gürcistan, 1076 km'si de Türkiye'den geçmektedir. Bu hattın toplam maliyeti 3.9 milyar dolar, günlük aktarım kapasitesi ise 1 milyon varildir. **Bkz. SOCAR** resmi sitesi, http://socar.az/socar/az/activities/transportation/baku-tbilisi-ceyhan-btc-main-export-oil-pipeline.

[279] "Enerji", **Dışişleri Güncesi**, Ankara, Dışişleri Bakanlığı, Haziran 2000, s. 173.

dünya pazarlarına ihraç edilmesine büyük önem veriyoruz. Bunun dünya enerji arzını çeşitlendireceğine ve bölge istikrarına katkı sağlayacağına inanıyoruz" denilmekte, ayrıca Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) katılım sürecinde önemli ilerleme kaydedildiği ifade edilmekteydi.[280]

3 Ekim 2000'de Azerbaycan, projeyi desteklemek amacıyla bir sponsor grup oluşturdu. 8 şirketten oluşan grubun üyeleri "Ana İhraç Boru Hattı Katılımcıları" olarak anıldılar. Grubun üyeleri, "Sponsor Grup Finansman ve İşbirliği Anlaşması"nı imzaladılar.[281] Sponsor grup içerisindeki şirketler ve payları zamanla değişmiş olup, en son şekli Tablo 3'teki gibi oluşmuştur.

TABLO 3: Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesinde Şirketlerin Pay Dağılımı

BP Exploration (Caspian Sea) Ltd. (Birleşik Krallık)	**% 30,10**
SOCAR (Azerbaycan)	**%25,0**
Chevron (ABD)	**%8,90**
Statoil BTC Caspian As (Norveç)	**%8,71**
TPAO (Türkiye)	**%6,53**
ENI/Agip (İtalya)	**%5**
Total S.A. (Fransa)	**%5**
Itochu Oil Exploration (Azerbaijan) Inc. (Japonya)	**%3,4**
Inpex (Japonya)	**%2,5**
ConocoPhillips (ABD)	**%2,5**
Delta-Hess (BTC) Ltd. (Suudi Arabistan-ABD)	**%2,36**

Kaynak: Bakü-Tiflis-Ceyhan HPBH Proje Direktörlüğü, **Mep Katılımcıları**, 2016, http://www.btc.com.tr/mep.html.

[280] "A National Security Strategy for a New Century", **The White House**, December 1999, s. 33.

[281] Qasımlı, **op. cit.**, I hisse, s. 343-344.

4. ABD'nin Yardım Programları Çerçevesindeki Faaliyetleri

1995 mali yılı için ABD, çeşitli sivil toplum örgütleri aracılığıyla Azerbaycan'a 27,5 milyon dolar yardımda bulundu.[282] 1996'da ise ABD Azerbaycan'a dört aşamalı bir insani yardımda bulunmuştur. İlk olarak "Save The Children" kurumu aracılığıyla 9 milyon dolar, ikinci aşamada "Adventist Development and Relief Agency" aracılığıyla ABD Tarım Bakanlığı'nın ayırdığı 12 milyon dolar, iki devlet arasındaki eğitim programının uygulanmasıyla ilgili 1,5 milyon dolar ve son aşama olarak da Dünya Gıda Programı (WFP) ve diğer uluslararası sivil toplum kuruluşları aracılığıyla 5 milyon dolar insani yardımda bulundu.[283]

ABD yönetimi tarafından sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Azerbaycan'a gönderilen yardımlarda, genellikle sığınmacılara yönelik tıbbi malzemeler, ilaç ve gıda yardımında bulunulmuştur. Dört aşamada gerçekleştirilen bu yardımlar, 1997 yılının Mayıs ayına kadar Azerbaycan'a ulaştırılmıştır. Ayrıca, Azerbaycan'da faaliyette bulunan ABD petrol şirketleri Exxon, Amoco ve Pennzoil bu ülkede demokrasinin gelişimi için toplam 600 milyon dolarlık yardımda bulundular.[284]

2 Ağustos 1999'da ABD Kongresi, Güney Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin ekonomik ve siyasî bağımsızlıklarını desteklemek amacıyla "İpek Yolu Strateji Yasası"nı onayladı. Yasa tasarısı, Haydar Aliyev'in "Azerbaycan'ın yakın dostu" diye takdim ettiği Kanzas Senatörü Sam Brownback[285] tarafından hazırlanmıştı. Bölgenin ABD için taşıdığı önemin giderek farkına varılmasına paralel olarak Kongre'den geçen bu yasa, ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarının ana hatlarını açıkça ortaya koydu.[286] İpek Yolu Strateji Yasası'nı oluşturan bölümde 7 nokta ön plana çıkarılmıştı: (1) Bir zamanlar Güney Kafkasya ve Orta Asya'nın en önemli ekonomik hattı olan tarihi İpek Yolu, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'dan geçmekteydi; (2) İpek Yolu üzerindeki halkların birbirine

---

[282] Seferov, **op. cit.**, s. 21.

[283] Nesirov, 1998, **op. cit.**, s. 111.

[284] **Ibid.**

[285] Haydar Aliyev, **Müsteqilliyimiz Ebedidir**, XI Kitap (Temmuz, 1997 – Ağustos, 1997), Bakı, Azerneşr, 2003, s. 79.

[286] Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", **Uluslararası İlişkiler**, C. I, No. 3 (Güz 2004), s. 123-149.

bağımlılığı ve karşılıklı işbirliği yoluyla eski ekonomik ilişkilerini tekrar tesis etmeleri, egemenliklerinin teminat altına alınması kadar, demokrasi ve pazar ekonomisi yolundaki reformların başarısı için de önemliydi; (3) Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri arasında siyasî, ekonomik ve güvenlik ilişkilerinin güçlendirilmesi bölgenin istikrara kavuşmasına da hizmet edecekti; (4) Bölgede demokrasilerin ve serbest piyasa ekonomilerinin gelişimi, uluslararası özel sektör yatırımcılarının bölgeye girişlerini teşvik edecekti; (5) Bölgedeki Müslüman ülkeler, ABD ile yakın ilişkiler kurmak isteyen ve İsrail'le yoğun ticari ve diplomatik ilişkiler içinde bulunan laik yönetimlere sahiptirler; (6) Bölgede, ABD'yi sorunlu Basra Körfezi'ne bağımlı olmaktan kurtaracak çok değerli enerji kaynakları bulunmaktaydı; (7) ABD dış politikası ve uluslararası yardımları bölge ülkelerinin ekonomik ve siyasal bağımsızlıklarının yanısıra, demokratik toplum inşası, serbest pazar politikaları, insan hakları ve bölgesel ekonomik bütünleşme konularına da yoğunlaşmaktaydı.[287]

İpek Yolu Strateji Belgesi'nde, ABD'nin bölgeye yönelik politikasının ana unsurları da sayılmıştı: (1) Bağımsızlığın, egemenliğin, demokratik yönetimlerin ve insan haklarına saygının desteklenmesi; (2) Hoşgörü, çoğulculuk, diyalog ortamları ile ırkçılığa ve Yahudi düşmanlığına karşı mücadelenin desteklenmesi; (3) Bölgesel ihtilafların çözülmesinde ve sınır ötesi ticareti zorlaştıran engellerin kaldırılmasında aktif biçimde yer alınması; (4) Dostane ilişkilerin ve ekonomik işbirliğinin desteklenmesi; (5) Pazar merkezli ilkelerin ve uygulamaların yayılmasının sağlanması; (6) İletişim, ulaşım, eğitim, sağlık, enerji ve ticaret alanlarındaki alt yapının gelişmesine katkı sağlanması; (7) ABD kaynaklı ticari girişimlerin ve yatırımların desteklenmesi.

Görüldüğü üzere, İpek Yolu Strateji Belgesi esas olarak ABD'nin ve Amerikan girişimcilerin bölgedeki ekonomik ve ticari çıkarlarının sağlanmasını kolaylaştıracak bir eksen üzerine oturtulmuş, bu ana hat çevresinde demokratikleşmenin sağlanmasından insan haklarının desteklenmesine kadar ABD'nin küreselleşme tanımına uyan çeşitli unsurlar serpiştirilmişti.[288] Ayrıca, Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerine yapılacak

---

[287] "H.R. 1152 — 106th Congress: Silk Road Strategy of 1999", **www.GovTrack.us**, https://www.govtrack.us/congress/bills/106/hr1152 (15.02.2017).

[288] Çağrı Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (der.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Seçkin, 2002, s. 70-71.

yardımların artırılmasıyla birlikte bu bölgelerde Rusya ve İran'ın etkisinin azaltılması hedeflenmiştir. Ancak Azerbaycan'a yapılması öngörülen yardımlarla ilgili kısım Ermeni lobisinin etkisiyle yasa metninden çıkarıldı. Yasa, İran'a karşı sert tavrın sürdürülmesini isteyen gruplar tarafından desteklenmiştir.[289]

Azerbaycan "907 Sayılı Ek" maddenin uzun bir dönem yürürlükte kalması nedeniyle ABD'den gerekli ekonomik yardımları alamadı. Tam tersine, ABD Azerbaycan ve Ermenistan'a yönelik yardımlarında objektif davranmamış, Ermenistan'ı daha da cesaretlendirmiştir. Daha önce de değinildiği gibi, Ermenistan bu dönemde İsrail'den sonra ABD'den en çok yardım alan ikinci ülke olmuştur.[290] Bu durumu jeo-politik ve ekonomik nedenlerle açıklamak gerçekçi bir yaklaşım olamaz. Siyasî ve stratejik hamlenin teo-politik boyutunu da işin içine katmak gerekmektedir.

C. EKONOMİK-TİCARİ İŞBİRLİĞİ DÖNEMİ (2001-2010)

1. ABD'nin Ekonomik Çıkarları

ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasını belirleyen temel özellik ekonomik çıkarları olmuştur. Bu bağlamda, ilginin odak noktasını petrolün işletilmesi ve uluslararası pazarlara ihracı oluşturmuştur. ABD özellikle dünya enerji arzının artırılmasını ve Basra Körfezi'ndeki petrol yataklarıyla aynı anda Hazar petrollerinin de işletilmesini amaçlamaktaydı.[291] Zira Hazar bölgesi, 40 yıl süreyle Batı'ya petrol sağlayacak, 50 milyar ton petrol rezerviyle Orta Doğu'dan sonra ikinci en büyük petrol kaynağı konumundadır.[292]

---

[289] Seferov, **op. cit.**, s. 39.

[290] Kamer Kasım, "The Nagorno-Karabakh Conflict, Caspian Oil and Regional Powers", Bülent Gökay (ed.), **The Politics of Caspian Oil**, London, Palgrave, 2001, s. 194.

[291] Nesib Nesibli, **Azerbaycan Geopolitikası ve Neft**, Bakı, Xezer Universiteti Neşriyyatı, 2000, s. 65-66.

[292] Aras, **op. cit.**, 2008, s. 233.

Petrol arzının azalması veya petrol ihracının kesintiye uğraması dünya ekonomisini oldukça olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu durum ilk defa 1973 petrol ambargosuyla kendini göstermiş ve 1,7 dolayında seyreden petrol fiyatları 11,6 dolara kadar yükselmiştir. Aynı durum gerek Irak-İran Savaşı, gerekse Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında da söz konusu olmuş ve petrol fiyatları 13 dolardan 40 dolara kadar çıkmıştı.[293] Bu, ABD'nin ve diğer Batılı ülkelerin bölgeye yönelik çıkarlarının ne kadar hayati olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

ABD enerji ihtiyacının % 40'ını petrolden karşılamaktadır. Bunun yarısı petrol rezervlerinin önemli bir kısmını bünyesinde bulunduran Basra Körfezi'nden ithal edilmektedir.[294] Dünyanın başka bölgelerinde petrol bulunması, ABD'nin 1970'li yıllarda Basra Körfezi'ne olan bağımlılığını 1980'lerde azaltmışsa da, tüketim artışıyla birlikte bağımlılık yeniden kendini hissettirmeye başlamıştır. Petrol tüketimindeki artış, ek kaynaklar arama ve mevcut kaynaklar üzerinde etkin olma mücadelesini beraberinde getirmiştir. Öte yandan ABD'nin kendi petrol rezervlerinin azalması da yabancı kaynaklara bağımlılığı uzun vadede artırmıştır.[295] ABD'nin enerji güvenliği programının amaç edindiği yeni petrol piyasalarına açılma eğilimi, aynı zamanda ulusal güvenlik politikasıyla da ilgilidir. ABD dışında ve Basra Körfezi'nden uzak petrol üretiminin geliştirilmesi politikası bağlamında ABD yönetimi, Azerbaycan'da petrol ve doğalgaz yataklarının işletilmesi ve geliştirilmesine katılmak isteyen Amerikan şirketlerini desteklemektedir. Yönetim, devletin uzun dönemli çıkarlarıyla özdeşleşmesi nedeniyle, şirketlerin çıkarlarını korumayı önemli bir görev saymaktadır. Böylece Azerbaycan petrolü, ABD'nin Basra Körfezi'ne bağımlılığını azaltma açısından önem arzetmektedir.

ABD, Azerbaycan'a yönelik ekonomi politikalarında özel sektörü desteklemeyi, serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını ve ticareti artırmayı hedeflemiştir. Temel amaç, ABD'li şirketlerin rahat çalışabilmeleri için politik ve hukuki zeminin oluşturulması, mümkün olan en az ticari engellerle serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılmasını, petrol ve doğalgaz kaynaklarına rekabet girişimini ve serbest ticareti

---

[293] Tayyar Arı, **2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi**, İstanbul, ALFA Yayınevi, 1999, s. 59.

[294] **Ibid.**, s. 60-61.

[295] Gouliev, **op. cit.**, s. 13.

sağlamaktır.[296] ABD'nin belirlediği siyasî ve iktisadî esaslara uyum gösterme iki ülke arasındaki ilişkinin esasını oluşturmaktadır. Azerbaycan bu esasları yerine getirmiş, özellikle Azerbaycan-ABD arasındaki ekonomik ilişkileri petrole odaklayan düzenlemelere öncelik verilmiştir.

2. BTC Petrol Boru Hattı ve ABD

a. BTC Petrol Boru Hattı Projesiyle İlgili Tartışmalar

Bu dönemde bazı ABD'li petrol şirketleri, BTC petrol boru hattı projesinin aleyhinde açıklamalarda bulunarak, hattın ekonomik açıdan uygun olmadığını, ayrıca Hazar'dan nakledilecek petrolün Bakü-Novorossiysk ve Bakü-Supsa hatlarını dolduracak kadar olduğunu, Bakü-Ceyhan içinse Kazakistan petrolüne de ihtiyaç olduğunu ve bunun için 8-10 yıl kadar beklemek gerektiğini ileri sürdüler.

ABD'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından Carnegie Endowment ve CATO Institute tarafından Hazar bölgesi enerji kaynaklarıyla ilgili raporlar yayımlanmıştır. Carnegie Endowment'in raporunda, "ABD'nin bölgedeki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarının korunmasında çıkarı olduğu, ancak bunun yaşamsal bir çıkar olmadığı ve ABD'nin, bu cumhuriyetlerin güçlü bir komşu ülkenin tahakkümüne girmesine karşı, önemli bir çaba sarfetmesinin beklenmemesi gerektiği" ifade edilmiştir. Raporda, ABD'nin bölgede Rusya ile işbirliği yapması gerektiği ve enerji konusunda İran'ın da önemli rol oynayabileceği kaydedilmiştir. Clinton yönetiminin BTC projesine politik destek vermesini eleştiren raporda, yeni yönetimin farklı bir yaklaşım benimsemesi ve boru hatlarının nereden geçeceğine öncelikle piyasa koşullarının karar vermesini kabul etmesi gerektiği; ayrıca boru hattının Türkiye'den geçmesinin ABD yönetimine avantaj sağlamayacağı belirtiliyordu. ABD'nin Bakü-Ceyhan petrol boru hattına destek

[296] Bilgin Erdoğan, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", Mim Kemal Öke (ed.), **Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s. 236.

sağlayacağı yolundaki beklentilerin bölgedeki enerji ile ilgili gelişmelere zarar verdiği bildiriliyordu.[297]

ABD yönetiminin büyük petrol şirketlerini BTC petrol boru hattı projesine inandırmaya çalıştığı ve buna yönelik girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığı yönünde Amerikan kamuoyunda yorumlar yapılmaya başladı. Ayrıca Hazar petrollerinin uluslararası piyasalara ihracı için Bakü-Supsa petrol boru hattının imkânlarının arttırılarak mevcut rezervlerin dünya pazarlarına aktarımının mümkün olacağı fikri savunulmuştur.[298] Bu haberlerin basında yer alması üzerine Richard Morningstar, BTC konusunda Amerikan yönetiminin kararlılığının sürdüğünü belirten bir açıklama yaptı. Aynı günlerde Aliyev'in "O gazeteci, kendi yönetiminin görüşlerini bilmiyor" diyerek, Bakü-Ceyhan vaatlerini tekrarlaması da, Washington'u rahatlatmıştır.[299] Ayrıca Beyaz Saray'dan da, ABD'nin BTC projesini desteklediği ve ABD Eximbank'ın, OPIC'in ve USTDA'nın projeye yönelik çalışmalara destek vereceği açıklanmıştır.[300] Enerji Bakanı Bill Richardson 1998'de yaptığı açıklamada BTC hattının Amerikan millî çıkarları açısından yaşamsal önemi haiz bir proje olduğunu belirtti.[301] Projenin en önemli destekçilerinden olan, 1977-1981 yılları arasında Başkan Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak görev yapan, ünlü siyaset bilimci, devlet adamı ve stratejist Zbigniew Brzezinski'ye göre ise, Hazar Denizi ve Orta Asya enerji kaynaklarına yapılacak büyük ölçekli beynelmilel yatırımlar bölgede istikrarı artıracak, Rusya'nın emperyalist emellerinin yeniden dirilmesini önleyecek, post-emperyal Rusya'nın demokratikleşme ve küresel ekonomiye entegrasyon sürecine katkıda bulunacaktı.[302]

George W. Bush'un seçimleri kazanmasının ardından, Enerji Bakanlığı görevine Ermeni lobisine yakınlığıyla bilinen Spencer Abraham'ın atanması yeni yönetimin Bakü-Ceyhan politikalarının Clinton yönetimi dönemindekinden farklı olacağı endişelerini

---

[297] Jonathan Elkind, "Economic Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", **The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West**, S. Frederick Star & Svante E. Cornell (ed.), Washington D.C., Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Program, 2005, s. 40 -41.

[298] Stephen Kinzer, "U.S. Bid to Build Caspian Pipeline Appears to Fail", **The New York Times**, 11.10.1998.

[299] Yasemin Çongar, "ABD'nin Bakü-Ceyhan Politikası", **Yüzyılın Petrol Savaşı**, İstanbul, Elya Yayıncılık, 1998, s. 24.

[300] Ahmed Mahdi, **Energy and US Foreign Policy: The Quest for Resource Security After the Cold War** (International Library of Security Studies), London, I.B. Tauris, 2012, s. 71.

[301] Michael T. Klare, **Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict**, New York, Henry Holt & Company, 2002, s. 90.

[302] Zbigniew Brzezinski, "A Geostrategy for Eurasia", **Foreign Affairs**, vol. 76, № 5 (September-October 1997), s. 50-63.

uyandırmıştır. Ancak Clinton'un Hazar havzasıyla ilgili özel temsilcisi Elizabeth Jones, Bush yönetiminin de Hazar'daki mevcut projeleri destekleyeceğini açıklamıştır.[303]

b. ABD'nin BTC Petrol Boru Hattıyla İlgili Tutumu

ABD, bölgeye yönelik olarak, "çoklu boruhatları" (multiple pipelines) ya da doğu-batı güzergâhı stratejisi çerçevesinde hareket etmiştir. Bu petrol stratejisine uygun olarak da BTC petrol boru hattı projesini destekledi.[304] Projenin gerçekleşebilmesi için bölge ülkeleri ve petrol şirketleri nezdindeki girişimlerini sürdürdü. ABD yönetimi, daha 1995'ten başlayarak, petrol şirketlerinin ticari çıkarlarının aksi yöndeki kulis faaliyetlerine rağmen, Bakü-Ceyhan projesinin izlenmesi ve desteklenmesi için üst yönetimde önemli düzenlemeler yaptı. Ulusal Güvenlik Kurulu danışmanı başkanlığında bir komite kurularak mevcut boru hatlarına alternatifler öngören ve konuyu sürekli yakından izleyen bir politika benimsenmiştir.[305]

ABD'nin Hazar bölgesine yönelik stratejik hedeflerine ulaşmada en önemli yol BTC petrol boru hattı projesinin gerçekleştirilmesi olmuştur.[306] ABD yönetimi, bu projeyi beş temel nedenden ötürü destekliyordu: (1) Projenin hayata geçmesiyle petrol boru hattı herhangi bir devletin tekeline girmeyecek, bölge ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesi sağlanacak ve bölgesel sorunlar giderilecektir; (2) Bu hat, bölge ülkelerinin Karadeniz'de Rusya'nın, Basra Körfezi'nde ise İran'ın etkisine girmesini de önleyecektir; (3) Proje 3.6 milyar dolar olarak tahmin edilen inşaat maliyetiyle Amerikan inşaat firmaları için kârlı bir anlaşma sağlayacaktır; (4) Ceyhan limanı İsrail'in Hayfa limanından yalnızca 483 km uzaklıkta olduğundan, BTC ile İsrail'e petrol tedariki yapılabilecektir; (5) Boru hattı Hazar bölgesinde uzun vadede daha fazla siyasî ve ekonomik nüfuz alanı oluşturulmasını sağlayacaktır.[307] ABD, projeyi ekonomik

---

[303] Yasemin Çongar, "Bakü-Ceyhan'a Erivan Ortak", **Milliyet**, 07.01.2001.

[304] Vassilis K. Fouskas, Bülent Gökay, **The New American Imperialism: Bush's War on Terror and Blood for Oil**, Connecticut: Praeger Security International, 2005, s. 151-152.

[305] Terry Adams, "Baku Oil Diplomacy and 'Early Oil' 1994-1998: An External Perspective", **Azerbaijan in Global Politics: Crafting Foreign Policy**, Alexandros Peterson, Fariz Ismailzade (ed.), Bakı, Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009, s. 244-245.

[306] Stephen Kinzer, "On Piping Out Caspian Oil, U.S. Insists the Cheaper, Shorter Way Isn't Better", **The New York Times**, 08.11.1998.

[307] Ian Rutledge, **Addicted to Oil: America's Relentless Drive for Energy Security**, London, I.B. Tauris, 2006, s. 115.

nedenlerden çok stratejik hedeflerden dolayı destekledi. Washington, boru hatları meselesini esas itibariyle, Kafkasya bölgesinde Rusya ile yaşanan rekabet çerçevesinde değerlendirmekte, işin ekonomik boyutunu ikinci planda tutmaktaydı.

BTC petrol boru hattı projesi, diğer projelere nazaran maliyeti yüksek bir projeydi. Diğer bir önemli problem ise projenin maliyetini karşılayacak petrolün bölgede bulunamamsı ihtimalidir. Bu ihtimale rağmen, ABD yönetimi projenin gerçekleşmesini ilk baştaki tereddütlerin ardından, sonuna kadar destekledi. Petrol şirketleri maliyeti bu projenin neredeyse yarısı kadar olan Bakü-Supsa petrol boru hattını destekleseler de, söz konusu ABD'nin stratejik hedefleri olunca ikna oldular.[308] Demek ki mesele salt ticari ilişkileri aşan ve siyasî-stratejik amaçları içermekte ve bazı kararlar bu amaca yönelik olarak alınmaktadır.

Azerbaycan petrollerinin küresel pazarlara ihracı için BTC petrol boru hattı projesinin Gürcistan ve Azerbaycan'ı kapsayan bölümündeki mühendislik çalışmalarını ABD'li "Betchel" şirketi üstlendi. Hattın Türkiye bölümünde sürdürülen çalışmalarıysa BOTAŞ'ın koordine etmesi kararlaştırıldı. Ancak ABD, politik olarak projeye destek vermiş olmasına rağmen, mali yönden herhangi bir destek girişiminde bulunmamıştır.[309]

Bazı fizibilite çalışmaları yapıldıktan ve birtakım anlaşmalarla hukuki zemin oluşturulduktan sonra BTC petrol boru hattı projesinin gerçekleştirilmesinin önündeki tüm engeller kalkmıştır. 18 Eylül 2002'de "Asrın Projesi" veya "21. Yüzyılın İpek Yolu" olarak adlandırılan BTC petrol boru hattının temeli atıldı.[310] 2005 yılında bu hatla ilgili tüm çalışmalar tamamlandı ve Mayıs ayında Bakü yakınlarındaki Sengeçal terminali ana pompa istasyonunda gerçekleştirilen törenle, ilk petrolün hatta pompalanmasına başlandı. Ceyhan'a ilk petrol 28 Mayıs 2006 tarihinde ulaşırken, Haziran başında da tankerlere ilk yükleme yapıldı.[311] 13 Temmuz 2006'da Adana'nın Ceyhan limanında dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Azerbaycan

---

[308] Jan Kalicki & Jonathan Elkind, "Energy Transportation Futures", **Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy**, Jan Kalicki, David Goldwyn (ed.), Washington D.C., Woodrow Wilson Center Press and Johns Hopkins University Press, 2005, s. 149-174.

[309] John Roberts, **Caspian Pipelines** (Former Soviet South Project), London, The Royal Institute of International Affairs, 1996, s. 51.

[310] Azerbaycan, Türkiye, Gürcüstan Prezidentleri Bakı-Tbilisi-Ceyhan Esas İhrac Boru Kemerinin Temelinin Qoyulması Merasiminde İştirak Etmişler. – **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Senedler Mecmuesi**, Bakı, 2002, I hisse, s. 618.

[311] M. Yaqubzade, "Azerbaycan Nefti Yüklenmiş İlk Tanker Ceyhandan Yola Salındı", **Xalq Qazeti**, 07.06.2006.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili ve 32 ülkeden bakan veya bakan yardımcısının katılımıyla gerçekleşen görkemli açılış töreniyle de resmen hizmete açıldı.[312] Törende bir konuşma yapan Başbakan Erdoğan, BTC petrol boru hattı için "bölgenin çehresini değiştirecek stratejik bir proje; doğu-batı enerji koridorunun en önemli bileşeni" ifadelerini kullandı.[313]

BTC petrol boru hattıyla daha çok Azeri-Çırak-Güneşli yatağından çıkarılan petrol ve Şahdeniz yatağından çıkarılan doğalgaz taşınıyor. Ayrıca bu hatla, Kazakistan ve Türkmenistan ham petrolünün de Batı pazarlarına ulaşması sağlanıyor.[314] Mart 2006-Mart 2009 arasındaki dönemde BTC petrol boru hattıyla günlük bir milyon varil petrol ihraç edilmiştir. Mart 2009'dan sonra ise günlük kapasite 1.2 milyon varile çıkartılmış, 11 Ağustos 2014 tarihi itibariyle de 2 milyarıncı varil petrol Ceyhan terminaline ulaşmıştır. Haziran 2006'dan 2016 yılı üçüncü çeyreğinin sonuna dek BTC ile taşınan toplam 2.55 milyon varil (yaklaşık 341 milyon ton) ham petrol 3,354 tankerle dünya pazarlarına ulaştırıldı.[315]

1990'larda pek çok çevre tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir hayal olarak görülen BTC petrol boru hattının operasyonel hale gelmesiyle birlikte Azerbaycan ekonomisi de büyümeye başladı. Petrol üretimi artmış, buna paralel olarak GSYİH da 2005 yılında % 26,4 (Ekvator Ginesi'nden sonra dünyada ikinci), 2006 yılında ise % 34,6 (dünyada birinci) gibi rekor sayılabilecek oranlarda artış göstermiştir.[316] Boru hattının 2005-2025 arasındaki dönemde Azerbaycan ekonomisine 120 milyar dolar gelir getirmesi öngörülmektedir. [317] Ancak Azerbaycan, ekonomisi büyük ölçüde enerji kaynaklarına bağımlı olan birçok ülkede olduğu gibi, daha sonraki yıllarda düşük büyüme ve yüksek enflasyon oranları, gelir dağılımında eşitsizlik, petrol-dışı sektörlerin az

---

[312] "Bakü-Ceyhan'a Tarihi Açılış", **Hürriyet**, 13.07.2006.

[313] **Vatan**, 13.07.2006.

[314] Rovshan Ibrahimov, "Azerbaijan's Energy History and Policy: From Past Till Our Days", Rovshan Ibrahimov (ed.), **Energy and Azerbaijan: History, Strategy and Cooperation**, Bakı, Strateji Araşdırmalar Merkezi (SAM), 2013, s. 37.

[315] "Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", **BP Azerbaijan**, http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/pipelines/BTC.html.

[316] Osman Nuri Aras, Elçin Suleymanov, **Azerbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı, Şerq-Qerb Matbaası, 2010, s. 23.

[317] Cornell, **op. cit.**, 2011, s. 233.

gelişmişliği, yolsuzluk, demokrasi ve insan hakları gibi konularda büyük sorunlarla karşılaşmıştır.

22 Mart 2007'de Washington'da ABD ile Azerbaycan yönetimleri arasında "Hazar Bölgesinde Enerji Güvenliği Alanında Diyaloga Dair Mutabakat ve İşbirliği Anlaşması" imzalandı. Anlaşmayla her iki ülke yönetimleri, Hazar havzasında enerji güvenliğiyle ilgili konularda Dışişleri Bakanlıkları'nın eşbaşkanlığında yüksek düzeyli istişare mekanizmasının oluşturulması yönündeki niyetlerini beyan ettiler. Bu mekanizma ile küresel pazarlara ihraç edilmek üzere Azerbaycan'da doğalgaz ve petrol üretimini artırmak, hükûmetler ve şirketler arasında var olan güçlü işbirliğini daha da genişletmek ve derinleştirmek amaçlanmaktadır. Avrupa'nın enerji güvenliğini, doğalgaz tedarikçilerinin çeşitlendirilmesi suretiyle temin etmek üzere, Azerbaycan doğalgazının Tükiye üzerinden AB ülkelerine taşınmasını öngören Nabucco Doğalgaz Boru Hattı[318] projesinin gerçekleştirilmesi anlaşmanın odak noktasını teşkil etmiştir.[319] Bu anlaşma, ABD ile Azerbaycan arasında enerji, güvenlik, demokratik ve piyasa ekonomisi reformlarının hayata geçirilmesi alanlarında artan işbirliğinin önemli bir öğesini oluşturmaktadır.

3. ABD'nin Azerbaycan'a Yardım Programları

a. Güvenlik Alanındaki Programlar

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'ın iç ve dış politikadaki temel hedefi, toprak bütünlüğünün sağlanması ve bağımsızlığın korunması olmuştur. Bu bağlamda Azerbaycan, diğer devletlerle işbirliği yaparak güvenliğini pekiştirmeye

---

[318] 13 Temmuz 2009'da Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Avusturya arasında imzalanan hükûmetlerarası anlaşmayla başlamıştır. Avrupa'nın en büyük doğalgaz tedarikçisi Rusya'dan yapılan sevkiyata alternatif olması amacıyla ABD ve AB tarafından desteklenmiştir. Azerbaycan'ın Şahdeniz yatağından çıkarılan doğalgazın Trans-Anadolu Boru Hattıyla (TANAP) Avrupa'ya ulaştırılmasını hedefleyen bu proje, Şahdeniz konsorsiyumunun Haziran 2013'de Trans-Adriyatik Boru Hattı'nı (TAP) tercih ettiğini açıklaması üzerine sekteye uğramıştır.

[319] "U.S.-Azerbaijan Sign Memorandum of Understanding on Energy Security Cooperation", **U.S. Department of State**, Office of the Spokesman, Washington DC, 22.03.2007.

çalışmıştır. Özellikle sınır güvenliğinin sağlanması konusunda Azerbaycan ABD'den yardım almıştır.[320]

Amerikan yönetimi, "Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasından sonra Azerbaycan'la güvenlik alanındaki işbirliğini sıklaştırmıştır. Bu alandaki programlar genellikle eğitime yönelik olmuştur. Bu programlar çerçevesinde Avrupa Komutanlığı'ndaki temsilciler 2000-2001 yıllarında birkaç defa Bakü'ye gelerek yetkililerle Azerbaycan'ın güvenlik meselelerini ele almışlardır.[321] Azerbaycan ise, Dışişleri'yle Savunma Bakanlığı ve Millî Meclis'ten seçilmiş bir grubu anlaşmalı olarak "Marshall" adlı bir merkezin güvenlikle ilgili açtığı kurslara göndermiştir.[322]

Bu dönemde Azerbaycan hükûmeti, ihraç mallarının denetiminin yapılması ve sınırların güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirleri uygulamaya koymuştur. Buna yönelik olarak, 2000 yılının Mart ayında sınır birliklerinden oluşan temsilci heyeti, kısa dönemli kurslara katılmak üzere ABD'ye gitmiştir. Aynı yılın Nisan ayında ise Azerbaycan'dan dört güvenlik uzmanı ABD'ye gönderilmiştir. Uzmanlar, California eyaletindeki atom laboratuarında gözlemler yaparak, burada Kafkas ülkeleri için ayarlanmış olan kimyasal mamullerin ihracındaki güvenliğin sağlanmasıyla ilgili seminerlere katılmışlardır.[323] Yine aynı yılın Nisan ve Ekim aylarında ABD Deniz Kuvvetleri'nden bir grup, Bakü Limanı'nın güvenliğiyle ilgilenmek için Bakü'ye gelerek Azerbaycan Sınır Kuvvetleri'yle birlikte tatbikat yapmıştır. Ayrıca ABD, Azerbaycan'ın kuzeyindeki sınır güvenliğinin sağlanması için oluşturulan güvenlik sistemine de mali kaynak sağlamıştır.[324]

2 Ağustos 2000'de Azerbaycan Savunma Bakanlığı ile Pentagon arasında mayınların arındırılması için özel güvenlik programının uygulanmasına dair anlaşma muhtırası imzalanmıştır. Program çerçevesinde 15 Azerbaycanlı teğmen, ABD'li uzmanlardan modern teknikleri kullanarak mayınların etkisiz hale getirilmesi konusunda

---

[320] Ali Hasanov, "Azerbaycan Beynelxalq Münasibetler Sisteminde", **Journal of Qafqaz University**, No. 11 (İlkbahar 2003), s. 54-60.
[321] **Azerbaycan**, 21.07.2002.
[322] **Xalq Qazeti**, 12.09.2002.
[323] **Ayna**, 27.04.2003.
[324] **525-ci Qazet**, 28.10.2000.

eğitim almıştır. Güney Kafkasya ülkeleri için öngörülen bu eğitim programları Gürcistan'da gerçekleştirilmiştir. Kurslar bittikten sonra da ABD'li uzman askerler, mayından arındırma için kullanılan birtakım teknik aletleri Azerbaycan'a bırakmıştır.[325]

b. Demokrasinin Gelişimi Programı

ABD yönetimi, demokrasinin gelişimi programı çerçevesinde Azerbaycan'da sivil toplum örgütlerinin oluşturulmasını ve çok partili sistemin güçlendirilmesini amaçlamıştır. Bu programla ABD'nin temel hedefi, enformasyon araçlarının modernleştirilmesi, basın-medya kuruluşlarının özgür bir şekilde çalışmasının sağlanması, hukukun üstünlüğünü temin ederek, siyasî gelişmelerin şeffaf bir şekilde oluşması, internet kullanımının yaygınlaştırılması ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesidir. [326] Azerbaycan'da internet kullanımı eğitimi, ABD'nin Bakü Büyükelçiliği'nin teşebbüsüyle sivil toplum örgütü "International Research and Exchanges Board" (IREX) tarafından gerçekleştirilmiştir.[327]

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (U.S. Agency for International Development-USAID), "Internews" kanalının haftada bir yayınlanan "Space Bridge" programına kredi ayırarak, Azerbaycan ve Ermenistan halklarının birbirlerine karşı savaştan sonra oluşan olumsuz tutumlarının yumuşatılmasını amaçlamıştır. [328] Ayrıca USAID, bölgedeki temsilcilikleri aracılığıyla "Bölgedeki Sivil Toplum Örgütlerinin Öncüsü Kadınlardır" isimli projeyi gerçekleştirmiştir. Bu proje kapsamında 16 Azerbaycanlı kadın Ermenistan'a, aynı sayıda Ermenistanlı kadın da Azerbaycan'a gönderilmiştir.[329]

Bu dönemde ABD'deki Ulusal Demokrasi Enstitüsü (NDI) ve seçim sistemlerine yönelik oluşturulmuş uluslararası fon gibi sivil toplum örgütleri, Azerbaycan yönetimiyle işbirliği yapmak için Bakü'ye gelmiştir. "907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten

---

[325] **Xalq Qazeti**, 23.12.2000.

[326] Hidayet Orujov, **Heydar Aliyev and National Policy in Azerbaijan**, Baku, Sharg-Garb, 2002, s. 154-161.

[327] "Internet Access and Training Program", **IREX**, https://www.irex.org/region/europe-eurasia.

[328] Rauf Nasirov, "Television Journalists Are More Dependant on Their Management", **Internews Azerbaijan**, http://www.internews.az/eng/articles/20030916.shtml.

[329] **Azerbaycan**, 18.04.2004.

kalkmasından sonra NDI, 2003'ün Kasım ayındaki Başkanlık seçimlerine hazırlıklar yapılırken Azerbaycan Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) teknik konularda yardım etmiş, USAID ise seçmenlerin ve adayların hukuk ve görevleriyle ilgili halkın bilgilendirilmesine yönelik bir takım seminerler düzenlemiştir.[330]

USAID, 2000 yılındaki parlamento seçimlerinden önce de YSK'ya yönelik yardım programları ayarlamış ve seçimlerin demokratik bir şekilde geçmesini amaçlamıştır. Bu kurum, özel medya kuruluşlarına yardım amacıyla bir takım programlar hayata geçirmiştir. Internews, USAID'in yardımıyla yerli gazeteciler, fotoğraf muhabirleri ve kameramanlara yönelik "iletişimin temelleri" konulu kısa dönemli kurslar açmıştır. Ayrıca USAID, "Güzgü" dergisinin 104. sayısının, "Perekrestok" programının 93. serisinin ve "Biznes Nedelya" programının 26. dizisinin yayınlanmasına yardım etmiştir. Bununla birlikte bu örgüt, 2003'teki başkanlık seçimlerinde basın merkezi oluşturulmasına, 2005'teki parlamento seçimlerinde ise basın bülteni yayınlanmasına sponsorluk etmiştir.[331]

Azerbaycan ve ABD arasında 7 Nisan 2009'da imzalanan "Azerbaycan ile ABD Hükûmetleri Arasında Azerbaycan'da Seçilmiş Amerikan Yardım Programlarının Birlikte Finanse Edilmesine Dair Mutabakat Zabtı"na göre, USAID Azerbaycan hükûmetiyle birçok projenin hayata geçirilmesi için ortaklaşa çalışmaktadır. Bunlar; Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne katılım sürecine teknik yardımın sağlanması, iş ortamı ve mevzuatının iyileştirilmesi, özel sektörün rekabet gücünün artırılması, tarımın belli başlı sektörlerinin geliştirilmesi, kırsal alanlardaki kalkınma programlarının desteklenmesi ve Merkez Bankası Finansal İzleme Hizmeti'nin potansiyelinin yükseltilmesidir. Ayrıca, özel sektör de USAID tarafından gerçekleştirilen birtakım projelerden yararlanmıştır.[332]

USAID'in mali yardımlarıyla Bakü'de ve ülkenin altı büyük kentinde "Sosyal Faaliyet İçin Teşebbüs ve Avrasya'nın Berpası" adlı bir sivil toplum kuruluşu faaliyetini

---

[330] **Xalq Qazeti**, 16.08.2003.

[331] "Azerbaijan", **USAID**, https://www.usaid.gov/azerbaijan/democracy-human-rights-and-governance.

[332] "United States Agency for International Development (USAID)", **The Republic of Azerbaijan Ministry of Economy**, http://www.economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=313:usaid&catid=39&Itemid=263&lang=en.

devam ettirmektedir. Bu kuruluş, yerli sivil toplum örgütlerinin oluşturulmasına yönelik parasal destek sağlayarak yardımlarda bulunmuştur.[333]

ABD Hukukçular Birliği ve USAID tarafından desteklenen "Merkezi ve Doğu Avrupa Kanunverici Teşebbüs" teşkilatı, 1999 yılının Nisan ayından itibaren Azerbaycan'a teknik yardımlarda bulunmaya başlamıştır. Bu örgüt, Azerbaycan Adalet Bakanlığı'nda hakimlerin eğitimi programını düzenlemiştir. Bunun yanısıra Bakü'de hukukçular, öğrenciler ve sivil toplum kuruluşları için hukuki kaynak merkezi oluşturulması için yardımda bulunmuştur. 2003 yılında ise bu örgüt, Bakü Devlet Üniversitesi'ne bağlı kadın hakları ve suç olaylarını öğrenmek için Hukuk Enstitüsü oluşturmuştur.[334]

Bu dönemde USAID, Azerbaycan'daki sendikaların ve ticari kurumların gelişimini destekleyerek, mali yardımlarda bulunmuştur. USAID Avrasya Fonu'nun "Güney Kafkasya'da İşbirliği" projesi çerçevesinde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan sivil toplum kuruluşları arasında görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda USAID, Azerbaycan'da insan hakları alanında hukuki zeminin oluşturulması yönünde birtakım girişimlerde bulunmuştur.[335]

c. Eğitim Alanındaki Reformların Desteği Programı

Bu dönemde Azerbaycan-ABD Fonu'nun eğitim ve kültür programıyla Azerbaycan'dan bir grup öğrenci, öğrenimlerine devam etmek üzere burslu olarak Washington eyaletinin Seattle şehrindeki Edmund Community College'a gönderilmiştir.[336] Ayrıca ABD'li bilim adamlarının daveti üzerine Azerbaycanlı bilim adamları, ABD'nin çeşitli üniversitelerinde derslere girmiştirler.[337] Azerbaycan üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan Polonyalı tarihçi Tadeusz Swietochowski, Azerbaycan'ın

---

[333] **Xalq Qazeti**, 12.07.2003.

[334] "NIS Multi-Country Partnerships Program", **Azer Web**, http://www.azerweb.com/en/grant.php?id=13.

[335] **Azerbaycan Müellimi**, 24.03.2005.

[336] "Azerbaijani Students Study in Seattle", **Azerbaijan International** (Sonbahar 1994), s. 72.

[337] **Azerbaycan Müellimi**, 12.09.2004.

ABD'de tanınmasına büyük katkı sağlamıştır. Swietochowski aynı zamanda "Uluslararası Azerbaycan Araştırmaları Derneği"nin kurucularından birisidir. Sık sık Azerbaycan'ı ziyaret eden Swietochowski, ABD'deki Monmouth Universitesi'nde araştırmalarını devam ettirmektedir.[338] Bir diğer ABD'li uzman Michael Smith de bir kaç defa Azerbaycan'a gelerek, araştırmalarda bulunmuştur. Ayrıca Smith, Azerbaycan'la ilgili bir monografi yazmıştır.[339]

Bu dönemde Azerbaycan ile ABD arasında eğitim alanındaki ilişkiler gelişme göstermiştir. 1300 kadar Azerbaycanlı öğrenci, ABD'nin çeşitli lise ve üniversitelerinde burslu olarak öğrenim görmüştür. 200 öğrenci, ABD yönetimi tarafından oluşturulan "Sosyal Alanda Diplomasi" programı kapsamında üniversitelerde doktora öğrenimini devam ettirmek üzere ABD'ye gönderilmiştir. 55 öğrenci "Geleceğin Liderleri" (FLEX) programıyla ABD'nin çeşitli liselerinde öğrenim görmüştür. 1045 öğrenci de "Edmund Muskie" programıyla Amerikan üniversitelerinde lisans ve yüksek lisans düzeylerinde öğrenim görmüşlerdir.[340]

Ayrıca Georgia eyaletinin okullarıyla Azerbaycan Devlet Petrol Akademisi arasında ilişkiler kurulmuştur. Azerbaycan'ın Gerb ve Bakü Devlet Üniversiteleri ile Alabama Üniversitesi arasında çeşitli alanlarda işbirliği yapılmıştır. Bunların yanı sıra, Azerbaycan'ın dört devlet lisesiyle Florida eyaletindeki okullar arasında öğrenci değişim programı gerçekleştirilmiştir.[341]

4 Eylül 2002'de ABD'nin Bakü Büyükelçisi Ross Wilson, Azerbaycan Eğitim Bakanı M.Mardanov ve ABD'li "ACTR/ACCELS", "IREX", "Project Harmony" gibi eğitim kuruluşlarının Bakü temsilciliklerinin katılımı ile bir basın toplantısı gerçekleştirildi. Toplantıda ABD Dışişleri Bakanlığı ve sivil toplum kuruluşlarının 2002 yılında Azerbaycan'da hayata geçirilecek eğitim programları ile ilgili meseleler konuşuldu.[342] 2003 yılının Ocak ayında ABD Sivil Araştırmalar ve Kalkınma Vakfı'nın

---

[338] "Azerbaijan History", **USACC**, https://www.usacc.org/about-azerbaijan/country-overview/220-historial-overview.html.

[339] **Azerbaycan**, 21.06.2003.

[340] **Xalq Qazeti**, 28.07.2010.

[341] **Azerbaycan Müellimi**, 24.10.2008.

[342] "ABŞ Ölkemizde Tehsil Proqramlarının Heyata Keçirilmesini Davam Etdirecekdir", **AZERTAC İnformasiya Agentliyi**, 04.09.2002, https://azertag.az/xeber/ABS_OLKAMIZDA_TAHSIL_PROQRAMLARININ_HAYATA_KECHIRILMASINI_DAVAM_ETDIRACAKDIR-966439.

(U.S. Civilian Research & Development Foundation – CRDF) başkanı Gerson S. Sher'in başkanlığındaki bir heyet Azerbaycan'a yaptıkları ziyaret sırasında esas olarak Millî Bilimler Akademisi ve CRDF arasındaki ilişkiler, bilim alanındaki işbirliğinin geliştirilmesi, Güney Kafkasya bölgesindeki üniversitelerin bilimsel araştırmaların yapılabilmesi için modern cihazlarla techiz edilmesi, bölgedeki her üç ülke arasında bir koordinasyon merkezinin oluşturulması ve s. konular görüşüldü.[343]

9 Ekim 2003'te Azerbaycan hükûmeti ile ABD yönetimi arasında Azerbaycan'da "Barış Gönüllüleri" (Peace Corps) programı ile ilgili anlaşma imzalandı.[344] 9 maddeden oluşan bu anlaşma ile esasen ortaöğretim düzeyinde 26, üniversite düzeyinde ise 4 İngilizce öğretmeni Azerbaycan'da İngiliz Dili eğitimi vermek üzere Bakü'ye geldiler. Öğretmenler Bakü dışında Azerbaycan'ın değişik bölgelerindeki ortaokul ve eğitim kuruluşlarında İngilizce'nin öğretilmesi için çalışacaklardı. Anlaşmanın finanse edilmesini ABD yönetimi üstlendi.[345] "Barış Gönüllüleri" programının temel amacı iki ülke arasında karşılıklı ilişkileri ve işbirliğini geliştirmek, halkların birbirlerinin kültürlerini tanımasını ve daha iyi anlamasını sağlamak, kalifiye işgücüne artan talebin karşılanmasına eğitimli erkek ve kadınların yardım etmesine olanak sağlayarak dünya genelinde barış ve dostluğu teşvik etmek idi.

d. Ticaret ve Tarım Programları

Bu dönemde USTDA, Azerbaycan'da özel mülkiyeti desteklemek amacıyla iki projeyi uygulamaya koymuştur. Birincisi, doğal afetlere karşı tedbirlerin alınmasıyla ilgili olarak çeşitli hükûmet kurumları için düşünülen eğitimi geliştirme projesidir. İkincisiyse, Azerbaycan'da çevresel ve sismik durumların kontrolüyle ilgili güvenlik sisteminin oluşturulması için düşünülmüştür.[346]

---

[343] Nesibov, **op. cit.**, s. 68.

[344] Azerbaycan Respublikası ile Amerika Birleşmiş Ştatları arasında Sülh Korpusunun proqramı haqqında saziş imzalanmışdır. – **"Diplomatiya alemi" jurnalı**, Bakı, 2003, oktyabr-dekabr, № 5, s. 91.

[345] **ARXİNA**. 05.10.2002-07.11.2002. Klasör № 10, v. 149-150.

[346] "US Agency Projects in Azerbaijan: USTDA", **Embassy of Azerbaijan**, https://azerbaijan.usembassy.gov/economic-data.html.

USTDA, aynı zamanda Uluslararası Maliye Konsorsiyumu aracılığıyla, Azerbaycan'daki petrol mamullerinin birlikte işletilmesi için 17 bin dolar, kardioloji merkezinin inşası için 375 bin ve Hazar'da Azerbaycan sektörünün araştırılması için 425 bin dolar tutarında kredi ayırmıştır. Ayrıca Azerbaycan'dan bir grup iş adamı tarımsal ticaret yöntemlerini öğrenmek ve inşaat sektöründeki uzmanların tecrübesinden faydalanmak amacıyla ABD'ye gönderilmiştir.[347]

Bu dönemde ABD yönetimi, Azerbaycan'da tarımın gelişiminin sağlanması için, USAID aracılığıyla çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Özel tarım işletmeciliğinin gelişimine katkı sağlamak amacıyla, ilçelerde banka sisteminin oluşturulmasına yönelik krediler ayrılmıştır. ABD'li gönüllü çiftçilerin Azerbaycanlı çiftçilere tarım alanındaki modern işletmecilik yöntemlerini öğretmesi için Azerbaycan'a gelmeleri sağlanmıştır.[348] Tarım alanına ayrılan bu kredilerle tarım sektörünün güçlü bir şekilde gelişmesi amaçlanmıştır.

e. Sosyal ve İnsani Yardım Programları

"907 Sayılı Ek" maddenin yürürlükten kalkmasına kadar, ABD Tarım Bakanlığı, "Gelişim İçin Erzak" programı kapsamında erzak yardımında bulunuyordu. Bu program "Adventist Development", "Relief Agency" ve "International Reserve Committee" gibi sivil toplum kuruluşları tarafından hayata geçirilmekteydi. Azerbaycan, 2001 yılı için 4,7 milyon değerinde olan 8,9 tonluk erzak yardımı almıştır. Aynı zamanda Azerbaycan, GSM-102 programı çerçevesinde ihracat için 5 milyon dolarlık kredi garantisi almıştır.[349]

Dağlık Karabağ çatışmasından sonra bir milyon Azerbaycanlı'nın kendi ülkelerinde mülteci ve sığınmacı durumuna düşmesi Azerbaycan ekonomisine de büyük zarar vermiştir. ABD merkezli sivil toplum örgütleri, Azerbaycan'daki 170 bin kadar sığınmacıya ilk yardım ve psikolojik tedavi için mali yardımlarda bulunmuştur. "Care" ile "Save the Children Foundation" gibi örgütler, savaş sırasında hasar görmüş evlerin

---

[347] **Azerbaycan**, 28.07.2004.

[348] **Xalq Qazeti**, 23.08.2005.

[349] **Azerbaycan**, 21.09.2001.

inşası, ekonomik durumun ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik teknik yardımlarda bulunmuştur. Bu dönemde USAID, sığınmacılara yönelik sağlık hizmetlerinin sağlanması için UNICEF aracılığıyla yardım göstermiş, Azerbaycan'daki sosyal gelişim için Sermaye Fonu'nun oluşturulmasına teknik yardımlarda bulunmuştur.[350]

ABD yönetimi, Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) aracılığıyla "Hastanelerarası Ortaklık" projesi kapsamında Azerbaycan'daki mültecilere tıbbi yardımda bulunmuştur. ABD'deki hastanelerden Baylor College of Medicine, Oregon Health Sciences University ve Virginia Health Sciences University Azerbaycan'ın üç büyük devlet hastanesiyle işbirliği yapmıştır.[351]

"907 Sayılı Ek" madde yürürlükten kalktıktan sonra, ABD Savunma Bakanlığı insani yardımlarda bulunma imkânından faydalanarak Azerbaycan'ın çeşitli bakanlıklarının yetkililerine yönelik eğitim programları gerçekleştirmiştir. Ayrıca Pentagon, "United Methodist Committee on Relief", "International Relief and Development", "Eaton-Hap", "Counterpart Consortium" ve "Heart-to-Heart" gibi Amerikan sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Azerbaycan'a 20 milyon dolarlık insani yardım göndermiştir.[352]

Bu dönemde, Bağımsızlığını Yeni Kazanan Ülkelere Yardım Koordinatörlüğü tarafından insani yardım programları çerçevesinde Azerbaycan'a yaklaşık 12 milyon dolarlık parasal yardım yapılmıştır.[353] Azerbaycan'da birçok sosyal ve insani yardım programları gerçekleştiren USAID, ekonominin hızlı bir şekilde gelişimini hedefleyen uzun vadeli bir strateji geliştirmiştir. Bu stratejiye göre, özellikle Azerbaycan'da özel sektörün gelişimi amaçlanmıştır.

---

[350] **525-ci Qazet**, 18.01.2010.

[351] **Azerbaycan**, 26.03.2005.

[352] **Azerbaycan**, 14.12.2006.

[353] "First National Community Development Conference", **Azerbaijan Humanitarian Assistance Program Bulletin Oct 2002**, http://reliefweb.int/report/azerbaijan/azerbaijan-humanitarian-assistance-program-bulletin-oct-2002.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, Azerbaycan ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki siyasî, askerî ve ekonomik ilişkilerin gelişimi ve bunların doğal bir uzantısı olarak küresel terörle mücadele, enerji alanındaki işbirliği, Dağlık Karabağ sorunu ve "907 sayılı ek" madde bağlamında yaşanan sıkıntılar, 1991-2010 yılları arasındaki dönemi kapsayacak şekilde, iki ülke arasında imzalanan diplomatik anlaşmalar çerçevesinde incelenmektedir. Bu üç konuya odaklanmamızın nedeni; her bir ülkenin dış politikasında siyasî istikrarın ve ekonomik gelişmenin sağlanması, ulusal güvenliğin ve toprak bütünlüğünün temin edilmesi meselelerinin temel öncelikler olarak addedilmesidir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra Avrasya'da bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla jeopolitik güç boşluğu alanları oluştu. Bu alanlardan biri de Kafkasya bölgesinde bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan'dı.

Jeopolitik ve ekonomik yönden önemli bir potansiyele sahip olan Azerbaycan, uluslararası ilişkilerini yeni bir düzlemde kurma çabası içerisine girdi. Azerbaycan'ın bu konumu, tek süper güç durumundaki ABD'ye yeni bir etkinlik alanı kazanma fırsatı sağladı. ABD'nin dış politika enstitüleri; Azerbaycan'ın ve bağımsızlığını yeni kazanan diğer devletlerin stratejik, ekonomik ve politik durumlarını araştırmaya başladı. SSCB dağıldıktan sonra "demokrasinin yayılması" ve "insan haklarına daha fazla saygı" kavramları ABD'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere yönelik dış politikasının temel amacı oldu. Bu kavramlar, bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren Azerbaycan'a yönelik ABD politikasının da temelini oluşturdu.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'ın temel amacı, güvenliğini sağlayarak bağımsızlığını korumak ve uluslararası arenada eşit duruma gelmekti. Küresel güçler arasında denge kurma; ancak bir küresel güçle daha yakın ilişki içerisinde olma politikası izleyen Azerbaycan, dış politikasını oluştururken tek süper güç ABD'ye önem vererek uluslararası ilişkilerini bu yönde geliştirmiştir.

Bağımsızlığını elde ettikten sonra Dağlık Karabağ Ermenilerinin ayrılıkçı hareketleriyle karşı karşıya kalan Azerbaycan; kendini Ermenistan'la savaş ortamında

bulmuş, 1994'e kadar devam eden savaş sürecinde topraklarının % 20'sini kaybetmiş ve bir milyondan fazla vatandaşı mülteci durumuna düşmüştür. Halen çözümlenemeyen Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan'ın dış politikasında da temel sorun olarak kalmaya devam etmiştir.

Bu dönemde Azerbaycan; içinde bulunduğu savaş ortamı, ülkedeki iç karışıklıklar ve ekonomik sorunlar gibi nedenlerle toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının tehlikeye düşmesi riskiyle karşı karşıya kaldı. Azerbaycan, bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek için uluslararası camianın desteğine ihtiyaç duyarak dış politikasını oluştururken de ABD ve Batı Avrupa devletlerine öncelik verdiği söylenebilir. Bu bağlamda Azerbaycan; ABD'nin, ilişkileri geliştirmek için öne sürdüğü koşulları bir an önce yerine getirmek yolunda adımlar atarken, aynı zamanda Rusya Federasyonu'na karşı dengeleyici bir güç olmasını hedefleyerek ABD'li petrol şirketlerinin Azerbaycan'da yatırım yapmalarına olanak sağladı. ABD'li petrol şirketlerinin çağdaş teknolojiye ve yatırım yapacak mali güce sahip olmaları da Azerbaycan'ın bu politikaya yönelmesini zorunlu kıldı. Buna rağmen ABD yönetimiyle kamuoyunda Azerbaycan'la ilgili bilgi yetersizliğinden ve Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etkisinden dolayı Azerbaycan, ABD'den beklediği desteği bulamadı. Ayrıca Ermenistan'a uyguladığı politikalar nedeniyle Azerbaycan, ABD'de işgalci devlet gibi gösterilerek kınandı.

Azerbaycan-ABD ilişkilerinde gerilim yaratma potansiyeline sahip konuların başında Dağlık Karabağ sorununa farklı bakışları yer aldı. Bu konuda, seçilme kaygısı olan Kongre üyeleri, "stratejik çıkarları" ön plana alma eğilimi gösteren ABD yönetimine karşı farklı bir yaklaşım sergiledi. ABD'deki Ermeni lobisi, Kongre üyeleri üzerindeki etkinlikleriyle Dağlık Karabağ sorununu sürekli gündemde tutmayı ve Azerbaycan'ın başını ağrıtmayı başarabildi.

ABD'nin dış politikası; Kongre, yönetim, baskı grupları, kamuoyu ve politikacıların görüşleri etrafında cereyan eden sıkı bir pazarlık sonucu ortaya çıkmaktadır. Başta Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, İran'la Türkiye olmak üzere küresel ve bölgesel güçlerin, ABD'nin Azerbaycan politikasının şekillenmesinde rolü bulunmaktadır. ABD; bir taraftan Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni

kışkırtmadan politika üretmeye ve küresel dengeleri korumaya çalışırken, diğer taraftan İran'ı yalnızlığa itme gayreti sergilemektedir. Bununla ilgili olarak 1994'e kadar ABD, Azerbaycan'la ilgili politikasını Rusya Federasyonu'na öncelik vererek uyguladı. ABD açısından enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması için gerekli alt yapının çoğunluğunun Rusya Federasyonu'ndan geçmesi nedeniyle bu devletle ilişkilerin iyi tutulması zorunlu görüldü. ABD'nin uyguladığı bu politika, Azerbaycan'ı zorda bıraktı. Dağlık Karabağ sorununu çözmek ve bağımsızlığını korumak için ABD'nin desteğine ihtiyaç duyan Azerbaycan açısından böyle bir politikanın uygulanması hiç uygun olmadı. Azerbaycan, ABD'nin uyguladığı bu politikadan dolayı politik ve ekonomik yapıdan sanayi alt yapısına kadar hemen her alanda Rusya Federasyonu'na bağımlı kalmaya devam etti. Bağımsızlığını güçlendirmeye çalışan Azerbaycan için ABD'nin uyguladığı bu politikanın engelleyici bir rolü oldu.

Bu dönemde, Azerbaycan'daki demokrasiyle insan hakları sorunu ve ülke içinde yaşanan bazı olumsuzlukların normal karşılanması, ikili ilişkileri belirsizliğe iten ve gelişimini engelleyen faktörlerin arasında yerini aldı. Ayrıca Ermeni lobisinin yoğun çalışmalarından dolayı ABD kamuoyunda oluşan olumsuz Azerbaycan imajı da yadsınamaz bir gerçekti. Ermeni lobisinin etkisiyle ABD Kongresi'nin aldığı birtakım kararlar iki devlet ilişkilerinin gelişimini etkileyen faktörler arasında sayılabilir.

Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişimini engelleyen ve ilişkilere gölge düşüren sorunların başında "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin, Ekim 1992'de ABD Kongresi tarafından kabul edilmesi gelmekteydi. Demokrasinin gelişimi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş amacıyla 460 milyon dolar tutarında ABD yardımı yapılmasını engelleyen bu maddenin çıkmasında Ermeni lobisinin etkisi büyük oldu. Ayrıca ABD'de yaşayan Azerbaycan Türklerinin örgütlü şekilde seslerini duyuramaması da etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Azerbaycan'ı her türlü ABD yardımından mahrum eden "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" madde insan haklarına saygı prensibine uygun değildir ve aynı zamanda bölgede barışın sağlanması yolundaki engellerin başındadır.

Üstelik dünyada adaletin savunuculuğunu üslenen Kongre'nin bu yaklaşımı, ABD'nin uluslararası arenadaki algısına da tezat teşkil etmiştir.

"Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin kabul edilmesi, Azerbaycan-ABD ilişkilerini ve özellikle de Azerbaycan'ı üç şekilde etkiledi. İlki, Azerbaycan'da demokrasinin gelişimine ve serbest piyasa ekonomisine geçişte engel teşkil etti. İkincisi, ekonomik bakımdan Azerbaycan'ın dış destekten ve özellikle de ABD desteğinden yoksun bıraktı. Üçüncüsü ise bu madde, uluslararası hukuk normlarına uymadıkları halde hiçbir sorumluluk taşımayan Ermenistan'ı destekleyerek ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde objektifliğini kısıtladı.

Azerbaycan'a "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin uygulanmasına rağmen Nisan 1993'te Washington'da Azerbaycan Büyükelçiliği açılarak ilişkilerin geliştirilmesi amaçlandı. Bu belirsizlik döneminde ilişkiler karşılıklı ziyaretler şeklinde devam etti. Ziyaretlerden sonra genellikle olumlu açıklamalar yapılsa da bu dönemde ikili ilişkilerin gelişimine yönelik somut adımlar atılamadı.

ABD'nin bu dönemdeki tutumuyla kuzeyden Rusya Federasyonu ve güneyden İran'ın etkisinde kalmasına rağmen Azerbaycan yönetiminin, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli dış politikasından vazgeçmediği söylenebilir. Azerbaycan'ın, ABD ve Batı Avrupa devletleri eğilimli dış politikaya yönelmesinde iki faktörün etkili olduğu söylenebilir. İlki; Azerbaycan'ın güvenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne karşı potansiyel bir tehlike olarak düşündüğü ve özellikle Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'a fiili destek veren Rusya Federasyonu'na karşı ABD'yi dengeleyici bir faktör olarak görmüştür. İkincisi ise Azerbaycan, ABD'yi aynı zamanda önemli bir iş ortağı olarak değerlendirip Hazar kıyısındaki petrol kaynaklarının işletilmesi için ABD'li işadamlarının teşvik edilmesini amaçlamıştır.

Başlangıçta politik ve ekonomik olarak ABD'yle daha yakın ilişkiler kurmak isteyen Azerbaycan'a karşın ABD, Azerbaycan'la ilişkilerini güçlendirme konusunda pek gönüllü olmadığı için Azerbaycan-ABD ilişkileri belirsizlik olarak değerlendirilen 1991-1994 döneminde asimetrik bir görüntü çizdi.

Azerbaycan, ABD'yle ilişkilerinde "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyle uğraşırken; ABD'nin Ermenistan'a yönelik yardımları da arttı. Azerbaycan, SSCB'den ayrılan devletler içinde ABD yardımından yoksun ve böyle bir yaptırıma maruz kalan tek devlet oldu. ABD yönetiminin, Azerbaycan ve Ermenistan'a yönelik politikalarındaki bu çifte standart, uzun süre ikili ilişkilerin gelişmesini engelleyerek Azerbaycan'ın uluslararası arenadaki algısını olumsuz yönde etkiledi.

Azerbaycan-ABD ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen ve "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin çıkmasına da neden olan faktörlerin en önemlilerinden biri Dağlık Karabağ sorunudur. Bu dönemde ABD'nin Dağlık Karabağ sorunundaki politikasında dikkati çeken noktaların; sorunun görüşmeler yoluyla çözülmesinden yana olunması, sorunda saldırgan tarafın belirlenmesi konusunda isteksiz davranılması, Kongre'nin Ermeni lobisi etkisiyle Ermenistan yanlısı tavır alması olduğu söylenebilir. Azerbaycan-ABD ilişkileri uzun süre Dağlık Karabağ sorunu üzerine odaklanmış ve sorunun çözümünde başarı sağlanamayınca da politik ilişkiler önemli bir gelişme gösterememiştir.

2001'e kadar Azerbaycan-ABD ilişkileri incelendiğinde ise Azerbaycan konusunda ABD'de kamu bilincinin arttığı, ABD'li şirketlerin Azerbaycan'la ilgili ticaret ve güvenlik bağları güçlendikçe Ermeni lobisinin de Kongre üzerindeki etkisinin giderek azaldığı görülmektedir. Petrol yataklarının işletilmesiyle ilgili Asrın Anlaşmasının imzalanmasından sonra ABD'nin Azerbaycan'daki stratejik ve ticari çıkarları büyük ölçüde artmıştır. Fakat "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddedeki yaptırımlarının devam etmesi, ABD'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde etkinliğini ve objektifliğini de kısıtlamıştır.

ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasını belirleyen diğer bir önemli faktör de enerji kaynaklarıdır. Bu bağlamda ilginin odak noktasını, petrolün işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınması konusu oluşturmuştur. ABD, dünya enerji arzının artırılmasını ve Basra Körfezi'ndeki petrol yataklarıyla aynı zamanda Hazar petrollerinin de işletilmesini amaçlamıştır. Bunun için ABD, Azerbaycan'a yönelik ekonomi politikasında özel sektörü destekleyerek serbest piyasa ekonomisi uygulanmasının

sağlanmasını ve ticareti artırmayı hedeflemiştir. Bundaki amaç ise Azerbaycan'da ABD'li şirketlerin rahat çalışabilmeleri için politik ve hukuki zeminin oluşturulmasını, mümkün olan en az ticari engelle serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılmasını, enerji kaynaklarında rekabet girişimiyle serbest ticareti sağlamaktır. Azerbaycan petrollerine yönelik imzalanan anlaşmalarda ABD'li şirketler büyük etkinlik göstermiştir. Bu bağlamda Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkileri, enerji kaynaklarına odaklanarak gelişme göstermiştir.

ABD'nin Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması konusunda ise doğu-batı boru hattı güzergâhlarını tercih ederek kuzey-güney boru hatlarına karşı çıkması; bölgeye ve özellikle Azerbaycan'a yönelik stratejisinin de temelini oluşturmuştur. Enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara taşınmasıyla topraklarını koruma stratejisi çerçevesinde Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesinin gerçekleşmesine önem veren Azerbaycan, bu petrol boru hattı ve Hazar'ın hukuki statüsü konusunda ABD'den destek görmüştür. ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesine ekonomik nedenlerden çok stratejik hedeflerinden dolayı destek vermiştir. ABD yönetimi boru hatları konusunu, esas itibariyle Kafkasya bölgesinde Rusya Federasyonu'yla rekabeti çerçevesinde değerlendirmekte, işin ekonomik yönünü ikinci planda tutmaktadır.

11 Eylül 2001'den sonra başlayan yeni dönemde ise, özellikle Azerbaycan'ın terörle mücadele konusunda ABD'ye tam destek vermesiyle ilişkiler işbirliği sürecine girmiştir. İki devlet arasında artan politik ve ekonomik ilişkilere rağmen ABD'deki Ermeni lobisinin, Azerbaycan aleyhine faaliyetlerini devam ettirdiği görülmektedir. Fakat Ermeni lobisinin Kongre üzerindeki etkisi 1990'lara göre azalma göstermiştir.

11 Eylül 2001 olaylarından sonra ABD, Azerbaycan'daki politik, ekonomik ve güvenlikle ilgili çıkarlarını daha geniş ele alarak olumlu değişiklikler yapmıştır. Bu bağlamda en önemli değişiklik, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasıdır. ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında gerçekleştirilen bir diğer önemli değişiklik de ABD yönetiminden yapılan resmi açıklamalarla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün daha fazla desteklenmesidir.

11 Eylül 2001'den sonra Azerbaycan'ın artan stratejik önemi, ABD'ye terörle mücadele konusunda tam destek vermesi ve bu devlette zaten var olan ABD'nin ekonomik çıkarları, "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasında en önemli etkenlerdendir. Bu bağlamda ABD yönetimi, ilişkilerin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden olan bu maddenin yürürlüğünün durdurulmasında en uygun zamanı değerlendirmiştir.

Bugüne kadar Azerbaycan, ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve ABD'li şirketlerin ülkeye gelerek yatırım yapmaları için gerekenleri yapmıştır. Azerbaycan'ın bu politikasının, 15 Ağustos-15 Ekim 2010'da Azerbaycan'da yapılan anket ve mülakatların sonucunda da görüldüğü gibi var olan olumlu ABD algısından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca Azerbaycan, ABD'deki diğer çıkar gruplarıyla da yakın ilişkiler kurmuştur. Bu bağlamda 1990'lara kıyasla ABD kamuoyunda, Azerbaycan'la ilgili bilgi eksikliğinin ortadan kalkarak anlayışın da büyük ölçüde değiştiği söylenebilir. Böylece oluşan yeni anlayışın 11 Eylül 2001'den sonra ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasına da yansıdığı görülmektedir: Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü her zamankinden daha fazla destekleyen ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik girişimlerini artıran ABD yönetimi, ikili ilişkilere engel teşkil eden "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünü Ermeni lobisinin baskılarına rağmen durdurmuştur. ABD'nin uyguladığı bu yeni politikalar; teröre karşı mücadelede hem devlet nezdinde, hem de uluslararası arenada tam destek veren Azerbaycan'a bir tür ödül niteliği taşımıştır.

Azerbaycan ise bu dönemde, ABD'yle ilişkilerinde işbirliği sürecine girmesine rağmen bölgedeki dengeleri de göz önünde bulundurarak ikili ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Azerbaycan'a yönelik yaptırımların en önemlisi olan "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddenin yürürlüğünün durdurulmasından sonra ABD'nin Azerbaycan'la askeri alandaki ilişkileri de gelişme göstermiştir. Bu bağlamda ABD, Azerbaycan'la 2007'de "Askeri İşbirliği Planı"nı imzalamasıyla askeri işbirliğine yönelmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikası; Kafkasya'nın jeopolitik konumu, Hazar enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazarlara ulaştırılmasına bağlı ekonomik ve stratejik çıkarlarıyla oluşturulmuştur. Azerbaycan ise ABD'nin bu politikasına yanıt vererek karşılaştığı ekonomik ve politik sorunların çözümünde, belirlediği öncelikli dış politika hedeflerinin hayata geçirilmesinde ABD'nin desteğini almayı amaçlamıştır. Petrol anlaşmalarının da imzalanmasıyla ABD'nin Azerbaycan'daki çıkarları büyük ölçüde temin edilmiştir.

ABD, petrol şirketleriyle Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının güvenliğinin sağlanması açısından bölgedeki istikrar ve refahı desteklemiştir. Girişimlere rağmen halen çözülemeyen Dağlık Karabağ sorunu ve bugünlerde savaşla ilgili demeçlerin yaygınlaşması, bölgenin istikrar ve refahını destekleyen ABD'nin bu yaklaşımının hayata geçirilmesini tehdit etmektedir. Bu bağlamda ABD'nin barış sürecinde daha aktif rol alması beklenmektedir. Dağlık Karabağ sorununun çözümünün; bölgede istikrar ve refahın sağlanmasına, Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişmesine ve ikili ilişkilerde işbirliğinin artırılmasına önemli katkısı olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

"Azerbaycan-NATO: 15 İllik Terefdaşlıq", Azerbaycan Respublikasının NATO yanında Nümayendeliyi, Brüksel, 2009.

ABDULLAYEV, Mahir, **Beynelxalq Münasibetler Tarixi**, Bakı, Mütercim Neşriyyatı, 2000.

ADAMS, Terry, "Baku Oil Diplomacy and 'Early Oil' 1994-1998: An External Perspective", **Azerbaijan in Global Politics: Crafting Foreign Policy**, Alexandros Peterson, Fariz Ismailzade (ed.), Bakı, Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009.

ALİYEV, Ali, **Azerbaycan Respublikasının Xarici Ölkelerle Olan İqtisadi Elaqelerinin Statistik Şerhi**, Bakı, Maarif Kitabevi, 2004.

ALİYEV, Haydar, **Müsteqilliyimiz Ebedidir, I Kitap (Haziran, 1993 – Mayıs, 1994)**, Bakı, Azerneşr, 1997.

ALİYEV, Haydar, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, der. İlham Aliyev ve Akif Muradverdiyev, çev. Abdullah Çiftçi ve Ergün Kocabıyık, C. V. İstanbul, Sabah Kitapçılık, 1998.

ALİYEV, Haydar, **Müsteqilliyimiz Ebedidir, VIII Kitap (Kasım, 1996 – Mart, 1997)**, Bakı, Azerneşr, 1998.

ALİYEV, Haydar, **Müsteqilliyimiz Ebedidir, XI Kitap (Temmuz, 1997 – Ağustos, 1997)**, Bakı, Azerneşr, 2003.

ALİYEV, Haydar, **Müsteqilliyimiz Ebedidir, XVIII Kitap (Ekim, 1998 – Aralık, 1998)**, Bakı, Azerneşr, 2006.

ALİYEV, Haydar, **Müsteqilliyimiz Ebedidir, XXX Kitap (Eylül, 2000 - Kasım, 2000)**, Bakı, Azerneşr, 2006.

ALKAN, Haluk, **Azerbaycan Paradoksu: Azerbaycan'ın İç ve Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2010.

ARAS, Osman Nuri, **Azerbaycan Ekonomisi ve Yatırım İmkanları**, Bakı, TÜSiAB Yayınları, 2005.

ARAS, Osman Nuri, **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, İstanbul, Derin Yayınları, 2001.

ARAS, Osman Nuri & SÜLEYMANOV, Elçin, **Azerbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı, Şerq-Qerb Matbaası, 2010.

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996.

ARI, Tayyar, **2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi**, İstanbul, ALFA Yayınevi, 1999.

ARI, Tayyar, **Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, 2009.

ASLANLI, Araz & HESENOV, İlham, **Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, İstanbul, Platin Yayınları, 2005.

ASLANLI, Araz, **Qarabağ Problemi: Tarihi, Mahiyyeti, Hell Prosesi, Araz Tedqiqatlar Merkezi**, Bakı, Araz Tedqiqatlar Merkezi, 2009.

AZİMLİ, Azer, **Azerbaycan-NATO Münasibetleri (1992-2000)**, Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı, 2001.

BARNETT, Thomas P.M., **Pentagon'un Yeni Haritası: 21. Yüzyılda Savaş ve Barış**, (çev: Cem Küçük), İstanbul, 1001 Kitap, 2005.

BRZEZINSKI, Zbigniew & SULLIVAN, Paige, **Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data and Analysis**, New York, M.E. Sharpe, 1997.

BRZEZINSKI, Zbigniew, **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, New York, Basic Books, 1997.

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower**, New York, Basic Books, 2007.

CAFERSOY, Nazim, **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992-Haziran 1993), Bir Bağımsızlık Mücadelesinin Diplomatik Öyküsü**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.

CORNELL, Svante E., **Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus**, London, Curzon Press, 2001.

CORNELL, Svante E., **Azerbaijan Since Independence**, New York, M.E. Sharpe, 2011.

CROISSANT, Michael P., **The Armenia-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications**, Connecticut, Praeger Westport, 1998.

CROISSANT, Michael P. & ARAS, Bülent, **Oil and Geopolitics in the Caspian Sea Region**, Connecticut, Praeger Westport, 1999.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

De WAAL, Thomas, **Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War**, New York & London, New York University Press, 2003.

De WAAL, Thomas, **The Caucasus: An Introduction**, New York, Oxford University Press, 2010.

DEMİRTEPE, M. Turgut, **Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun**, Ankara, USAK Yayınları, 2011.

DURAN, Meltem, **Azerbaycan Ülke Etüdü**, İstanbul, İTO Yayınevi, 2002.

EHMEDOV, Memmed, **Azerbaycan: Yeni Neft Erası ve Beynelxalq Siyaset**, Bakı, Elm Neşriyyatı, 1997.

FOUSKAS, Vassilis K. & GÖKAY, Bülent, **The New American Imperialism: Bush's War on Terror and Blood for Oil**, Connecticut, Praeger Security International, 2005.

FUKUYAMA, Francis, **The End of History and the Last Man**, New York, The Free Press, 1992.

GOULİEV, Resul, **Petrol ve Politika**, (çev: Fatma Feran), İstanbul, Medyatik Yayıncılık, 1997.

HASANOV, Ali, **Azerbaycan ve ATƏT: Ermenistan-Azerbaycan Münaqişesi ve Dağlıq Qarabağ Problemi Ümumi Avropa Tehlükesizliyi Fonunda**, Bakı, 1997.

HASANOV, Ali, **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Avropa Dövletleri ve ABŞ (1991-1996)**, Bakı, Azerneşr, 1998.

HASANOV, Ali, **Müasir Beynelxalq Münasibetler ve Azerbaycanın Xarici Siyaseti**, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 2005.

HÜSEYNOV, Fuad, **Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Sistemi**, Bakı, Qafqaz Universiteti, 2010.

İSMAYILOV, Füzuli, **Qarabağ Konflikti ABŞ-ın Qlobal Siyaseti Kontekstinde**, Bakı, Azerbaycan Milli Ensiklopediyası Neşriyyatı, 2001.

KALICKI, Jan H. & ELKIND, Jonathan, "Energy Transportation Futures", **Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy**, Jan H. Kalicki, David Goldwyn (ed.), Washington D.C., Woodrow Wilson Center Press and Johns Hopkins University Press, 2005.

KARAYIANNI, Marika, Production Sharing Agreements and National Oil Funds, **The Caspian: Politics, Energy and Security**, Shirin Akiner (ed.), Central Asia Research Forum, London & New York, RoutledgeCurzon, 2004.

KLARE, Michael T., **Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict**, New York, Henry Holt & Company, 2002.

Lissabon sammiti 1996, Bakı, 1997.

MAHDI, Ahmed, **Energy and US Foreign Policy: The Quest for Resource Security After the Cold War** (International Library of Security Studies), London, I.B. Tauris, 2012.

MAMMADOV, Elşan, "Asrın Müqavilesi Azerbaycan Neft Senayesinin İnkişafında Mühüm Merheledir", **Azerbaycan Neftinin Düneni Bugünü ve Sabahı** (ed. M. Merdanov et al.), Bakı, 1997.

NAMAZOV, Eldar et al. **Birlikde Yeni Esre Doğru (Azerbaycan Respublikasının Prezidenti Heyder Eliyevin ABŞ-a resmi seferi, 27 iyul-7 avqust 1997-ci il)**, Bakı, Nurol Neşriyyatı, 1998.

NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998.

NESİBLİ, Nesib, **Azerbaycan Geopolitikası ve Neft**, Bakı, Xezer Universiteti Neşriyyatı, 2000.

NESİBLİ, Nesib, **Azerbaycanın Keçmiş ve Geleceyinde Neft**, Bakı, Xezer Universiteti Neşriyyatı, 2000.

NESİBOV, Elşen, **ABŞ ve Türkiyenin Qafqaz Geosiyasi Regionunda Strateji Maraqları ve Azerbaycan Respublikası**, Bakı, Çıraq Neşriyyatı, 2006.

NESİROV, Elman, **Azerbaycan-ABŞ Münasibetleri**, Bakı, Qanun Neşriyyatı, 1998.

OĞAN, Sinan, **Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi Konferansı**, Bakü, TİKA Yayınları, 1996.

ORUJOV, Hidayet, **Heydar Aliyev and National Policy in Azerbaijan**, Baku, Sharg-Garb, 2002.

PAMİR, Necdet, **Bakü-Ceyhan Boru Hattı (Orta Asya ve Kafkasya'da Bitmeyen Oyun)**, Ankara, ASAM Yayınları, 1999.

PASHAYEV, Hafiz, **Racing Up Hill: Selected Papers of Azerbaijan's First Ambassador to the United States of America**, New York, Global Scholarly Publications, 2006.

PASHAYEV, Hafiz, "Azerbaijan-U.S. Relations: From Unjust Sanctions to Strategic Partnership", **Azerbaijan in Global Politics: Crafting Foreign Policy**, Alexandros Peterson, Fariz Ismailzade (ed.), Baku, Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009.

PİRİYEV, Abbas, **Siyasi Strategiya ve Milli Tehlükesizlik Problemi**, Bakı, Bakı Dövlet Universiteti Neşriyyatı, 2002.

QASIMLI, Musa, **Azerbaycan Respublikasının Xarici Siyaseti (1991-2003)**, Bakı, Mütercim Neşriyyatı, 2015.

QASIMOV, Musa, **Azerbaycan Beynelxalq Münasibetler Sisteminde (1991-1995)**, Bakı, Genclik Neşriyyatı, 1996.

QASIMOV, Musa, **Azerbaycan'ın Xarici Siyaseti (Konsepsiya Meseleleri)**, Bakı, Mütercim Neşriyyatı, 1997.

QULUZADE, Vefa, **Geleceyin Üfüqleri (Azerbaycan Respublikasının xarici siyaseti barede mülahizeler, müsahibeler, şerhler)**, Bakı, Azerbaycan Neşriyyatı, 1999.

ROBERTS, John, **Caspian Pipelines (Former Soviet South Project)**, London, The Royal Institute of International Affairs, 1996.

RUTLEDGE, Ian, **Addicted to Oil: America's Relentless Drive for Energy Security**, London, I.B. Tauris, 2006.

SANCAK, Ercan, **Azerbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı, Qafqaz Universiteti Yayınları, 1999, s. 44.

SEFEROV, P. Ş., **90-cı İllerde Azerbaycan'ın Beynelxalq Veziyyeti ve Xarici Siyaseti (Metodik Vesait)**, Bakı, Azerbaycan Dövlet Pedaqoji Universiteti, 1999.

SMITH, Tony, **Foreign Attachments: The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy**, Boston, Harvard University Press, 2000.

SWIETOCHOWSKI, Tadeusz, **Russia and Azerbaijan: A Borderland in Transition**, New York, Columbia University Press, 1995.

TAHİRZADE, Eldar, **Elçi Bey**, Bakı, Respublika Qezeti Neşriyyatı, 1999.

TELLAL, Erel, Bağımsız Devletler Topluluğu Kutusu, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (ed.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

YUNUSOV, Arif, **Azerbaijan in the Early of XXI Century: Conflicts and Potential Threats**, Bakı, Adiloğlu Neşriyyatı, 2007.

Makaleler

"ABŞ Prezidenti Corc Buş 907-ci Düzelişin Qüvvesinin Dayandırılması Haqqında Senedleri İmzalamışdır", **Dirçeliş-XXI Esr**, No. 47, (Ocak 2002), s. 63.

"Azerbaijani Students Study in Seattle", **Azerbaijan International** (Sonbahar 1994), s. 72.

"Investment Possibilities of Azerbaijan", **Ekspert İqtisad Jurnalı**, No. 7-8 (2001), s. 20.

"Reconsidering the 'Freedom Support Act'", **Azerbaijan International,** C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 46

"US Congress, Section 907 of the Freedom Support Act", **Azerbaijan International,** C. VI, No. 2 (Summer 1998), s. 28.

"US to Help Oil-Rich Azerbaijan Defend Caspian Boundary", **Agence France Presse (AFP)**, Baku, 28.03.2002.

AKINER, Shirin & IBRAHIMOV, Rovshan & HUSEYNOV, Ariz, "Interregional Cooperation in Eurasia", **SAM Review**, Baku, Vol. 9-10 (Eylül 2013), s. 54.

ALİYEV, Natig, "Petrol Azerbaycan'ın Milli Serveti", **Diyalog Avrasya**, No. 1 (Şubat 2001), s. 82.

AMBROSIO, Thomas, "Congressional Perceptions of Etnic Cleansing: Reactions to the Nagorno-Karabakh War and the Influence of Ethnic Interest Groups." **The Review of International Affairs**, Vol. 2, №1 (Autumn 2002), s. 24-45.

ARAS, Damla, "Minareyi Çalan Kılıfını Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül", **Stratejik Analiz**, C. III, No. 24 (Nisan 2002), s. 37.

ARMITAGE, Richard, "Russia's Bad Neighbor Policy", **Azerbaijan International,** C. II, No. 4 (Kış 1994), s. 38-39.

ARSLAN, Faruk, "Azerbaycan Ekonomisinde Geçiş Dönemi", **Hazar Bilim Sanat ve Kültür Dergisi**, No. 1 (İlkbahar 2000), s. 57.

ASLANLI, Araz, "ABD'de Adaletsizliğe Verilen Ara: 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması", **Stratejik Analiz**, C. II, No.21, (Ocak 2002), s. 61.

ATASİR, Ayşen, "ABD'nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, C. IV, No. 37 (Mayıs 2003), s. 79.

AYDIN, Turan, "Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Politikası", **Avrasya Etüdleri**, C. I, No. 4 (Kış 1995), s. 59.

Azerbaycan Respublikası ile Amerika Birleşmiş Ştatları arasında Sülh Korpusunun proqramı haqqında saziş imzalanmışdır. – **"Diplomatiya alemi" jurnalı**, Bakı, 2003, oktyabr-dekabr, № 5, s. 91.

BABAN, Inessa & SHIRIYEV, Zaur, "The U.S. South Caucasus Strategy and Azerbaijan", **Turkish Policy Quarterly**, Vol. 9 No. 2 (2010), s. 93-103.

BAL, İdris, "ABD'nin Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Politikası", **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 229.

BEKİR, Babek, "Panorama, Interview with Vafa Guluzadeh, the Azerbaijan President's ex-state adviser on foreign policy", **Azadlıq Radiosu**, 26.12.2005.

BERMAN, Ilan, "The New Battleground: Central Asia and the Caucasus", **The Washington Quarterly**, (Kış 2004-05), s. 62.

Beynelxalq Cinayet Mehkemesinin Roma Statunun 98-ci maddesine dair sazişin imzalanma merasimi. – **"Diplomatiya alemi" jurnalı**, Bakı, 2003, yanvar-mart, № 2, s. 13-14.

BLANK, Stephen, **Azerbaijan's Security and U.S. Interests: Time For a Reassessment**, Washington, DC: Silk Road Paper, December 2013, s. 65.

BROWNBACK, Sam, "US Economic and Strategic Interests in the Caspian Sea Region: Policies and Implications", **Caspian Crossroads**, C. XIII, No. 2 (1996).

BRZEZINSKI, Zbigniew, "A Geostrategy for Eurasia", **Foreign Affairs**, vol. 76, № 5 (September-October 1997), s. 50-63.

CLAWSON, Patrick, "Enerji Güvenliği, İran Körfezi ve Hazar Havzası", **Stratejik Analiz**, C. I, No. 2 (Haziran 2000), s. 71-75.

COHEN, Ariel, "Yeni Büyük Oyun: Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti", **Avrasya Etüdleri**, C. III, No. 1 (İlkbahar 1996), s. 2-11.

ÇONGAR, Yasemin, "ABD'nin Bakü-Ceyhan Politikası", **Yüzyılın Petrol Savaşı**, İstanbul, Elya Yayıncılık, 1998, s. 24.

ELKIND, Jonathan, "Economic Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", **The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West**, S. Frederick Star & Svante E. Cornell (ed.), Washington D.C., Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Program, 2005, s. 40 -41.

ENTOUS, Adam, "Gates, in Baku, Seeks to Shore Up Afghan Supply Chain", **Reuters**, Baku, 06.06.2010.

ERDOĞAN, Bilgin, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", Mim Kemal Öke (ed.), **Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s. 236.

ERHAN, Çağrı, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", **Uluslararası İlişkiler**, C. I, No. 3 (Güz 2004), s. 123-149.

ERHAN, Çağrı, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (der.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Seçkin, 2002, s. 70-71.

ESCUDERO, Stanley, "907-Lose, Lose, Lose", **Azerbaijan International,** C. VIII, No. 4 (Kış 2000), s. 56.

FOLEY, Kevin P., "Congress Complicating Caucasus Conflicts, Official Suggests", **RFE/RL**, Weekday Magazine, 31.07.1996.

FULLER, Graham, "Geopolitical Dynamism of the Caspian Region", **Caspian Crossroads,** vol. 3, No. 2, 1997, s. 6-9.

GIRAGOSIAN, Richard, "Azerbaijan: Relations With U.S. Enter A New Phase", **RFE/RL**, 08.08.2005.

HASANLI, Cemil, "Azerbaycan-Amerika Münasibetleri - IV (1918-1920)", **Azerbaycan**, No. 294 (Kasım-Aralık 1993), s. 10-11.

HASANOV, Ali, "Azerbaycan Beynelxalq Münasibetler Sisteminde", **Journal of Qafqaz University**, No. 11 (İlkbahar 2003), s. 54-60.

HAYS, Wallace, "U.S. Congress and the Caspian". **Caspian Crossroads**, C. III, No. 3 (Kış 1998), s. 4.

HOWARD, Glen E., "Azerbaijan's Road to NATO", **Caspian Crossroads**, C. IV, No. 3 (1999), s. 7.

İBADOĞLU, Gubad, "Azerbaycan'ın Kalkınma Stratejisinde Petrolün Rolü: Ortodoks Bakış Açısıyla", **2023 Dergisi**, No. 18 (Ekim 2002), s. 72-75.

IBRAHIMOV, Rovshan, "Azerbaijan Energy Strategy and the Importance of the Diversification of Exported Transport Routes", **Journal of Qafqaz University**, No. 29 (2010), s. 25.

IBRAHIMOV, Rovshan, "Azerbaijan's Energy History and Policy: From Past Till Our Days", Rovshan Ibrahimov (ed.), **Energy and Azerbaijan: History, Strategy and Cooperation**, Bakı, Strateji Araşdırmalar Merkezi (SAM), 2013, s. 37.

IBRAHIMOV, Rovshan, **U.S. – Azerbaijan Relations: A View From Baku**, Rethink Paper 17, Washington, DC: Rethink Institute (October 2014), s. 11-12.

ISMAILZADE, Fariz, "Azerbaijan's Tough Foreign Policy Choices", **UNISCI Discussion Papers**, Ekim 2004, s. 4.

İstanbul İhracatçı Birlikleri, "Dost ve Kardeş Ülke Azerbaycan", **Export**, No. 11 (2001), s. 29.

İYİKAN, Necati, "ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 21, (2009), s. 256-267.

KALİTSKİ, John, "ABŞ ile Azerbaycan Arasında Kommersiya Münasibetleri Haqqında", **Dirçeliş-XXI Esr**, No. 21-22 (Kasım-Aralık 1999), s. 61-64.

KANGAS, Roger, "The U.S. Perspective on the Turkic Republics: From Economics to Geopolitics", Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin (ed.), **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 214-215.

KASIM, Kamer, "Azerbaycan'ın Dış Politikası", Emine Gürsoy, Erdal Şahin (ed.), **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 440.

KASIM, Kamer, "The Nagorno-Karabakh Conflict, Caspian Oil and Regional Powers", Bülent Gökay (ed.), **The Politics of Caspian Oil**, London, Palgrave, 2001, s. 194.

KING, David & POMPER, Miles, "The U.S. Congress and the Contingent Influence of Diaspora Lobbies: Lessons From U.S. Policy Toward Armenia and Azerbaijan", **Journal of Armenian Studies**, C. VIII, No. I (2004), s. 89.

KUCERA, Joshua, "More US assistance for Azerbaijan in the Caspian?", **Eurasianet.org**, 08.07.2010.

LELYVELD, Michael, "Turkey: US Urges Solution to Caspian Pipeline", **RFE/RL**, 23.09.1999.

LÜTEM, Ömer, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları,** No. 1, (İlkbahar 2001), s. 30-31.

LYLE, Robert, "Caspian: Views Differ on Viability of Oil Pipelines", **RFE/RL**, 04.03.1999.

MacDOUGAL, James, "A New Stage In U.S. - Caspian Sea Basin Relations", **Central Asia and Caucasus Journal of Social and Political Studies**, Sweden: Information and Analytical Center, No. 5 (11), 1997.

MACİT, Nadim, "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Demokrasi Kuşağı Oluşturma Planının/Arap Baharının Neresinde?", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. XII, No. 1 (Yaz 2012), s. 40.

MARESCA, John, "A Peace Pipeline to End the Nagorno Karabakh Conflict", **Caspian Crossroads**, Washington, No. 1 (1995), s. 17.

MARESCA, John, "U.S. Ban on Aid to Azerbaijan (Section 907), How It Started in 1992 and Why It Should be Lifted", **Azerbaijan International**, C. VI, No. 4 (Kış 1998), s. 54-55.

MEMMEDOV, Xaqan, "Soyuq Müharibeden Sonra Beynelxalq Münaqişeler Fonunda Amerika-Azerbaycan Münasibetleri", **Dirçeliş-XXI Esr**, No. 58 (Aralık 2002), s. 149-150.

NESİBLİ, Nesib, "Azerbaijan's Geopolitics and Oil Pipeline Issue", **Perceptions**, C. IV, No. 4 (Aralık 1999-Şubat 2000), s. 116.

NESİROV, Elman, "Azerbaycan-ABŞ Münasibetlerinin Anlaşma Terefleri: Konqres ve Onun Qanunvericilik Prosesinin Detalları", Bakı, **Qanun**, C. 48, No. 8 (Kasım 2000), s. 48.

OĞAN, Sinan, "Azerbaycan'ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye'yle Ekonomik İlişkileri", **Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)**, C. VII, No. 1 (İlkbahar 2001), s. 56.

ONAY, Yaşar, "Hazar Enerji Kaynakları'nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri", **Avrasya Etüdleri**, No. 23 (Yaz-Sonbahar 2002), s. 38-39.

PAMİR, Necdet, "Hazar Bölgesinde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", **Avrupa'nın ve Türkiye'nin Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'da Ortak İlgi Alanları**, Ankara, Harp Akademileri Basımevi, 2000, s. 127-163.

ПАРКАНСКИЙ, А.Б., "Азербайджан и Армения в Экономической Политике Вашингтона в Закавказье", **США и Канада: Экономика, Политика, Культура**, Российская Академия Наук, Институт США и Канады, Москва, 2004, №4 (412), с. 50-65.

PAŞAYEV, Hafiz, "ABŞ-la emekdaşlığımızın vacib terkib hissesi." – "**Dirçeliş-XXI Esr**" **jurnalı**, Bakı, Ağustos 2003, №66, s. 97.

RECKNAGEL, Charles, "Central Asia: U.S. Supports Multiple Pipelines from Caspian Sea", **RFE/RL**, 13.11.1999.

ROBINSON, Roger W., "Hazar Petrolleriyle Neden İlgilnemeliyiz", **Yeni Forum**, No. 29 (Aralık 1995), s. 45.

ROTENBERG, Michael & HOWARD, Glen, "Azerbaijan Oil Industry", **Russian Oil and Gas Guide**, C. II, No. 3 (Temmuz 1993), s. 33-34.

SAGHEB, Nasser & JAVADI, Masoud, "Oil: Azerbaijan Economic Rebirth", **Azerbaijan International**, C. II, No. 2 (Yaz 1994), s. 12.

SANCAK, Ercan, "Azerbaycan'da Uygulanan İstikrar Politikası ve Enflasyon", Emine Gürsoy, Erdal Şahin (ed.), **Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri**, Haarlem, SOTA Yayınları, 2002, s. 559.

SEZGİN, Mahmut N., "Güney Kafkasya'da Ulaştırma ve Jeostrateji", **Stratejik Analiz**, C. II, No. 25 (Mayıs 2002), s. 48.

SULTANOVA, Aida, "US, Azerbaijan Forge Military Ties", **The Associated Press (AP)**, Baku, 28.03.2002.

WALL, Tim, "Bush Administration Uses Economic Levers to Encourage Anti-Terrorism Cooperation", **Eurasia Insight**, 21.10.2001.

WILSON, Ross, "Policy of the United States and the Development of the Energy Sector in Azerbaijan", **Journal of Qafqaz University**, No. 11, (İlkbahar 2003), s. 206.

WINTER, Sonia, "Central Asia/Caucasus: A Misson to Deter Iranian Connection", **RFE/RL**, 11.12.1997.

ZARIFIAN, Julien, "The Armenian-American Lobby and Its Impact on U.S. Foreign Policy", **Society**, September-October 2014, Vol. 51, No. 5, p. 503-512.

ZENGİN, Eyüp & ASKEROV, Ali, "Yukarı Karabağ Sorununda Yeni Aşama: Paris Görüşmesi ve Sorunun Kaynağının Genel Bir Değerlendirmesi", **Azerbaycan: XX Esrden XXI Esre,** Bakı, Ali Diplomatiya Kolleci, 2002, s. 73-74.

Gazeteler

"75. Yılda İki Büyük İmza", **Hürriyet**, 30.10.1998.

"907-ci düzeliş Birleşmiş Ştatların Azerbaycanda esas siyasi üstünlüye nail olmasına engel töredir." – **Xalq Qazeti**, Bakı, 26.02.1997.

"ABŞ senatı Porter düzelişini qebul etmedi", **Azerbaycan,** 30.07.1996.

"Armenia Lobby", **The Washington Post,** 01.08.1996.

"Azerbaycan Respublikası Xarici İşler Nazirliyinin Beyanatı", **Azerbaycan,** 19.06.1996.

"Azerbaycan Respublikasının Prezidenti cenab Heyder Eliyeve ABŞ Prezidenti Corc Buşun mektubu." – **Azerbaycan**, 20.03.2003.

"Azerbaycan Respublikasının Prezidenti Heyder Eliyev ABŞ-ın energetika nazirinin müavini Çarlz Kertisi qebul etmişdir", **Azerbaycan**, 06.06.1996.

"Azerbaycan Xarici İşler Nazirliyinin Metbuat Merkezi Xeber Veriri", **Azerbaycan,** 19.09.1996.

"Azerbaycan'da Tarihi Gün", **Milliyet**, 20.09.1994.

"Bakü-Ceyhan'a Tarihi Açılış", **Hürriyet**, 13.07.2006.

"Bush Encourages Resolution of Conflict in Oil-Rich Region", **The New York Times,** 10.04.2001.

"Haydar Aliyev Bill Clinton'a gidiyor", **Hürriyet**, 27.07.1997.

"Haydar Aliyev'in NATO Şurası'nın İclasında Çıxışı", **Azerbaycan**, 10.05.1994.

"İraq müharibesi uzana biler." – **Azerbaycan**, 29.03.2003.

"Misyonerler Azerbaycan'da", **Yeni Şafak**, 27.07.1999.

"Политика США в отношении Азербайджана. Пакс Американа как новая мировая структура", Перевод А. Расизаде – Газ. **Бакинский Рабочий**, Баку, 04.11.1992.

525-ci Qazet, 15.10.2001; 28.06.2010; 28.10.2000; 18.01.2010.

ALİYEV, Ferhat, "Azerbaycan'da Xarici İnvestisiyalar: Nailiyetler ve Problemler", **Xalq Qazeti**, 26.08.1999.

Ayna, 14.03.1998; 27.04.2003.

Azadlıq, 20.06.1992.

Azerbaycan Müellimi, 23.09.1997; 24.03.2005; 12.09.2004; 24.10.2008.

Azerbaycan, 14.09.1993; 02.08.1997; 19.07.1994; 28.06.1994; 27.07.1994; 16.08.1994; 29.04.1999; 13.04.1996; 13.03.1997; 31.03.2001; 23.03.2000; 06.07.2000; 14.07.2010; 25.06.1993; 03.12.1994; 13.06.2000; 21.07.2002; 18.04.2004; 21.06.2003; 28.07.2004; 21.09.2001; 26.03.2005; 14.12.2006.

Бакинский Рабочий, 05.07.1994.

BAKER, Peter, "Clinton Courts Head of Oil-Rich Azerbaijan", **The Washington Post**, 02.08.1997.

ÇONGAR, Yasemin, "Bakü-Ceyhan'a Erivan Ortak", **Milliyet**, 07.01.2001.

ÇONGAR, Yasemin, "Hazar'da Aslan Payı ABD'nin", **Milliyet**, 03.08.1997.

DEMIRTAŞ, Serkan, "Karabağ'a Koridorlu Çözüm", **Cumhuriyet,** 09.08.1997.

DOBBS, Michael, "Foreign Aid Shrinks, But Not For All", **The Washington Post,** 24.01.2001.

ELİZADE, Zerdüşt, "Dağlıq Qarabağ Probleminin Helli Meselesinde ABŞ-dan Heç Ne Gözlememeliyik", **525-ci Qazet,** 15.06.2002.

GRAHAM, Bradley, "Rumsfeld Discusses Tighter Military Ties With Azerbaijan", **The Washington Post**, 04.12.2003.

HOAGLAND, Jim, "Security in the Neighborhood is the New Mission", **International Herald Tribune**, 26.10.1993.

KINZER, Stephen, "On Piping Out Caspian Oil, U.S. Insists the Cheaper, Shorter Way Isn't Better", **The New York Times**, 08.11.1998.

KINZER, Stephen, "U.S. Bid to Build Caspian Pipeline Appears to Fail", **The New York Times**, 11.10.1998.

Le Monde, 06.08.1997; 16.08.1997; 07.03.2001.

Millî Gazete, 27.09.1999.

MORGAN, Dan, "Hill Faces Delicate Decisions in Assigning Foreign Aid", **The Washington Post,** 02.11.2001.

MUHARREMOĞLU, Tevfik A., "ABD'de bir Ermeni Devleti Uyarısı", **Ortadoğu,** 26 Ağustos 1997.

OTTAWAY, David B. & MORGAN, Dan, "Former Top U.S. Aides Seek Caspian Gusher", **The Washington Post**, 06.07.1997.

Radikal, 03.08.1997; 02.08.1997.

RASİZADE, Alik, "ABŞ'nin Azerbayan Siyaseti I", **Azadlıq,** 19.09.1992.

SARİİBRAHİMOĞLU, Lale, "Ceyhan Yolunda Ermenistan Ağırlığı", **Cumhuriyet**, 16.08.1997.

SOBHANI, Sohrab R., "Denying Aid to Azerbaijan, Putting US Energy Sector at Peril", **Houston Chronicle**, 27.12.1992.

TERCİMEN, Habil, "Ermeniler, ABD'ye Karşı Endişeli", **Millî Gazete**, 06.08.1997.

The Washington Post, 02.08.1997.

ULUÇ, Doğan, "Tatil Havası İşe Yaradı", **Hürriyet,** 08.04.2001.

Vatan, 13.07.2006.

Xalq Qazeti, 22.01.1993; 12.08.1997; 02.02.1996; 14.06.1996; 24.02.1997; 23.06.1997; 07.11.1995; 12.11.2002; 11.02.1992; 12.09.2002; 23.12.2000; 16.08.2003; 12.07.2003; 28.07.2010; 23.08.2005.

YAQUBZADE, M., "Azerbaycan Nefti Yüklenmiş İlk Tanker Ceyhandan Yola Salındı", **Xalq Qazeti**, 07.06.2006.

Resmi Belgeler, Raporlar, Basın Bültenleri

"A National Security Strategy for a New Century", **The White House**, December 1999.

"Administration Position on Aide to Azerbaijan", Statement by Nicholas Burns, Spokesman, **US Department of State**, 12.06.1996.

"Azerbaijan and the United States Have Become Close Allies", **Embassy of Republic of Azerbaijan**, Washington DC, 11.08.1997.

"Cooperative Threat Reduction Annual Report to Congress Fiscal Year 2008: Information Cutoff Date: December 31, 2006", **U.S. Department Of Defence**, Washington D.C., May 2009.

"Enerji", **Dışişleri Güncesi**, Ankara, Dışişleri Bakanlığı, Haziran 2000, s. 173.

"Foreign Operations Appropriated Assistance: Azerbaijan" **U.S. Department of State**, Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington DC, April 1 2008.

"U.S.-Azerbaijan Sign Memorandum of Understanding on Energy Security Cooperation", **U.S. Department of State**, Office of the Spokesman, Washington DC, 22.03.2007.

"U.S. Relations With Azerbaijan", **U.S. Department of State**, Bureau of European and Eurasian Affairs, Fact Sheet, Washington DC, June 9 2016.

ABŞ konqresi ile Azerbaycan Milli Meclisi arasında memorandum imzalanmışdır. – **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Senedler Mecmuesi**, Bakı, I hisse, 2003, s. 324-325.

ABŞ-ın Nyu York ve Vaşinqton şeherlerinde baş vermiş dehşetli terror hadiseleri ile bağlı Azerbaycan Prezidenti Heyder Eliyevin beyanatı – **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Senedler Mecmuesi**, Bakı, 2001, I hisse.

ARXİNA, 05.10.2001 - 07.11.2001, Klasör №6, v. 19-20.

ARXİNA, 1993, Klasör № 20, v. 66-67.

ARXİNA. 05.10.2002-07.11.2002. Klasör № 10, v. 149-150.

ARXİNA. 11.12.1996 - 20.01.1998, Klasör №8, v. 194.

ARXİNA. 1997. Klasör № S/I, v. 54-55.

ARXİNA. 2002. Klasör №10, v. 149-150.

Azerbaycan – Amerika Münasibetleri Haqqında Birge Beyanat, 1 avqust 1997-ci il, **Müqavileler toplusu**, I cild, Bakı, 2008.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Amerika resmi gezisi Türkiye matbuatında (27 Temmuz – 5 Ağustos 1997), Ankara, T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 1997.

Azerbaycan Respublikası ile ABŞ arasında 1991-2008-ci illerde emekdaşlığa dair arayış. – **ARXİNA**.2008.

Azerbaycan Respublikası Xarici İşler Nazirliyi Arxivi (Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arşivi) - **ARXİNA**. 2008.

Azerbaycan, Türkiye, Gürcüstan Prezidentleri Bakı-Tbilisi-Ceyhan Esas İhrac Boru Kemerinin Temelinin Qoyulması Merasiminde İştirak Etmişler. – **Azerbaycanın Xarici Siyaseti: Senedler Mecmuesi**, Bakı, 2002, I hisse.

BUSH, George, "Remarks to the National Association of Evangelicals in Chicago, March 3, 1992", **Weekly Compilation of Presidential Documents**, vol. 28 (1992): 388-391.

Freedom Support Act of 1992, Oct. 24, 1992, Pub. L. 102-511, 106 Stat. 3320 (22 U.S.C. 5801 *et seq.*).

JOSEPH, Jofi, **Pipeline Diplomacy: The Clinton Administration's Fight for Baku-Ceyhan**, WWS Case Study 1/99, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, 1999.

Neft Müqavileleri, Bakı, Azerbaycan Statistika Komitesi, 2000.

NICHOL, Jim, **Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Security Issues and Implications for U.S. Interests**, CRS Report for Congress, Washington DC: Congressional Research Report, March 11, 2010.

Operations Evaluation Department, **Azerbaijan: Reconstruction of an Economy**, Evaluation Brief № 4, Washington, D.C., World Bank, 28.07.1999.

Presidential Determination on Azerbaijan, "Waiver of Section 907 of the Freedom Support Act with Respect to Assistance to the Government of Azerbaijan", **The White House**, Office of the Press Secretary, Washington D.C., January 25 2002.

U.S. State Department, Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, **International Narcotics Control Strategy Report**, vol. 1, Washington DC, March 1, 2010.

US Humanitarian Assistance to Azerbaijan, 24.06.1996.

Tezler ve Uluslararası Toplantılarda Sunulan Bildiriler

EYVAZOV, Elnur, **NATO ve Azerbaycan**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

SOYLU, Mustafa Sabri, **Doğu Akdeniz'in Stratejik Yapısına, Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattının Etkilerinin Değerlendirilmesi**, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

KATMER, Filiz, "New Great Game in South Caucasus and NATO", **2nd Eurasia Studies Conference**, University of London - School of Oriental and African Studies(SOAS), 2012.

İnternet adresleri

"ABŞ Ölkemizde Tehsil Proqramlarının Heyata Keçirilmesini Davam Etdirecekdir", **AZERTAC İnformasiya Agentliyi**, 04.09.2002, https://azertag.az/xeber/ABS_OLKAMIZDA_TAHSIL_PROQRAMLARININ_HAYATA_KECHIRILMASINI_DAVAM_ETDIRACAKDIR-966439.

"Azerbaijan History", **USACC**, https://www.usacc.org/about-azerbaijan/country-overview/220-historial-overview.html.

"Azerbaijan", **USAID**, https://www.usaid.gov/azerbaijan/democracy-human-rights-and-governance.

"Azerbaycan İqtisadiyyatı", **Azerbaycan Respublikası Dövlet Statistika Komitesi**, Meruze No. 12, 14.01.2002, http://www.iqtisad.net/stat001.html.

"Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", **BP Azerbaijan**, http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/pipelines/BTC.html.

"First National Community Development Conference", **Azerbaijan Humanitarian Assistance Program Bulletin Oct 2002**, http://reliefweb.int/report/azerbaijan/azerbaijan-humanitarian-assistance-program-bulletin-oct-2002.

"H.R. 1152 — 106th Congress: Silk Road Strategy of 1999", **www.GovTrack.us**, https://www.govtrack.us/congress/bills/106/hr1152.

"Internet Access and Training Program", **IREX**, https://www.irex.org/region/europe-eurasia.

"NIS Multi-Country Partnerships Program", **Azer Web**, http://www.azerweb.com/en/grant.php?id=13.

"U.S. Exports to Azerbaijan from 1994 to 2001; U.S. Imports to Azerbaijan from 1994 to 2001", **U.S. Census Bureau**, Foreign Trade Statistics, http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4632.html.

"United States Agency for International Development (USAID)", **The Republic of Azerbaijan Ministry of Economy**, http://www.economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=313:usaid&catid=39&Itemid=263&lang=en.

"US Agency Projects in Azerbaijan: USTDA", **Embassy of Azerbaijan**, https://azerbaijan.usembassy.gov/economic-data.html.

"Xarici İnvestisiyalar", **Azerbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi**, http://www.economy.gov.az/HTML/Economy/FOREIGNINVESTMENT_ECONOMIC_INDICATORS.html.

Bakü-Tiflis-Ceyhan HPBH Proje Direktörlüğü, **Mep Katılımcıları**, 2016, http://www.btc.com.tr/mep.html.

Елхан Полухов, "Контракт Века" (Проблема в исторической ретроспективе), **Кавказские Региональные Исследования**, Ежемесячный Журнал, C. II, No. 1 (1997), http://poli.vub.ac.be/publi/crs/rus/R02-005.html.

http://www.stat.gov.az

http://www.stat.gov.az/source/trade/.

Rauf Nasirov, "Television Journalists Are More Dependant on Their Management", **Internews Azerbaijan**, http://www.internews.az/eng/articles/20030916.shtml.

SOCAR resmi sitesi, http://socar.az/socar/az/activities/transportation/baku-tbilisi-ceyhan-btc-main-export-oil-pipeline.

The Office of Trade Agreements Negotitation and Compliance (TANC), U.S. Department of Commerce, Trade and Related Agreements Database, **Azerbaijan Trade Relations Agreement**, http://tcc.export.gov/Trade_Agreements/All_Trade_Agreements/exp_002775.asp.

ÖZGEÇMİŞ

5 Kasım 1988'de Azerbaycan SSC'de doğdum. İlköğrenimimi Beyler Alıyev ilkokulunda, orta ve lise öğrenimimi ise BÖTL Mingeçevir şubesinde tamamladım. 2008 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne kayıt yaptırdım. 2012 yılında lisans eğitimimi tamamlayarak aynı yıl Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal İlişkiler Anabilim dalı yüksek lisans programını kazandım. Eylül 2012'de yüksek lisans ders aşamasına, Eylül 2013'de de tez aşamasına başladım. "1991 Sonrası Azerbaycan ile ABD Arasında İmzalanan Diplomatik Anlaşmaların Stratejik Analizi" isimli tez çalışmamı 2017 yılının Ekim ayında tamamladım.

ÖZET

1991 yılında bağımsızlığını kazanan ve önemli jeopolitik konuma sahip olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin temel amacı uluslararası camianın eşit ve bağımsız bir aktörü haline gelerek, bağımsızlığını korumak ve güvenliğini olmuştur. Bölgesel güçler arasında denge kurma veya bir bölgesel güç ile daha yakın ilişki içerisinde olma şeklinde bir politika izleyen Azerbaycan dış politikasını oluştururken, dünyanın liderliğini üstlenen ABD'ye önem vermiş, uluslararası ilişkilerini bu yönde geliştirmiştir.

İlk yıllarda, ABD'deki güçlü Ermeni lobisinin ciddi çalışmaları, Azerbaycan'ın içindeki birtakım sorunlar ve ABD Yönetimi'nin de Azerbaycan'ı önemsememesi ilişkilerin gelişimini engellemiştir. Belirsizlik şeklinde değerlendirilebilecek bu dönemde, ABD Azerbaycan'ı Ermenistan'a saldırmakla suçlayarak Azerbaycan'a yönelik her türlü ABD yardımını engelleyen "Özgürlükleri Destekleme Yasası'na 907 Sayılı Ek" maddeyi uygulamaya sokmuştur. Bu yaptırım kararının uygulanmasıyla ikili ilişkiler, asimetrik bir görüntü çizerek gelişmiştir.

Özellikle 1994'ten itibaren Azerbaycan petrollerine yönelik anlaşmaların imzalanmasıyla, ilişkilerde gelişme görülmüş ve ABD Karabağ sorununun çözümünde çeşitli kurumlar aracılığıyla etkin bir şekilde rol almaya başlamıştır. İki taraflı görüşmeler sıklaşsa da, ilişkilerin gelişimine yönelik olumlu adımlar atılamamış, ABD sadece çeşitli sivil toplum örgütleri aracılığıyla Azerbaycan'a yardım programlarını devreye sokmuştur.

11 Eylül olayları sonrası ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında değişim görülmüştür. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü daha fazla destekleyen ABD, 907 sayılı kararın yürürlüğünü şartlı olarak durdurmuştur. Uluslararası terörizme karşı savaş çerçevesinde Azerbaycan'ın ABD'ye tam destek vermesi ve ABD'nin Azerbaycan'daki stratejik ve ekonomik çıkarlarının önem kazanmasıyla birlikte iki ülke ilişkileri askerî işbirliği çerçevesinde gelişmektedir.

ABSTRACT

The main goal of the Azerbaijan Republic, which gained her independency in 1991 and has a significant geopolitical position, is to be an equal and independent actor in international area in order to protect her independency and security. While creating her foreign policy Azerbaijan Republic, which based on balance of power policy of the regional forces or being in a closer relations with one of these regional forces, has given importance to the world Super Power, USA and improved her international relations in specified way.

As a result of the strong efforts of the Armenian lobby in USA and some problems inside of Azerbaijan, also the ignorance of Azerbaijan by the US in early years of her independency, it was created obstacles in the improvement of relations for both countries. In a such "uncertain" period, USA accused Azerbaijan with attacking Armenia and it has been passed the "Section 907 of the Freedom Support Act", which barred direct US government aid to Azerbaijan. With the application of this law, the relations between USA and Azerbaijan continued in an asymmetric way.

Especially after 1994 through the contracts intended for Azerbaijani oil, an improvement was seen in relations, and the US started to take an active role for the settlement of Nagorno-Karabakh conflict. Despite of the increase in senior level bilateral meetings, positive steps could not be taken in improvement of relations. By using just some none governmental organizations, USA applied the aid programs to Azerbaijan.

After the attacks in September 11, the policy of USA on Azerbaijan has changed. USA, which started to support Azerbaijan's land unity more seriously, long-anticipated waiver of Section 907 temporarily. In the frame of war against international terrorism, by the full support of Azerbaijan to USA and the increasing of the importance of the USA's economical and strategic benefits in the region, the relations between two countries are improving on military cooperation sphere.